

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دعا
پیوند انسان با خدا

محمّد رضا نوروزی

انتشارات نبأ

سرشناسه	:	نوروزی، محمد رضا، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	:	دعا پیوند انسان با خدا / محمد رضا نوروزی.
مشخصات نشر	:	تهران: نیا، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	:	۱۹۲ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۲۶۴-۰۱۴-۷-۵۸۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی:	:	فیبا
موضوع	:	دعا
موضوع	:	دعا -- احادیث
موضوع	:	دعا -- جنبه های قرآنی
موضوع	:	دعا -- داستان
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۱ د ۸۵۳ ن ۸۵۳۶۶ BP۲۶۶
رده بندی دیویی	:	۲۹۷ / ۷۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۰۴۰۵۹۸

«دعا پیوند انسان با خدا»

مؤلف: محمد رضا نوروزی / حروفچینی: انتشارات نیا / چاپ: دالاهو

چاپ اول: ۱۳۹۱ / شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه / قیمت: ۵۸۰۰۰ ریال

ناشر: انتشارات نیا / تهران، خیابان شریعتی، روبروی ملک، خیابان

شبستری، خیابان ادیبی، شماره ۲۶ تلفکس: ۷۷۵۰۴۶۸۳ - ۷۷۵۰۶۶۰۲

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۲۶۴ - ۰۱۴ - ۷ - ISBN : 978 - 600 - 264 - 014 - 7

فهرست مطالب

در آمد..... ۱۱

فصل اول: معنا و جایگاه دعا

۱. معنای دعا.....	۱۶
۲. اهمیت دعا.....	۱۸
۱-۲. عبادت بودن دعا.....	۲۳
۲-۲. ردّ قضا به واسطه دعا.....	۲۵
۳. اقسام دعا.....	۳۱
۱-۳. استغفار.....	۳۱
۲-۳. استخاره.....	۳۵
۱-۲-۳. استخاره ذات الرقاع.....	۳۸
۲-۲-۳. استخاره با تسبیح.....	۳۹
۳-۳. مباحله.....	۴۰
۴-۳. لعن و نفرین.....	۴۲
۵-۳. استعاذه.....	۴۷
۴. ذکر.....	۴۹
۱-۴. معنا و مفهوم ذکر.....	۴۹
۲-۴. آیات و روایات ذکر.....	۵۲

فصل دوم: شرایط دعا

۱. معرفت و ایمان قلبی به خداوند.....	۶۰
۲. معرفت و اقرار به ولایت ائمه [^]	۶۲

۳. خوف و رجاء..... ۶۴
۴. توجه به خداوند در هنگام دعا..... ۶۶
۵. دعا در زمان آسایش و رفاه..... ۶۷

فصل سوم: آداب دعا

۱. آداب زبانی و قلبی..... ۷۲
- ۱-۱. شروع با نام و حمد و ثنای خداوند..... ۷۳
- ۱-۲. اظهار ضعف و نیاز..... ۷۵
- ۱-۳. استغفار از گناهان..... ۷۶
- ۱-۴. صلوات بر محمد و آل محمد [^]..... ۷۸
- ۱-۵. تضرع و زاری..... ۸۰
- ۱-۶. تداوم و استمرار در دعا و عدم یأس و ناامیدی..... ۸۳
- ۱-۷. نام بردن حاجت در دعا..... ۸۸
- ۱-۸. آمین گفتن در دعا..... ۸۹
- ۱-۹. گفتن «ماشالله، ولا حول ولا قوة الا بالله» پس از پایان دعا..... ۹۰
۲. آداب عملی..... ۹۰
- ۱-۲. خواندن نماز قبل از دعا..... ۹۰
- ۲-۲. صدقه دادن پیش از دعا..... ۹۲
- ۲-۳. مقدم داشتن دیگران در دعا..... ۹۳
- ۲-۴. انگشتر در دست کردن..... ۹۵
- ۲-۵. کشیدن دست به سر و روی..... ۹۶
- ۲-۶. ابتهال و تبتیل..... ۹۷
- ۲-۷. دعا کردن پنهانی..... ۹۸
- ۲-۸. دعا به صورت دسته جمعی..... ۹۹
۳. آداب زمانی و مکانی..... ۱۰۱

- الف: زمانهای مناسب جهت دعا..... ۱۰۱
۱. هنگام قرائت قرآن..... ۱۰۱
  ۲. برخی اوقات شبانه روز..... ۱۰۲
  ۳. شب و روز جمعه..... ۱۰۳
  ۴. شب اول رجب و عید قربان..... ۱۰۵
  ۵. روز عرفه..... ۱۰۶
  ۶. نیمه شعبان..... ۱۰۷
  ۷. ماه مبارک رمضان..... ۱۰۸
  ۸. شب عید فطر..... ۱۰۹
- ب: مکانهای مناسب جهت دعا..... ۱۰۹
۱. مسجد..... ۱۰۹
  ۲. مکه..... ۱۱۰
  ۳. سرزمین عرفات..... ۱۱۱
  ۴. مسجد النبی..... ۱۱۲
  ۵. مسجد کوفه..... ۱۱۲
  ۶. حرم امام حسین X..... ۱۱۳

فصل چهارم: آثار دعا

۱. تقرب به خدا..... ۱۱۷
۲. دفع بلا و سختی ها..... ۱۲۱
۳. تربیت فردی و اجتماعی..... ۱۲۵

فصل پنجم: اجابت دعا

۱. معنا و حقیقت اجابت دعا..... ۱۲۸
۲. برخی از عوامل اجابت دعا..... ۱۳۲
۳. کسانی که دعایشان مستجاب است..... ۱۳۴

۴. برخی از موانع اجابت دعا..... ۱۳۶
۵. کسانی که دعایشان مستجاب نیست..... ۱۳۸

فصل ششم: برخی از مهم ترین خواسته‌ها

۱. دعا برای حضرت ولی عصر X..... ۱۴۴
۲. دعا برای ثابت قدم ماندن در ولایت ائمه [^] در دوران غیبت..... ۱۴۹
۳. دعا جهت هدایت و در مسیر هدایت قرار گرفتن..... ۱۵۰
۴. دعا برای پدر و مادر..... ۱۵۲
۵. دعا برای داشتن فرزند صالح..... ۱۵۴
۶. دعا برای عافیت و عاقبت به خیری..... ۱۵۵
۷. دعا برای طلب علم..... ۱۵۷

فصل هفتم: گزیده‌ای از دعاها و ذکرها

۱. دعای حفظ ایمان..... ۱۶۲
۲. دعای رفع پریشانی و بیماری..... ۱۶۳
۳. دعای دفع بلا..... ۱۶۳
۴. دعا و ذکر از امام صادق X..... ۱۶۴
۵. دعای طلب رزق و روزی و ادای دیون..... ۱۶۴
۶. دعا جهت طلب فرزند..... ۱۶۵
۷. دعا جهت کسب علم و مال فراوان..... ۱۶۶
۸. دعای گشایش در امور..... ۱۶۷
۹. دعا برای دوری از وسوسه شیطان..... ۱۶۷
۱۰. دعای سجده شکر پس از نماز..... ۱۶۷
۱۱. دعا هنگام خروج از منزل..... ۱۶۸
۱۲. دعا به هنگام خوردن غذا و اتمام آن..... ۱۶۸
۱۳. دعا جهت سربلندی در روز قیامت..... ۱۶۹

۱۴. دعای پیامبر اکرم | در مورد برداشته شدن عذاب قبر..... ۱۶۹
۱۵. درک کردن امام عصر × ۱۷۰
۱۶. فضیلت دعای یا من اظهر الجمیل ۱۷۰
۱۷. دعا جهت بخشایش گناهان ۱۷۲
۱۸. دعا جهت رفع مشکلات و حوائج مهمه (دعای صَنَمَى قُرْئِش) ۱۷۳
۱۹. آیاتی که مربوط به اجابت دعاست ۱۷۵
۲۰. فضائل قلب قرآن ۱۷۵
۲۱. سفارشی از امام صادق × ۱۷۷
۲۲. صلوات عصر جمعه ۱۷۸
۲۳. روایتی از امام رضا × ۱۷۹
۲۴. همیشه بگویید تا گرفتار درد گوش و درد چشم و درد دندان نشوید ۱۷۹
۲۵. توسل به ائمه اطهار ^ ۱۸۰
۲۶. عریضه توسل را فراموش نکنید ۱۸۱

خاتمه

- وصیتی از امیرالمؤمنین × در باب دعا..... ۱۸۴

کتاب نامه

در آمد

دعا و درخواست کردن یکی از آموزه‌های اسلام است که بالفطره با تمامی بشر همراه بوده است و خداوند نیز انسان را به خواندن خویش امر می‌کند:

{وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ}؛^۱

و پروردگارتان فرمود: مرا بخوانید تا اجابتان کنم.

انسان به هنگام فقر و درماندگی، خود را محتاج آن حی غنی می‌یابد.

{وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ}؛^۲

هنگامی که به انسان ضرر برسد پروردگار خویش را در حالی که به سوی او بازگشت کننده است می‌خواند.

و با ندای {أَمَّنْ يُجِيبُ الْمَضْطَّرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ}؛^۳ دست دعا

به سوی خدای مهربان بلند می‌کند و تنها او را برآورنده حاجت خود می‌یابد. همان خدایی که به بخشندگی، عطوفت، رحمت و کریم بودن موصوف است. همو که برآورنده حاجات نیازمندان است و خوان پر مهر خویش را بر همگان گسترانیده و درخواست بندگان را اجابت می‌کند:

{وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ}

---

۱. غافر (۴۰)، آیه ۶۰.

۲. زمر (۳۹)، آیه ۸.

۳. نمل (۲۷)، آیه ۶۲.

فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ^۱

و آنگاه که بندگانم درباره من از تو بپرسند بگو نزدیکشان هستم و دعای داعی (دعا کننده) را که مرا می خواند اجابت می کنم، پس باید دعوت مرا اجابت نموده (از من بخواهند) و ایمان به (توانایی) من آورند، امید است که به رشد و صلاح رهنمون شوند.

آری دعا ارتباط بنده محتاج مطلق با خدای توانا و بی نیاز مطلق است. افزون بر آنکه یکی از راههای نزدیک شدن به پروردگار نیز به شمار می آید:

{قُلْ مَا يَعْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ^۲}

بگو: اگر دعای تان نبود پروردگارم به شما اعتنایی نمی کرد.

همچنین دعا، یکی از مصادیق بارز و بلکه مغز عبادت است. رسول

اکرم | فرمودند:

الدُّعَا مَغْزُ الْعِبَادَةِ^۳؛

دعا مغز عبادت است.

و امام باقر × در تفسیر آیه: {إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ

جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ^۴} فرمودند:

۱. بقره (۲)، آیه ۱۸۶.

۲. فرقان (۲۵)، آیه ۷۷.

۳. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۲۸، ح ۸۶۲۰.

۴. غافر (۴۰)، آیه ۶۰. «به راستی آنان که از عبادتم روی برگردانند با زبونی و خواری به جهنم در آیند».

هُوَ الدُّعَاءُ، وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الدُّعَاءُ^۱؛

مقصود از عبادت در این آیه «دعا» است، و برترین عبادتها دعاست.

دعا اعتراف به بندگی خدا و اظهار خشوع و خضوع و فروتنی در پیشگاه اوست. دعا برقرار کردن پیوند بندگی میان انسان و خداست آنگاه که انسان از او غافل و دور گردیده است. دعا وسیله‌ای برای رسیدن به درجات عالی معرفت و عطایای بزرگ الهی است. امیرالمؤمنین × دعا را کلید رحمت و چراغ تاریکی‌ها دانسته و فرمودند:

الدُّعَاءُ مِفْتَاحُ الرَّحْمَةِ وَ مِصْبَاحُ الظُّلْمَةِ^۲؛

آنچه موجب ترقیب و تحریص بنده به تالیف کتاب حاضر شد روایت شریفی است که در مقدمه کتاب ثواب الاعمال و عقاب الاعمال شیخ بزرگوار صدوق & از رسول گرامی اسلام | دیدم که ایشان فرمودند:

الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ

آنکه بر کاری نیک راهنما شود همانند آنست که آن عمل را خود به جای آورده باشد.

کتاب حاضر که با بهره‌گیری و الهام از مقاله «دعا پیوند انسان با

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۶۷-۴۶۶، ح ۳۰.

۲. مستدرک الوسائل، ج ۵، ص ۱۶۷، ح ۵۵۷۶.

خدا^۱ نگاشته شده، شامل مباحث زیر است:

معنی و مفهوم دعا، ارتباط دعا با عبادت و قضا و قدر، اهم شرائط و آداب دعا، آثار دعا، معنی و حقیقت اجابت دعا و بهترین خواسته‌ها است. در پایان نیز گزیده‌ای از دعاها و ذکرهای توصیه شده از ائمه معصومین^۸ آورده شده است. تمامی مطالب این کتاب برگرفته از آیات قرآن کریم و روایات معصومین^۸ است.

در اینجا لازم می‌دانم که از تلاشها و زحمات پدر و مادر عزیز و گرامی خویش تشکر و قدردانی کنم. از خداوند متعال برای ایشان درخواست اجر و پاداش در خور دارم. و همچنین از عنایت و لطف استاد فاضل و ارجمند آقای محمد بیابانی اسکویی تشکر و قدردانی کنم. از تمامی دوستان گرامی و سروران ارجمند که با صبر و تلاش خالصانه خود بنده حقیر را یاری کردند کمال تشکر و قدردانی را دارم. امید است این کار کوچک - که ذره‌ای از اقیانوس بی کران معارف اهل بیت^۸ است - مورد رضایت پروردگار متعال قرار گرفته باشد و موجب رضایت‌مندی حجت خدا، بقیه الله الاعظم روحی و ارواح العالمین له الفداء گردد. از خداوند متعال می‌خواهم که به ما توفیق دعا و درک مفاهیم آن را عنایت فرماید و دعاهای ما و خواننده گرامی را به اجابت برساند.

محمد رضا نوروزی

قم، رجب ۱۴۳۳ ه.ق - بهار ۱۳۹۱

۱. استاد محمد بیابانی اسکویی - مجله سفینه.

فصل اول:

معنا و جایگاه دعا
••

۱. معنای دعا

دعا در زبان عربی به معنای خواندن و ندا کردن است.

دعا فلاناً: صاح به و ناداه. دعا الله: رجا منه الخير^۱؛

فلانی را خواند یعنی به او بانگ زد و ندایش کرد. و خدا را خواند
یعنی از او امید خیر برد .

عوامل و انگیزه‌های دعا و خواندن متفاوت است. و برای بیان این
تفاوتها از حروف جرّ مختلف در زبان عربی استفاده می‌شود. گفته می‌شود:
«دعا لفلان» یعنی برای او طلب خیر کرد. و «دعا علی فلان» یعنی
برای او طلب شرّ کرد. و «دعا بزید» یعنی او را به اسم زید خواند
«دعا إلی الشیء» یعنی به آن ترغیب کرد.^۲

دعا همچنین به معنی درخواست انجام دادن چیزی نیز آمده است.^۳
در معنای دعا گفته شده، کسی که از او درخواست می‌شود باید بالاتر
از درخواست کننده باشد.^۴

برخی نیز اموری همچون استغاثه و عبادت را به عنوان معنای دعا ذکر

---

۱. معجم الوسیط، ج ۱، ص ۲۸۶.

۲. همان.

۳. معجم الفروق اللغویه، ص ۵۳۴.

۴. همان، ص ۲۳۱.

کرده اند.^۱

در قرآن دعا و درخواست از خداوند به گونه‌های مختلفی آمده است از جمله:

توحید و ثنای الهی، طلب عفو و رحمت، خواستن بهره دنیایی و طلب خیر، نامگذاری به دعا بدین جهت است که انسان در این موارد کلام خویش را به «یا الله» «یا رب» و «یا رحمن» آغاز می‌کند.^۲ و همچنین دعا ارتباط پی گیر و مداوم داعی (شخص دعا کننده) با مدعو (طرف خوانده شده) می‌باشد که مترادف کلماتی نظیر سؤال، مسئلت، ذکر، استعاذه، طلب خیر و غیره نیز می‌باشد.

۲. اهمیت دعا

جهت آشنایی و شناخت اهمیت دعا به نقل برخی از آیات و روایات معصومین ^۳ که شامل امر و ترغیب و تحریص به دعا می‌باشد، اشاره می‌نمایم:

{وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ} ^۳

پروردگارتان فرمود که: مرا بخوانید تا استجاببتان کنم.

{هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ

۱. لسان العرب، ج ۴، ص ۳۵۹.

۲. لسان العرب، ج ۴، ص ۳۵۹.

۳. غافر (۷۱)، آیه ۶۰.

سَمِعُ الدُّعَاءَ^۱؛

در اینجا بود که زکریا پروردگارش را خواند، گفت: خدای من مرا از نزدت نسلی پاکیزه بخش که تو شنوای دعایی.

{وَ إِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ^۲؛

و چون به انسان آسیبی رسد پروردگارش را در حالی که به سوی او بازگشت کننده است می خواند.

{وَ إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ

فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ^۳؛

آنگاه که بندگانم درباره من از تو پرسند (بگو) نزدیکشان هستم و دعای داعی را که مرا فراخواند اجابت می کنم پس باید دعوت مرا اجابت نموده (از من بخواهند) وایمان به (توانایی) من آورند امید است که به رشد و صلاح رهنمون شوند.

{قُلْ مَا يَعْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دَعَاؤُكُمْ...^۴؛

بگو: اگر دعایتان نبود پروردگارم به شما اعتنایی نمی کرد.

{وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذُرُّوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ...^۵؛

۱. آل عمران (۳)، آیه ۳۸.

۲. زمر (۳۹)، آیه ۸.

۳. بقره (۲)، آیه ۱۸۶.

۴. فرقان (۲۵) آیه ۱۷۷.

۵. اعراف (۷)، آیه ۱۸۰.

و نام‌های زیبا، آراسته و نیک برای خداست، خدا را به آن اسم‌ها بخوانید، و کسانی را که در اسمای خدا الحاد می‌ورزند (از نام‌های او عدول کرده و به آنچه شایسته او نیست می‌نامند) واگذارید.

پس از نقل برخی آیات مربوط به دعا به تعدادی از روایات وارده نیز می‌پردازیم:

امام صادق × روایتی از رسول اکرم | نقل می‌فرمایند که در آن از دعا به عنوان سلاح مؤمن، ستون و پایه دین و همچنین نور و روشنایی آسمان و زمین یاد کرده اند:

الدُّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ وَ عَمُودُ الدِّينِ وَ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ؛^۱

و در روایتی دیگر در اهمیت دعا در بازگشت قضای الهی می‌فرمایند:

إِنَّ الدُّعَاءَ يَرُدُّ الْقَضَاءَ يَنْقُضُهُ كَمَا يَنْقُضُ السَّلْكَ وَ قَدْ أُبْرِمَ إِبْرَامًا؛^۲

دعا قضای (الهی) را - که از آسمان نازل شده و استوار گشته است - برمی‌گرداند.

امام جعفر صادق × در روایتی دیگر دعا را کلید رحمت و برآورده شدن هر حاجت دانسته‌اند و می‌فرمایند:

... فَأَكْثَرُ مِنَ الدُّعَاءِ فَإِنَّهُ مِفْتَاحُ كُلِّ رَحْمَةٍ وَ نَجَاحُ كُلِّ حَاجَةٍ وَ لَا يُنَالُ مَا عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا بِالدُّعَاءِ وَ إِنَّهُ لَيْسَ بَابٌ يُكْثَرُ قَرَعُهُ إِلَّا يُوشِكُ أَنْ يُفْتَحَ لِصَاحِبِهِ؛^۳

بسیار دعا کن زیرا دعا کلید هر رحمت و برآورده شدن هر حاجتی

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۶۸، ح ۱ (باب انّ الدعاء سلاح المؤمن).

۲. الکافی، ج ۲، ص ۴۶۹، ح ۳ (باب أنّ الدعاء تردّ البلاء و القضاء).

۳. الکافی، ج ۲، ص ۴۷۰، ح ۷ (همان باب).

است و لطف خدای تعالی به دست نیاید مگر به وسیله دعا و چنین نیست که هر دری که زیاد زده شود باز نشود، بلکه امید گشوده شدن از جانب صاحب خانه وجود دارد.

رسول گرامی اسلام بهترین عبادت را دعا دانسته، و مانع از هلاکت را نیز دعا خوانده است و می‌فرماید:

أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الدُّعَاءُ وَإِذَا أَدِنَ اللَّهُ لِعَبْدٍ فِي الدُّعَاءِ فَتَّحَّ لَهُ أَبْوَابَ الرَّحْمَةِ
إِنَّهُ لَنْ يَهْلِكَ مَعَ الدُّعَاءِ أَحَدًا؛

بهترین عبادت دعا است. هنگامی که خدای تعالی به کسی اذن دعا بدهد، در رحمت را بر روی او بگشاید، تحقیقاً هیچ کس با دعا به هلاکت نخواهد رسید.

امیرالمؤمنین X بهترین اعمال را نزد خداوند متعال دعا دانسته و می‌فرماید:

أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي الْأَرْضِ الدُّعَاءُ؛

بهترین اعمال در نزد خداوند دعا است.

و همچنین دعا را کلید پیروزی و موجب رستگاری دانسته و بهترین دعا را برخاسته از سینه و قلب پاکیزه می‌دانند و می‌فرماید:

الدُّعَاءُ مَفَاتِيحُ النَّجَاحِ وَمَقَالِيدُ الْفَلَاحِ وَخَيْرُ الدُّعَاءِ مَا صَدَرَ عَنْ صَدْرٍ
نَقِيٍّ وَقَلْبٍ تَقِيٍّ وَفِي الْمُنَاجَاةِ سَبَبُ النَّجَاةِ وَبِالْإِخْلَاصِ يَكُونُ الْإِخْلَاصُ

۱. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۳۱؛ مجموعه ورام، ص ۴۶۳.

۲. الکافی، ج ۱، ص ۴۶۷ (باب فضل الدعاء و الحثّ علیه).

فَإِذَا اشْتَدَّ الْفَرْعُ؛

دعا کلید پیروزی و گنجینه‌های رستگاری است و بهترین دعا آن است که از سینه و قلب پاکیزه برآید و راز و نیاز، وسیله نجات است و اخلاص سبب خلاص. هر گاه ترس شدت یافت پناه به سوی خداوند است.

دعا پیوندی است میان انسان محتاج و نیازمند مطلق با خدای دانا و توانا و بی نیاز مطلق. خدایی که همواره با نیازمندی که به سوی او دست نیاز برمی دارند، با مهربانی و عطوفت و بخشندگی برخورد می‌کند. خدایی که به کرامت و فضل و احسان و مغفرت و چشم پوشی و محبت و انس گرفتن با بندگان موصوف است.

دعا روی آوردن به درگاه اوست که از همه به انسان نزدیکتر و آگاهتر و مهربانتر است.

دعا اعتراف به بندگی خدا و اظهار خشوع و خضوع و فروتنی به پیشگاه اوست.

دعا برقرار کردن پیوند بندگی میان انسان و خداست آنگاه که انسان از او غافل و دور گردیده است.

دعا وسیله‌ای برای رسیدن به درجات عالی معرفت و عطایای بزرگ الهی است.

۱-۲. عبادت بودن دعا

عبادت به معنای خضوع و خشوع و فروتنی است. و دعای بندگان یکی از مصادیق روشن خضوع و فروتنی آنها نسبت به درگاه خداوند سبحان است. بنده‌ای که با خدای خویش به راز و نیاز پرداخته و از مشکلات زندگی و سختی‌ها و گرفتاری‌ها به او پناه می‌برد، درحقیقت به مولویت و آقایی او اقرار کرده و به عبودیت و بندگی خویش معترف است. خدای تعالی می‌فرماید:

{إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ}؛^۱

آنان که از عبادت و بندگی من استکبار می‌کنند با ذلت و خواری داخل جهنم می‌شوند.

امام صادق X در تفسیر آیه شریفه در توضیح استکبار از عبادت الهی می‌فرماید:

هُوَ الدُّعَاءُ. وَ أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الدُّعَاءُ...^۲؛

مقصود [پرهیز] از دعا است و [حال آنکه] دعا بهترین عبادت است.

نیز می‌فرماید:

ادْعُ وَ لَا تَقُلْ قَدْ فُرِغَ مِنَ الْأَمْرِ، فَإِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ. إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: {إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي...}؛^۳

۱. المؤمن (۲۳)، آیه ۶۰.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۴۶۶، ح ۱ (کتاب الدعاء باب فضل الدعاء والحث علیه).

۳. همان، ص ۴۶۷.

دعا کن و نگو خدا از امور خلاق فارغ شده است. همانا دعا عبادت خداست. خدای تعالی می‌فرماید: «آنان که از عبادت من استکبار می‌کنند...»

مرحوم استاد آیه الله ملک‌ی میانجی & در توضیح این مطلب می‌نویسد:^۱

۱. صاحب تفسیر گران سنگ مناہج البیان حضرت آیت الله ملک‌ی میانجی & توجه ویژه ای به دعا داشتند. فرزند فاضل و گرامی ایشان نقل می‌کند: «والد ارجمند ما پس از هر نماز تسبیحات حضرت زهرا ؑ را می‌خواندند. بیشترین انس و الفت و دل بستگی ایشان به صحیفه سجادیه بود و از عبارتها و واژگان این دعاها در مباحث بلند اعتقادی و انظار علمی و در تفاسیر و دیگر آثار خود بهره برده است. ایشان همچنین به دعای عرفه امام حسین ؑ و دعای عرفه امام سجاد ؑ توجه ویژه ای داشت و در روز عرفه با سوز و گداز خاصی آن را قرائت می‌کرد. و همچنین پدرم به حرز یمانی که دعایی از امیرالمؤمنین ؑ در دفع دشمنان می‌باشد نیز علاقه داشت. والد گرامی ما به دعایی که در زیر اشاره می‌شود علاقه داشت و در منابر با یک حال توجه و سوز و گدازی خاص این دعا را قرائت می‌کرد و در بخشی از خطبه کتابش - توحید الامامیه - نیز آورده است. اللهم صلّ علی أشرف انبیائك و أعظم أحبائک، سید المرسلین و امام الأئمة الموحدين، و آله الاوصیاء المرضیین، صلاة زاکية تامّة متواترة متصلة لا غاية لعددها ولا نهاية لأمدھا، سیمّا علی بقیتک فی ارضک و حجّتک علی عبادک و منارک فی بلادک الحجّة المنتظر المهدی. اللهم عجل فرجه و قرّ عينه، و قوّ عضده. وألن جانبه لأولیائک، و ابسط یدہ علی اعدائک. خداوندا بر شریف ترین پیامبران و بزرگ ترین دوستان سرور پیغمبران و پیشوای راهبران یکتاپرست و خاندان او که جانشینان مورد رضایت تو هستند درود فرست، درود پاکیزه و کاملی که پیاپی و بی وقفه باشد. درودی که برای عدد آن و مدت زمانش حد و اندازه ای نباشد به ویژه [درود فرست] بر خلیفه باقیمانده تو در زمین و حجت تو بر بندگانت و هدایت کننده ات در شهرها [یعنی حضرت] حجّت منتظر المهدی ؑ، بار خدا یا در فرج او شتاب کن و چشمش را روشن کن و بازویش را قوی گردان و او را نسبت به دوستان نرم خو و آسان گیر قرار بده و دستش را بر دشمنانت گشاده گردان.

سؤال و طلب کردن از طرف شخص فقیر که فقرش ذاتی اوست و همین طور پناه بردن به درگاه غنی مطلق، هر دو از مصادیق روشن عبادت و فروتنی است. البته درخواست از خداوند باید با اقرار به شئون مولویت خدای تعالی و با اعتراف به بندگی دعا کننده صورت بگیرد و داعی خود را از همه جهات، فقیر و نیازمند بداند و متوجه باشد که او خود نمی‌تواند به خویشتن نفعی برساند یا ضرری را از خود دور کند.

دعا به درگاه الهی به این کیفیت، با استکبار و خودبزرگ بینی در تضاد است. به همین جهت کسی که از دعا دوری می‌گزیند، درحقیقت ذلت و بندگی خویش را انکار کرده و در مقابل خداوند متعال برای خود شأنی قائل شده و خود را بی‌نیاز از او دانسته است.^۱

پس انسان به وسیله دعا، حقیقت بندگی و فقر و نیاز خویش را ابراز می‌دارد، به مولویت و غنای مطلق خداوند سبحان اقرار نموده و او را به بزرگی یاد می‌کند. حقیقت عبادت و عبادت حقیقی نیز همین است.

۲-۲. ردّ قضا به واسطه دعا

یهود بر آن است که خداوند متعال، نقشه همه امور عالم را به طور کامل کشیده و قلم قضا بر آن جاری گشته است. به عقیده آنها تمام حوادث و وقایع عالم هستی طبق همان نقشه قبلی و مشیت ازلی الهی

۱. مناہج البیان، ج ۲، ص ۱۲۷.

بیاده می‌شود، نه چیزی از آن کم و نه چیزی بدان افزوده می‌شود و خدای تعالی هیچ کار جدیدی انجام ن می‌دهد. خداوند سبحان در پاسخ آنها می‌فرماید:

{ وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ }^۱؛

و یهود گفتند : دست خدا بسته است. دستهای خودشان بسته باد و به [سزای] آنچه گفتند از رحمت خدا دور شوند، بلکه هر دو دست او گشاده است، هرگونه بخواهد انفاق می‌کند.

امام صادق × درباره آیه شریفه فرمود :

لَمْ يَعْنُوا أَنَّهُ هَكَذَا وَ لَكِنَّهُمْ قَالُوا: قَدْ فَرَعَ مِنَ الْأَمْرِ فَلَا يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ؛^۲
منظور آنها از این سخن، آن نیست که خدا هم مانند ما انسان‌ها دست بسته باشد، بلکه منظورشان این است که خدا امر خلقت را به پایان برده است، نه چیزی در آن می‌افزاید و نه چیزی از آن کم می‌کند.

بدیهی است براساس این نظریه، دعا و استغفار و توبه معنایی ندارد و هرچه از اول مشیت ازلی الهی بر آن تعلق گرفته تحقق پیدا خواهد کرد. ولی خداوند سبحان این سخن یهود را ابطال کرده و بازبودن دستان خویش را بیان کرده و تصریح می‌کند که :

{ يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ }^۳؛

۱. مائده (۵)، آیه ۶۴.

۲. توحید صدوق، ص ۱۶۷.

۳. رعد (۱۳)، آیه ۳۹.

خدا آنچه را بخواهد، محو یا اثبات می‌کند و اصل کتاب نزد اوست.

امام صادق × در تفسیر آیه می‌فرماید:

هَلْ يُمَحَىٰ إِلَّا مَا كَانَ ثَابِتًا؟! وَ هَلْ يُثَبَّتُ إِلَّا مَا لَمْ يَكُنْ؟!^۱

آیا جز آنچه ثابت است محو می‌شود؟! و آیا جز آنچه وجود ندارد ثبت می‌شود!؟

به همین جهت است که امام × می‌فرماید:

ادْعُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَ لَا تَقُلْ إِنَّ الْأَمْرَ قَدْ فُرِعَ مِنْهُ^۲؛

خدا را بخوان و مگو که خدا امر خلقت را به پایان رسانده است.

پس خداوند سبحان، مالک علی الإطلاق و قادر مختار آزاد و حکیم است. همه کارهایش را براساس جود و فضل و حکمت به جا می‌آورد. هرچه را بخواهد از بین می‌برد و آنچه را که بخواهد ایجاد می‌کند. امیرالمؤمنین × می‌فرماید:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَ لَا تَنْقُضِي عَجَائِبُهُ لِأَنَّهُ كُلَّ يَوْمٍ فِي شَأْنٍ مِنْ
إِحْدَاثِ بَدِيعٍ لَمْ يَكُنْ^۳؛

حمد خدای راست که مرگ در او راه ندارد و شگفتی‌هایش به پایان نمی‌رسد، زیرا که او هر روز در شأنی خاص است که چیز تازه‌ای که نبود ایجاد می‌کند.

۱. تفسیر عیاشی، ج ۲، ص ۲۱۵.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۴۶۷، ح ۷ (کتاب الدعاء باب فضل الدعاء والحثّ علیه).

۳. الکافی، ج ۱، ص ۱۴۱، ح ۷ (کتاب العقل والجهل باب جوامع التوحید).

بدیهی است که منظور از ایجاد امر جدید و تازه، این نیست که خداوند متعال در امر خلقت هر روز چیزهایی را می‌آفریند که پیش از این شبیه و نظیر آن را نیافریده بود، بلکه منظور آن است که خداوند متعال چیزی را تقدیر و خلق می‌کند که هیچگونه سابقه تقدیری نداشته است. و این امر با توجه به آیه شریفه ذیل روشن است.

{يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ}؛

اضافه می‌کند در خلق آنچه را که بخواهد.

زیاد شدن خلق با مشیت ازلی و بسته شدن طرح و نقشه عوالم هستی تنافی و تضاد دارد و بلکه بی‌معناست. همین طور روایاتی که در زیاد شدن عمر به خاطر صله ارحام و تغییر قضا و قدر به واسطه دعا وارد شده است بر این معنا تأکید می‌کند که خداوند سبحان همیشه و در هر لحظه صاحب اختیار و رأی است و هر لحظه بخواهد تغییری در نظام موجود مقدر شده انجام دهد آن را بوجود می‌آورد و اگر بخواهد چیزی را که هیچگونه تقدیری در موردش صورت نگرفته تقدیر کرده و ایجادش می‌کند.

بر این اساس است که دعا و توجه و امید و تربیت معنا پیدا می‌کند و به همین جهت است که خداوند سبحان توبه قوم یونس را پذیرفت و بلا و عذاب را - بعد از آنکه بر آنها می‌خواست فرود آید - از آنان برطرف کرد.

{ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةً آمَنَتْ فَفَنَعَهَا إِيْمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ }؛

هیچ شهری نبود که ایمان بیاورد و ایمانش به حال آنها سود بخشد، مگر قوم یونس که وقتی ایمان آوردند، عذاب سرافکنندگی آور را در زندگی دنیا از آنان برداشتیم و تا چندی آنان را برخوردار ساختیم.

مرحوم آیه الله ملکی میانجی در توضیح آیه مذکور می‌فرماید : آیه کریمه به صراحت دلالت دارد که قوم یونس اصرار به کفر و نافرمانی داشتند و حضرت یونس X آنها را نفرین کرد و خدای سبحان نفرین او را اجابت کرد و عذاب بر آنها فرستاد. آنگاه که عذاب بر آنها حلول می‌کرد و آن قوم دیدند که عذاب آنها را احاطه کرده، نادم و پشیمان شدند و متذکر شدند و از همه چیز بریده و به خدا روی آوردند و ناله و بی‌تابی می‌کردند و خدا را می‌خواندند که عذاب را از آنها بردارد. پس خدای تعالی توبه آنها را پذیرفت و عذاب را از آنها برداشت و آن را به نعمت تبدیل کرد. پس خدای سبحان از امر خلقت و آفرینش فارغ نشده بلکه او را هر روز شأن و کاری جدید است. یعنی هر روز، تازه‌ای را که وجود نداشت، پدید می‌آورد و کهنه‌ای را که موجود بود محو می‌کند.^۲

این در اثر توبه و بازگشت به خدا و دعا با قطع امید از دیگران به

۱. یونس (۱۰)، آیه ۹۸.

۲. ترجمه توحید الامامیه، ص ۴۵۴.

هنگام قرار گرفتن در معرض بلا و عذاب الهی بود که قوم یونس را از آن رهانید و خداوند سبحان آنها را از عذابی که نزدیک بود همه آنها را دربر بگیرد نجات داد.^۱ به همین جهت امام صادق $\times$ می فرماید:

إِنَّ الدُّعَاءَ يَرُدُّ الْقَضَاءَ الْمُبْرَمَ بَعْدَ مَا أُبْرِمَ إِيْرَامَا^۲؛

دعا قضای حتمی و تثبیت شده را - بعد از آنکه حتمی شده - بازمی گرداند.

امام موسی بن جعفر $\times$ می فرماید :

إِنَّ الدُّعَاءَ يَرُدُّ مَا قُدِّرَ وَمَا لَمْ يُقَدَّرْ.

قَالَ: قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ: هَذَا مَا قُدِّرَ قَدْ عَرَفْنَا، أَمْ فَرَأَيْتَ مَا لَمْ يُقَدَّرْ؟

قَالَ: حَتَّىٰ لَا يُقَدَّرَ^۳؛

همانا دعا امر مقلّر شده و مقلّر نشده را برمی گرداند.

راوی می گوید : گفتم : فدایت شوم ! بازگرداندن امر مقلّر شده را

دانستیم. درباره امر مقلّر نشده چه می فرمایید؟

فرمود : مقلّر نشده را از تقدیر شدن باز می دارد.

پس تأثیر دعا در امر خلقت و تغییر تقدیرات الهی از نظر متون

مقدّس دینی، امری مسلم است که جای هیچگونه شک و تردید در آن

۱. البته به تصریح آیه کریمه، این توبه و دعا فقط در مورد قوم یونس سودبخش بوده و همه جا این گونه نیست که به هنگام مشاهده عذاب، توبه و بازگشت به خدا و دعا تأثیر داشته باشد.

۲. بحار الأنوار / ۹۰ / ۲۹۹.

۳. همان / ۲۹۷، ح ۲۷.

نیست. این نکته، جایگاه بلند دعا و ارزش و کرامت دعاکنندگان نزد خداوند سبحان را نشان می‌دهد. پس بر مؤمنین است که هیچگاه از دعا غفلت نکنند و برای هر چیزی دست طلب به درگاه خداوند سبحان بردارند و از این امر خجل نباشند که خداوند کریم و مهربان است و از همه آنان که به درگاهش روی می‌آورند، استقبال شایان به عمل می‌آورد و آنان که زیادتر و برای همه چیز - اعم از کوچک و بزرگ - دست نیاز به سویش دراز می‌کنند نزد او محبوب و مقرب اند. امید است که خداوند سبحان توفیق دعا را از ما و خوانندگان گرامی سلب نکند و دعاهای ما را به اجابت مقرون فرماید.

۳. اقسام دعا

همانطور که پیش تر بیان شد دعا طلب و درخواست است اما گاهی طلب خیر برای خود و دیگران است و گاهی به صورت ناله و نفرین و یا صورتهای دیگر نیز می‌باشد که در این مختصر به اقسامی از دعا اشاره می‌کنیم.

۳-۱. استغفار

یکی از اقسام و جملات دعایی که می‌توان به آن اشاره نمود استغفار می‌باشد. استغفار در لغت از ماده غفر مصدر باب استفعال به معنی پوشانیدن و مستور کردن است.^۱ و در حقیقت دعایی است که با آن انسان

---

۱. قاموس قرآن، ج ۶، ص ۱۰۷.

آمزش گناهان خود را از خداوند غفور می‌خواهد، واژه استغفار ۴۲ بار در قرآن کریم به شکلهای گوناگون آمده است که در بیشتر موارد به صورت امر و از سوی خداوند خطاب به بندگان است. چنانچه خداوند می‌فرماید:

{ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ}؛^۱

سپس از همانجا که مردم کوچ می‌کنند (به سوی سرزمین منی) کوچ کنید، و از خداوند آمزش بطلبید که خدا آمرزنده مهربان است.

و در روایات معصومین^۸ به استغفار بسیار سفارش شده است تا آنجا که رسول گرامی اسلام، استغفار را بهترین عبادت و افضل دعاها معرفی کرده و می‌فرمایند:

خَيْرُ الْعِبَادَةِ الْإِسْتِغْفَارُ؛^۲

استغفار بهترین عبادت است.

مَا مِنَ الدُّعَاءِ شَيْءٌ أَفْضَلَ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ؛^۳

هیچ دعایی برتر و افضل از استغفار نیست.

و در جای دیگر از گناهان به عنوان مرض یاد کرده و دوی آن را طلب آمزش با استغفار دانسته به شرط آنکه دیگر به سوی گناه بازنگردد و می‌فرماید:

۱. بقره (۲)، آیه ۱۹۹.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۵۶۷.

۳. مستدرک الوسائل، ج ۵، ص ۳۱۸.

الذُّنُوبُ الدَّاءُ وَ الدَّوَاءُ اِلسْتِغْفَارُ وَ الشِّفَاءُ اَنْ لَا تَعُوْدَ ۱؛

گناهان درد و مرض هستند و دوی آن استغفار است، و شفا یافتن از آن به این است که دیگر به سوی آنها برنگردی.

در آیات و روایات آثار و برکات فراوانی برای استغفار وارد شده است. از جمله مانع از عذاب^۲ موجب نزول رحمت^۳، افزونی روزی و توانمندی^۴ ...

و امیرالمؤمنین نیز در روایتی از آن به عنوان پربرکت ترین دعا در دنیا و آخرت یاد فرموده اند:

أَيُّ دُعَاءٍ أَفْضَلُ مِنَ اِلسْتِغْفَارِ وَ أَعْظَمُ بَرَكَهً مِنْهُ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ ۵؛

چه دعایی از استغفار بافضیلت تر و برکت آن در دنیا و آخرت از طلب آمرزش بزرگ تر و بیشتر است.

در روایتی امام صادق X جهت افزایش روزی به استغفار توصیه نموده و می فرماید:

إِذَا اسْتَبْطَأْتَ الرِّزْقَ فَأَكْثِرْ مِنَ اِلسْتِغْفَارِ ۶؛

هر گاه روزیت به کندی آید و به سختی به تو رسد، زیاد استغفار کن.

۱. مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۱۲۹.

۲. رک: انفال (۸)، آیه ۳۳.

۳. رک: نمل (۲۷)، آیه ۴۶.

۴. نوح (۷۱)، آیه ۱۰-۱۲.

۵. مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۱۸۸.

۶. مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۳۶۶.

جابر بن عبد الله انصاری می گوید: «رسول خدا فرمودند: «تَعَلَّمُوا السَّيِّدُ الْإِسْتِغْفَارَ»؛ آقای استغفار را بیاموزید. (و آن را تلاوت کنید). سپس این عبارت را بیان فرمودند:

اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَعَلَىٰ عَهْدِكَ وَأَبُوءُ
بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ؛
خدایا تو پروردگار منی هیچ معبودی جز تو نیست، تو مرا آفریده‌ای
و من بنده توام و بر عهد و پیمان و تو باقی‌ام به کمک نعمت که من
دادی زندگی می‌کنم و به گناه خویش اقرار دارم (خدایا) مرا ببخش
که جز تو کسی گناهان را نمی‌بخشد.

اما باید دانست که استغفار نیز دارای شرایطی است که
امیرالمؤمنین X در نهج البلاغه به آن اشاره کرده و می‌فرمایند:

می‌دانی معنی استغفار چیست؟ استغفار درجه والا مقامان است و
دارای شش معنی است. اول، پشمانی از آنچه گذشت. دوم: تصمیم به
عدم بازگشت، سوم: پرداختن حقوق مردم چنانچه خدا را پاک دیدار
کنی که چیزی بر عهده تو نباشد، چهارم: تمام واجبه‌های ضایع
ساخته را به جای آوری، پنجم: گوشتی که از حرام بر اندامت روییده،
با اندوه فراوان آب کنی، چنانچه گوشت به استخوان چسبیده و
گوشت تازه بروید، ششم: رنج طاعت را به تن بچشانی چنانکه
شیرینی گناه را به آن چشانده بودی پس آنگاه بگویی استغفر الله.

بنابراین استغفار همراه با توبه و ترک معاصی مورد پذیرش می‌باشد. در عین حال نباید از رحمت خداوند مأیوس و ناامید بود. چرا که خداوند متعال می‌فرماید:

{قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَيَّ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ}؛

بگو ای بندگان من که بر خود اسراف و ستم کرده اید از رحمت خداوند نومید نشوید که خدا همه گناهان را می‌آمرزد، زیرا او بسیار آمرزنده و مهربان است.

و امیرالمؤمنین × در مورد این آیه می‌فرماید:

مَا فِي الْقُرْآنِ آيَةٌ أَوْسَعُ؛

در قرآن آیه‌ای وسیع‌تر از این آیه نیست.

از خداوند متعال می‌خواهم ما و شما خواننده گرامی را مورد رحمت و آمرزش واسعه خویش قرار داده و دعاهای ما را به استجابت برساند.

۲-۳. استخاره

استخاره در لغت به معنی طلب خیر و راهنمایی به صلاح خود از کسی نمودن است، و مقصود اصلی طلب خیر از جانب ذات مقدس پروردگار است. و در این مسیر بایستی بر خداوند توکل کرد چرا که خداوند می‌فرماید:

۱. زمر (۳۹)، آیه ۵۳.

۲. مجمع البیان، ج ۸، ص ۷۸۴.

{ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ }^۱؛

امام صادق × فرمودند:

يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ مِنْ شَقَاءِ عَبْدِي أَنْ يَعْمَلَ الْأَعْمَالَ وَلَا
يَسْتَخِيرَنِي^۲؛

حق تعالی می‌فرماید که از جمله شقاوت (بدبختی) بنده من آن است
که کارها کند و طلب خیر خود از من ننماید.

باید توجه داشت که بیشتر علما اتفاق نظر دارند که انسان هر کاری را
اراده نماید طلب خیر به جانب خداوند کند و متوسل گشته و خیر خود را
در آن امر از خدای متعال بخواهد و بعد از آن هر آنچه که روی داد به آن
راضی باشد، و بداند که خداوند متعال خیر او را بهتر از او می‌داند. و پس
از طلب خیر از خداوند در دل خود نظر کند و آنچه به خاطر او می‌افتد
به آن عمل کند.

و همچنین است مشورت کردن در امور با برادران مؤمن چرا که
خداوند می‌فرماید:

{ ... وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُتَوَكِّلِينَ }^۳؛

... در کارها با آنان مشورت کن، اما هنگامی که تصمیم گرفتی بر خدا
توکل کن زیرا خداوند متوکلان را دوست دارد.

۱. طلاق (۶۵)، آیه ۳. (و هر کس که توکل بر خدا کند پس همانا او را بس است.)

۲. بحار الأنوار، ج ۹۱، ص ۲۲۲، ح ۱.

۳. آل عمران (۳)، آیه ۳۸؛ ر.ک: شوری (۴۲)، آیه ۳۸.

و پیامبر اکرم | به امیرالمؤمنین فرمودند:

یا علی کسی که خیر خود را از خدا می‌طلبد، در کار خود حیران نمی‌شود، کسی که در کارها با مردم مشورت می‌کند پشیمان نمی‌شود.^۱

و طی روایتی امام صادق × شرایط شخصی که با او مشورت می‌شود را، این گونه برشمردند:

اول، با کسی مشورت کن که عاقل باشد. دوم، آن شخص آزاد و دین دار و صالح باشد. سوم، آنکه دوست و برادر مؤمن باشد، چهارم، مورد اعتماد و راز دار باشد که افشای راز تو بین مردم نکند...^۲

و در مکارم الاخلاق حضرت صادق × روش مشورت کردن با خداوند را چنین بیان فرموده‌اند:

هر گاه امری را اراده کنی پس با کسی مشورت مکن تا با خدا مشورت کنی، [راوی] گوید: به حضرت عرض کردم: چگونه با پروردگار خود مشورت کنم؟ فرمود: صد مرتبه می‌گویی: «أَسْتَخِيرُ اللَّهَ» و پس از آن با مردم مشورت می‌کنی تا خدا خیر تو را بر زبان هر که دوست دارد جاری کند.^۳

۱. بحار الأنوار، ج ۹۱، ص ۲۵۴، ح ۵.

۲. بحار الأنوار، ج ۹۱، ص ۲۵۳، ح ۴.

۳. مکارم الاخلاق، ص ۳۱۸.

همانگونه که بیان نمودیم بهترین استخاره رجوع به قلب و طلب خیر از خداوند است و سپس مشورت با مؤمنین و همچنین در این راه از صدقه دادن قبل از شروع کار و توسل به حضرات معصومین^۸ نیز نباید غافل بود. ما در این جا به دو استخاره که مورد سفارش ائمه معصومین^۸ است اشاره می‌کنیم.

۳-۲-۱. استخاره ذات الرقاع^۱

استخاره ذات الرقاع که با کاغذ انجام می‌گردد سفارش امام صادق × به یکی از یاران‌شان به نام هارون بن خارجه است که فرمودند:

هرگاه اراده کاری نمودی، شش عدد کاغذ بردار، در سه تا از آن کاغذها بنویس: «بسم الله الرحمن الرحيم، خيرة من الله العزيز الحكيم لفلان بن فلانة (اسم خود و اسم مادرش را بنویسد. مثلا لاحمد بن خديجة) افعله».

و در سه تای دیگر بنویس «بسم الله الرحمن الرحيم، خيرة من الله العزيز الحكيم لفلان بن فلانة (مثلا لاحمد بن خديجة) لا تفعله». آنگاه این شش کاغذ را زیر سجاده خود بگذار، سپس برخیز و دو رکعت نماز بخوان، پس از نماز به سجده برو و در سجده، صد بار بگو: «استخیر الله برحمته فی عافیة» سپس سر از سجده بردار و راست بنشین و بگو: «اللهم خری و اختر لی فی جمیع اموری فی یسر منك و عافیة» یعنی: «خدایا برای من خیر گردان و انتخاب کن در همه امورم در مورد آسایش و عافیت از جانبت».

۱. رقاع = جمع رقعہ، کاغذها.

سپس با دست خود، آن شش کاغذ را از زیر سجاده بیرون بیاور و مخلوط کن، آن گاه یکی از آنها را بردار، و سپس یکی دیگر را بردار، و سپس سومی را بردار، اگر در هر سه، پشت سر هم نوشته بود «لا تفعل: انجام مده» پس تو انجام نده و اگر در هر سه نوشته بود: «افعل: انجام بده» پس تو انجام بده.

و اگر مخلوط بود یعنی به این صورت که: در اولی نوشته بود افعل (انجام بده) و در دومی نوشته بود لاتفعل (انجام نده)، در این صورت تا پنج عدد کاغذ را بیرون بیاور، و در میان آن پنج عدد آنچه در بیشتر آنها (یعنی سه تا از آنها) نوشته بود، همان را انجام بده و ششمین کاغذ را ترک کن که نیازی به آن نداری.^۱

۲-۲-۳. استخاره با تسبیح

علامه مجلسی & نقل می‌کند که پدرشان از شیخ عظیم الشان بهاء الدین محمد (رضی) نقل فرمود: که ما دست به دست از مشایخ خود شنیده ایم که از حضرت صاحب الامر × روایت می‌کردند در طریق استخاره با تسبیح که سه مرتبه صلوات بر محمد و آل محمد | بفرستند و تسبیح را بگیرند و دو تا دو تا بشمارند اگر طاق (یک) ماند خوب است

۱. الکافی، ج ۳، ص ۴۷۰ - ۴۷۱، ح ۳ (باب صلاة الاستخاره)؛ الالفیه والنقلیه، شهید اول (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی)، ص ۱۴۶. خواننده گرامی جهت مطالعه بیشتر در مورد استخاره و کیفیت آن به کتاب مفتاح الغیب در آداب استخاره علامه محمد باقر مجلسی و همچنین کتاب مفاتیح الجنان مراجعه کنید.

و اگر جفت ماند بد است.^۱

۳-۳. مباهله

نوعی دیگر از دعا مباهله است که این لفظ در اصل از ماده «بهل» بر وزن «اهل» به معنی رها کردن است، و ابتهال در دعا به معنی تضرع و واگذاری کار بر خداست و گاه این واژه را به معنی «هلاکت و لعن و دوری از خدا» نیز معنی کرده اند.^۲

و در حقیقت مباهله به معنی نفرین کردن دو نفر به همدیگر است به این ترتیب که وقتی استدلال منطقی در مسئله دینی سودی نداشت، در یک جا جمع می‌شوند و به درگاه خدا تضرع می‌کنند و از او می‌خواهند که دروغگو را رسوا سازد و مجازات کند.^۳

خداوند در قرآن کریم پیامبر اکرم | را به مباهله با مسیحیان نجران دستور می‌دهد و می‌فرماید:

{تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ}؛^۴

در این راه امیرالمؤمنین × حضرت صدیقه طاهره ÷ و حسنین^۵ به سفارش خداوند پیامبر را همراهی کردند.

۱. مفاتیح الغیب، ص ۵۲.

۲. المفردات، ص ۶۳.

۳. پیام قرآن، ج ۹، ص ۲۴۲.

۴. آل عمران (۳)، آیه ۶۱.

۵. تمامی تفاسیر اتفاق در این موضوع دارند. ر.ک: تفسیر نمونه ذیل آیه مورد بحث.

امام باقر X بین طلوع فجر و طلوع آفتاب را زمان مناسب برای مباحله دانسته اند.

السَّاعَةُ الَّتِي تُبَاهِلُ فِيهَا مَا بَيْنَ طُلُوعِ الْفَجْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ؛

و در روایتی از امام صادق X کیفیت مباحله را بیان نمودند در آنجا که ابومسروق به آن حضرت عرض کرد:

ما با مخالفین شما در ولایت شما بحث کردیم .... و هر آنچه دلایل که در ذهنم بود برای اثبات ولایت بیان نمودم اما آنها مجادله کرده و به گونه‌ای دیگر پاسخ می‌دادند در این هنگام امام صادق X به او فرمود:

إِذَا كَانَ ذَلِكَ فَادْعُهُمْ إِلَى الْمُبَاهَلَةِ. قُلْتُ: وَ كَيْفَ أَصْنَعُ؟ قَالَ: أَصْلِحْ نَفْسَكَ ثَلَاثًا وَ أَظْنَهُ قَالَ: وَ صُمْ وَ اغْتَسِلْ وَ اِبْرُزْ أَنْتَ وَ هُوَ إِلَى الْجَبَّانِ، فَشَبِّكَ أَصَابِعَكَ مِنْ يَدِكَ الِئْمْنَى فِي أَصَابِعِهِ ثُمَّ أَنْصِفْهُ وَ ابْدَأْ بِنَفْسِكَ وَ قُلْ: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَ رَبَّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ عَالِمِ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ إِنْ كَانَ أَبُو مَسْرُوقٍ جَحَدَ حَقًّا وَ ادَّعَى بَاطِلًا فَانزِلْ عَلَيْهِ حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ أَوْ عَذَابًا أَلِيمًا ثُمَّ رُدِّ الدَّعْوَةَ عَلَيْهِ فَقُلْ وَ إِنْ كَانَ فُلَانٌ جَحَدَ حَقًّا وَ ادَّعَى بَاطِلًا فَانزِلْ عَلَيْهِ حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ أَوْ عَذَابًا أَلِيمًا. ثُمَّ قَالَ لِي: فَإِنَّكَ لَا تَلْبِثُ أَنْ تَرَى ذَلِكَ فِيهِ فَوَ اللَّهُ مَا وَجَدْتُ خَلْقًا يُجِيبُنِي إِلَيْهِ؛^۲

هر گاه چنین چیزی پیش آمد آنان را به مباحله دعوت کن.

۱. الکافی، ج ۲، ص ۵۱۴، ح ۲ (باب المباحلة)؛ عدة الداعی، ص ۲۱۴.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۵۱۳، ح ۱ (باب مباحلة).

گفتم: چه کار کنم؟ فرمود:

سه روز خود را اصلاح کن. گمان می‌کنم فرمود روزه بگیر و غسل کن. آنگاه با هم به بیابان بروید، بعد انگشتان دست راست خود را در انگشتان دست او قرار ده و اول از خود شروع کرده بگو: ای خدایی که پروردگار آسمانهای هفت گانه و زمینهای هفتگانه‌ای، ای خدایی که هم غیب را می‌دانی و هم شهادت را. ای خدای رحمان و رحیم، اگر ابومسروق حرف حقی را انکار می‌کند و مدعی سخن باطلی است بر او از آسمان تیر یا عذابی دردناک فرو آور. سپس دعا را به او برگردان و بگو: و اگر فلانی حقی را انکار می‌کند و مدعی باطلی است بر او از آسمان تیر یا عذابی دردناک فرود آور. آنگاه حضرت فرمود: اگر چنین کنی به زودی عذاب بر او فرود می‌آید و احتیاجی به درنگ نیست. پس ابو مسروق می‌گوید: مخلوقی را نیافتم که دعوت من برای مباحله را پاسخ مثبت گوید و حاضر به مباحله با من شود.

آنچه از این روایت فهمیده می‌شود آن است که اولاً امام صادق × برای مبارزه با مخالفان مباحله را توصیه کرده‌اند و ثانیاً آن را به شخص خاصی توصیه کرده‌اند؛ نه به همگان. و ما فقط برای بیان یکی از اقسام دعا آن را برای خوانندگان گرامی آورده ایم.

۴-۳. لعن و نفرین

لعن به معنی طرد کردن و دور کردن با غضب است. لعن اگر از جانب خدا باشد در آخرت به معنای عقوبت و در دنیا به معنی انقطاع از قبول

رحمت و توفیق است. و اگر از انسان باشد به معنی دعا و نفرین و درخواست به ضرر عینی است.^۱

و همچنین لعن به معنی طرد از رحمت خداست.^۲

خداوند متعال در قرآن کریم ۳۸ بار لعن را به کار برده است.^۳ و همچنین با توجه به احادیث نبوی بیش از ۳۰۰ مورد پیامبر اکرم | دیگران را لعن کرده‌اند.^۴

در آیه ۴۴ از سوره مبارکه اعراف چنین آمده است:

{وَنَادِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ}؛^۵

و بهشتیان دوزخیان را صدا می‌زنند که «آنچه را پروردگارمان به ما وعده داده بود همه را حق یافتیم، آیا شما هم آنچه را پروردگارتان به شما وعده داده بود حق یافتید؟ گفتند بلی در این هنگام ندا دهنده‌ای در میان آنها ندا می‌دهد «که لعنت خدا بر ستمگران باد».

حاکم ابوالقاسم حسکانی که از دانشمندان اهل سنت است به سند

۱. المفردات، ج ۳، ص ۴۷۱.

۲. مجمع البحرین، ج ۶، ص ۳۰۹.

۳. ر.ک: بقره (۲)، آیه ۸۸ و ۸۹ و ۱۶۱؛ مائده (۵)، آیه ۶۰ و ۶۴؛ نساء (۴)، آیه ۴۶ و ۵۲؛ احزاب (۳۳)، آیه ۶۴؛ محمد (۴۷)، آیه ۲۳.

۴. خدا لعنت کند شراب، شرابخوار، ساقی، بایع و مشتری آن را.... «سنن ابی داوود، ج ۳، ص ۳۲۴». خدا لعنت کند ربا و گیرنده و دهنده و نویسنده و شاهد... «الجامع الصغیر، ج ۲، ص ۴۰۶».

۵. اعراف (۷)، آیه ۴۴.

خود از «محمد حنفیه» از حضرت علی × نقل می‌کند که فرمود: «أنا ذلک المؤذن» آنکه این ندا را می‌دهد منم.^۱

و همچنین به سند خود از ابن عباس نقل می‌کند که علی × در قرآن نام‌هایی دارد که مردم آنها را نمی‌دانند از جمله «مؤذن» در آیه شریفه {فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ} علی است که این ندا را در می‌دهد و می‌گوید:

أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الَّذِينَ كَذَبُوا بَوَلَّائِيَّ وَاسْتَخَفُّوا بِحَقِّي^۲؛

لعنت خدا بر آنها باد که ولایت مرا تکذیب کردند و حق مرا کوچک شمردند.

و همچنین خداوند متعال در کنار لعن و نفرین بر ظالمان و دوزخیان براءت و بیزارى خود را از گروه مشکران اعلام داشته و می‌فرماید:

{وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ عِزٌّ مُّعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابِ أَلِيمٍ}^۳؛

این ندایی است از طرف خداوند و پیامبرش به همه مردم در روز حج اکبر که خدا و رسولش از مشرکان بیزارند. [با این حال] اگر [از کفر] توبه کنید آن برای شما بهتر است و اگر روی برگردانید پس بدانید که شما خدا را درمانده نخواهید کرد و کسانی را که کفر

۱. مجمع البیان، ج ۴، ص ۲۵۹، بیروت: چاپ اول؛ بحار الأنوار، ج ۸، ص ۳۳۱.

۲. مجمع البیان، ج ۴، ص ۲۵۹، ذیل آیه مورد بحث؛ المناقب، ج ۳، ص ۲۳۶، موسسه انتشارات علامه، قم: ۱۳۷۹ هـ.ق.

۳. توبه (۹)، آیه ۳.

ورزیدند از عذابی دردناک خبر ده.^۱

و در فرمایشات پیامبر اکرم | در خطبه غدیر که سراسر پیام ولایت و برائت است در آنجایی که می‌فرماید:

... کسی که مخالفت علی کند ملعون است و هر کس از او پیروی کند مورد رحمت خداست... ای مردم! او از جانب خدا امام است، و خدا توبه کسی که منکر ولایت او شود نپذیرفته، هیچ گاه او را نخواهد آمرزید... بدانید جبرئیل از جانب خدا چنین پیغام آورده و می‌گوید: کسی که با علی دشمنی کند با من (خدا) دشمنی کرده است و هر کس ولایت او را نپذیرد لعنت و غضب من بر او باد.^۲

در دعای روز عید غدیر که از امام صادق × روایت شده پس از اشاره به کامل شدن دین به ولایت اهل بیت [^] و برائت از دشمنانشان به درگاه خداوند عرضه می‌داریم:

بارالها: ما را زنده بدار بر وفای به عهد و میثاقی که از ما گرفته‌ای بر ولایت دوستانت و برائت از دشمنانت... و بر آن بمیران... خدایا، زندگی ما را بهترین زندگی، مردن ما را بهترین مردن و بازگشت ما را بهترین بازگشت قرار ده، بر موالات دوستانت و برائت از دشمنانت، تا هنگام جان دادن از ما راضی باشی و به رحمت خویش ما را از

۱. یکی از افتخارات امیرالمؤمنین × نیز همین آیه برائت است که خداوند به پیامبر اکرم | وحی نمود که این آیه را علی × در بین مردم اعلام کند و به گوش همگان برساند. ر.ک: تفسیر نمونه ذیل آیه مورد بحث.

۲. احتجاج، ج ۱، ص ۶۲-۵۹ (احتجاج النبی | یوم الغدیر)؛ بحار الأنوار، ج ۳۷، ص ۲۰۷ - ۲۱۰.

اهل خلود در بهشت قرار دهی،...^۱

و در زیارتی که از ناحیه مقدسه (دعا جهت تقویت برائت و بیزاری از دشمنان اهل بیت [^]) وارد شده است می‌خوانیم:

بارالها! دلم را از نور یقین، سینه‌ام را از نور ایمان... و دوستیم را از نور موالات محمد و آل محمد [^]، و یقین مرا از قوت برائت دشمنان محمد و آل محمد [^] سرشار فرما تا هنگامی که به ملاقات تو آیم به عهد و میثاق تو وفا کرده و مشمول رحمت تو گردم.^۲

امام باقر X در مورد دعوت به برائت پس از ظهور نیز چنین می‌فرماید:

يَدْعُو النَّاسَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ وَ الْوَلَايَةِ لِغَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ
صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ الْبَرَاءَةَ مِنْ عَدُوِّهِ^۳؛

مردم با امام زمان X بیعت می‌کنند... پس حضرت به راه می‌افتد و بین مسجدین مردم را به کتاب خدا و سنت پیامبر | و ولایت امیرالمؤمنین X و بیزاری از دشمنانش دعوت می‌کند.

همچنین امام صادق X برائت از دشمنان اهل بیت [^] را واجب دانسته و فرمودند:

محبت و ولایت اولیای الهی و برائت از دشمنان آنها واجب است،

۱. بحار الأنوار، ج ۹۵، ص ۳۰۶ و ۳۰۷؛ مصباح المتعجد، ص ۷۵۰ و ۷۵۲؛ الإقبال، ص ۴۷۸.
۲. بحار الأنوار، ج ۹۱، ص ۳۹ و ۴۰؛ جهت اطلاعات بیشتر ر.ک: بحار الأنوار، ج ۸۶، ص ۳۴۱ (در دعای تعقیبات نماز صبح روز جمعه)، دعای عرفه، الإقبال، ص ۴۲۰.
۳. تفسیر عیاشی، ج ۲، ص ۵۸.

برائت از کسانی که به آل محمد [^] ستم کرده، هتک حرمت آنها نموده، فدک و میراث حضرت فاطمه ÷ را به زور گرفتند و حقوق آن حضرت و امیرمؤمنان را به یغما بردند. همان کسانی که تصمیم آتش زدن خانه حضرت فاطمه ÷ را داشتند و اساس و بنیان ستم را استوار و سنت و سیره پیامبر خدا را دگرگون نمودند...^۱

و امام صادق X را شیوه این بود که پس از هر نماز واجب چهار مرد و چهار زن را لعن می کردند...^۲

۵-۳. استعاذه

استعاذه به معنی پناه بردن به خداوند از هر نوع شر و بدی و نیز وسوسه‌های شیطانی است، که در قرآن کریم از آن به پناه بردن به خدا از شر شیطان یاد شده است. اهمیت استعاذه در قرآن تا آنجاست که دو سوره پایانی قرآن یعنی «ناس و فلق» به این موضوع اختصاص یافته است که این دو سوره به سبب آغازهای مشترک از همان زمان نزول به معوذتین شهرت یافتند. و در روایتی رسول اکرم | تلاوت معوذتین را بهترین تعویذ می دانستند.

اما استعاذه در احادیث معصومین [^] به صورتهای دیگر از جمله

۱. الخصال، ج ۲، ص ۶۰۷؛ بحار الأنوار، ج ۱۰، ص ۲۲۶؛ و قریب به همین مضمون در عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۱۲۴ و ۱۲۶.

۲. الکافی، ج ۳، ص ۳۴۲، ح ۱۰ (باب تعقیب بعد الصلاة والدعاء)؛ تهذیب، ج ۲، ص ۳۲۱؛ و همچنین دعایی با اهمیت و با ارزش از امیرالمؤمنین X در رابطه با همین بحث است که در فصل هفتم آورده می شود.

«التجاء»، «استجاره»، و «استغاثه» نیز به کار رفته است.

خداوند در آیات فراوانی امر به استعاذه نموده است، تا آنجا که دستور به استعاذه قبل از خواندن قرآن کرده و می‌فرماید:

{فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ}؛^۱

پس هنگامی که قرآن می‌خوانی از شر شیطان رانده شده به خدا پناه ببر.

در آیاتی دیگر خداوند علاوه بر اینکه پناه بردن به خود از شر شیطان را می‌آموزد پناه بردن از شر جن و انسان را به سوی خود متذکر می‌شود.^۲ و به همین ترتیب معصومین^۳ نیز از شرور به وسوسه‌های شیطانی، حسد، بخل، خیانت، نفاق، امراض و بیماریها و حیوانات موزی یاد کرده‌اند که در همه اینها می‌بایست به خدا پناه برده و از او مدد و یاری طلبید. چنانکه پیامبر اکرم | در روایتی شیطان را بر دو قسم جنی و شیطان انسی دانسته و برای مقابله با آن دو و پناه ماندن از شر هر دو شیطان چنین می‌فرماید که: شیطان جنی آن دور می‌شود با گفتن لاحول ولاقوه الا بالله العلی العظیم و شیطان انسی و آن دور می‌شود با فرستادن صلوات بر محمد و آل محمد^۳.

۱. نحل (۱۶)، آیه ۹۸؛ ر.ک: آل عمران (۳)، آیه ۳۶؛ فصلت (۴۱)، آیه ۳۶؛ اعراف (۷)، آیه ۱۰۲.

۲. ر.ک: ناس (۱۱۴).

۳. مستدرک الوسائل، ج ۵، ص ۳۴۲، ح ۶۰۵۰. در روایتی از امیرالمؤمنین × نیز جهت ایمنی از وسوسه شیطان بیان شده است که به خداوند متعال پناه برده و سپس بگوید آمنت بالله و برسوله مخلصا له الدین. (مکارم الاخلاق، ص ۳۷۷).

در دعاهایی که خواندن آن، هنگام به جای آوردن اعمال مذهبی مستحب است، استعاذه از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است تا آنجا که در نماز که بالاترین عبادات است. پس از تکبیرة الاحرام و پیش از قرائت حمد به استعاذه توصیه شده است و نمازگزار با اعوذ بالله من الشیطان الرجیم نماز خود را آغاز می‌کند که آن از مستحبات قرائت نماز است.^۱

۴. ذکر

۴-۱. معنا و مفهوم ذکر

خداوند متعال می‌فرماید:

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ؛^۲

مرا یاد کنید تا شما را یاد کنم.

ذکر در لغت به معنای یاد کردن و تسبیح و تمجید کردن خدا و همچنین نماز و دعا و قرآن می‌باشد.^۳ و نیز یادآوری مطلب در ذهن و این موضوع خود به خود و گاهی به وسیله گفتار و تذکر شخص دیگری انجام می‌گیرد این کلمه هر چند اغلب بعد از فراموشی به کار می‌رود ولی در اصل لغت معنای آن عمومیت دارد. فرق میان ذکر و خاطر این است که خاطر تنها آنچه در ذهن خطور می‌کند گفته می‌شود ولی ذکر گاهی به

۱. ر.ک: کتب فقهی باب الصلاة

۲. بقره (۲)، آیه ۱۵۲. ر.ک: احزاب (۳۳)، آیات ۴۱ - ۴۲؛ اعراف (۷)، آیه ۲۰۵.

۳. المنجد، ج ۱، ص ۶۱۴ و ۶۱۵.

وسيله قول نیز صورت می گیرد.^۱

از حضرت باقر X روایت شده است که فرمود:

پیغمبر اکرم | فرمودند: فرشته‌ای که اعمال را می نویسد نامه اعمال انسان را اول روز و اول شب برای ثبت اعمال مهیا می کند شما در اول افعال روزانه و آخر آن عمل خیری انجام دهید تا در صحیفه اعمال شما درج گردد. در این صورت خداوند مابین آن دو را انشاء الله می بخشد زیرا فرمود: {فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ}.^۲

بنابر این باید توجه داشت که ذکر تنها یاد آوردن به زبان نیست بلکه بر اساس روایات وارده از ائمه معصومین^۳ منظور از ذکر خداوند متعال یاد آوری عملی نیز می باشد. در روایتی دیگر پیامبر اکرم | طی وصیتی به حضرت علی X می فرمایند:

ثَلَاثٌ لَا تُطِيقُهَا هَذِهِ الْأُمَّةُ الْمُوَاسَاةُ لِلْأَخِ فِي مَالِهِ وَإِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِهِ وَذِكْرُ اللَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَ لَيْسَ هُوَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لَكِنْ إِذَا وَرَدَ عَلَى مَا يَحْرُمُ عَلَيْهِ خَافَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عِنْدَهُ وَ تَرَكَهُ؟^۳

سه کار است که این امت توانایی انجام آن را (به طور کامل) ندارند: مواسات و برابری با برادر دینی در مال، و ادای حق مردم با قضاوت

۱. مجمع البیان، ذیل آیه مورد بحث.

۲. مجمع البیان، ج ۱، ص ۲۳۴.

۳. کتاب من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۵۸، ح ۵۷۶۲؛ الخصال، ج ۱، ص ۱۲۵، ح ۱۲۲.

عادلانه نسبت به خود و دیگران، و خدا را در هر حال یاد کردن، منظور سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ نیست بلکه منظور این است: هنگامی که کار حرامی در مقابل او قرار می‌گیرد از خدا بترسد و آن را ترک گوید.

علامه مجلسی & در عین الحیاء، در بحث ذکر آورده است که یاد کردن خدا انواع دارد:

۱. یاد خداست در هنگام معصیتی که می‌خواهد مرتکب آن شود، خدا را به یاد آورد، و برای خدا آن را ترک کند. ۲. یاد خدا در وقت طاعت تا خدا را به یاد آورد و به سبب آن مشقت طاعت بر او آسان شود و به جا آورد. ۳. یاد خداست در هنگام رفاه و نعمت تا وفور نعمت او را از یاد خدا غافل نکند و شکر آن را به جای آورد. ۴. یاد خداست در هنگام بلا و محنت تا در آن حالت به خدا تضرع نماید و بر آن بلا صبر کند. ۵. ذکر الهی است به دل. ۶. ذکر به زبان، و آن انواع دارد مثل مذاکره علوم حق و آیات و اخبار، درس گفتن، فضایل اهل بیت ^۸ را بیان کردن، قرآن و دعا خواندن، مداومت نمودن بر اسم‌های الهی که از شارع متلقى شده است و به عنوان بدعت نباشد.

احمد بن فهد حلی & در عده الداعی فضیلت ذکر را هم رتبه دعا دانسته و فوائد دعا را برای ذکر نیز بیان می‌کند و همچنان که دعا خواسته‌های انسان را بر می‌آورد ذکر هم همانند دعا خواسته‌ها را برآورده

می‌سازد و بلاها را دور می‌کند. و به همین دلیل لازم دانستم که ذکر را نیز در کنار دعا بیاورم.

۴-۲. آیات و روایات ذکر

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا }؛

ای اهل ایمان خدا را بسیار یاد کنید به گونه‌ای که اغلب اوقات به یاد او باشید.

امام صادق × در مورد این آیه شریفه می‌فرمایند:

هیچ چیزی نیست مگر آنکه برای او حدّ خاصی است که در آن پایان می‌پذیرد مگر ذکر و یاد خدا چرا که هیچ پایانی برای آن متصور نیست... خداوند برای ذکر خویش هیچ محدوده‌ای را که نشانه پایان آن باشد قرار نداده است.

و می‌فرماید:

از مصادیق ذکر کثیر تسبیح فاطمه زهرا ÷ می‌باشد که خداوند فرمودند { اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا }.^۱

رسول اکرم | بخشش گناهان را در ذکر زیاد می‌دانند و می‌فرمایند:

وَ اذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا يَكْفِرْ سَيِّئَاتِكُمْ؛^۲

۱. احزاب (۳۳)، آیه ۴۱.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۵۰۰، ح ۴ و ص ۴۹۸، ح ۱.

۳. مستدرک الوسائل، ج ۵، ص ۳۸، ح ۵۳۰۶؛ بحار الأنوار، ج ۸۲، ص ۳۳۱، ح ۸ (به همین مضمون).

خدا را بسیار یاد کنید تا گناهان شما را ببخشد.

و امام صادق $\times$ فرمودند:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ مَنْ شُغِلَ بِذِكْرِي عَنْ مَسْأَلَتِي أُعْطِيَتهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِيَ مَنْ سَأَلَنِي؛^۱

خداوند متعال می فرماید: اگر کسی به جای درخواست از من به ذکر مشغول شود، به او بهترین چیزی که به انسان درخواست کننده می دهم، خواهم داد.

پیامبر اکرم | بهترین ذکر را چنین بیان می فرماید:

خَيْرُ الْعِبَادَةِ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؛^۲

بهترین عبادت گفتن لا اله الا الله است.

ذکر و یاد خداوند متعال در هر زمانی استحباب دارد و در هیچ حالتی

مکروه نیست، چنانکه خداوند متعال می فرماید:

{الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ...}؛^۳

همانها که خدا را در هر حال ایستاده و نشسته و آنگاه که بر پهلو خوابیده اند یاد می کنند....

و امیر المؤمنین $\times$ به یاد کردن خداوند در همه جا سفارش نموده و

می فرماید:

۱. الکافی، ج ۲، ص ۵۰۱، ح ۱ (باب الاشتغال بذكر الله عزوجل)

۲. الکافی، ج ۲، ص ۵۰۶، ح ۵ (باب التسيح والتهيل).

۳. آل عمران (۳)، آیه ۱۹۱.

خداوند را در همه جا یاد کنید، چون او همواره با شما است.^۱

و در روایتی از امام صادق × در وحی خداوند متعال بر موسی × چنین آمده است:

يَا مُوسَى × لَا تَفْرَحْ بِكَثْرَةِ الْمَالِ وَلَا تَدَعِ ذِكْرِي عَلَى كُلِّ حَالٍ فَإِنَّ
كَثْرَةَ الْمَالِ تُنْسِي الذُّنُوبَ وَإِنَّ تَرْكَ ذِكْرِي يُقْسِي الْقُلُوبَ^۲؛

ای موسی از مال زیاد خوشحال نشو و ذکر مرا در هیچ حالتی ترک
ننما، که مال زیاد موجب فراموشی گناهان می‌گردد و ترک ذکر من،
موجب قساوت قلب می‌شود.

علامه مجلسی & پس از بیان ذکر چنین می‌گوید:

چون حقیقت ذکر معلوم شد، بدان که دو نوع ذکر در میان صوفیه
شایع است، [ذکر جلی، ذکر خفی] که هر دو بدعت است و آن را
بهترین عبادت می‌دانند و خلاصه اوقات عمر خود را در آنها ضایع
نموده و مردم را گمراه می‌کنند.

امیرالمؤمنین × طی سفارشی به کمیل ابن زیاد چنین می‌فرمایند:

يَا كَمَيْلُ لَا تَأْخُذْ إِلَّا عَنَّا تَكُنْ مِنَّا^۳؛
إِنَّ الْمُؤْمِنَ مَنْ قَالَ بِقَوْلِنَا فَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ قَصَرَ عَنَّا وَ مَنْ قَصَرَ عَنَّا لَمْ

۱. النخصال، ص ۶۱۳، ح ۱۰.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۴۹۷، ح ۷ (باب مایجب من ذکر الله عزوجل فی کل مجلس).

۳. وسائل الشیعة، ج ۲۷، ص ۳۰.

يُلْحَقُ بِنَا وَمَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَنَا فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ؛

ای کمیل! علمت را جز از ما مگیر تا از ما محسوب شوی...
ای کمیل... مؤمن کسی است که پیرو ما ائمه معصومین باشد و گفتار
ما را بگوید پس کسی که از گفتار ما تخلف کند از ما بریده و کسی
که از ما جدا شود به ما ملحق نمی‌گردد و با ما نمی‌باشد پس در آن
صورت در درک اسفل از آتش است.

پس شایسته است که مؤمنین فقط به قول ائمه اطهار^۱ توجه کرده
و در عبادات از روش آن بزرگواران پیروی نموده و اذکار و ادعیه‌ای که از
سوی آن خاندان مطهر^۱ وارد شده است عمل نمایند که آن به استجابت
بسیار نزدیک است.

فصل دوم:

شرایط دعا

دعا نیز همانند سایر اعمال عبادی دارای شرائطی است که انجام آن در استجابت و سرانجام دعا بی تأثیر نبوده و حتی عدم استجابت دعا نیز گاهی از انجام ندادن همین شرائط ناشی می شود.

امام صادق $\times$ در سفارشی به یکی از یاران خود شرائط دعا را اینگونه بیان فرمودند:

کسی که اوامر الهی را اطاعت نماید و سپس از راهش دعا کند، مستجاب می شود، راوی گوید: راه دعا کدام است؟ حضرت فرمودند: ابتدا خداوند متعال را حمد می کنی، بعد نعمتهایش را بیاد می آوری، سپس آنها را شکر می گذاری، بعد بر پیامبر و آلش صلوات می فرستی آنگاه گناهان خود را یادآور شده بدان اقرار می کنی، پس از آن از گناهانت استغفار می نمایی، این طریق دعاست...^۱

در این روایت حضرت صادق $\times$ به برخی از آداب و شرائط دعا اشاره کرده اند.

ما در این مختصر به برخی از شرائط دعا که تماماً از آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت ^۸ استخراج گردیده است اشاره می کنیم و در فصل بعد به تعدادی از آداب دعا می پردازیم.

---

۱. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۸۲ ح ۸۷۸۸

۱. معرفت و ایمان قلبی به خداوند

یکی از اساسی ترین شروط برای شخص دعا کننده آن است که اولاً مدعو را بشناسد و به او ایمان آورد و امید خویش را از غیر او جدا سازد و متوجه او شود همانطور که از آیات و روایات معصومین^۸ برمی آید در جاهای مختلفی قبل از دعا به ایمان به خداوند اقرار کرده اند چنانچه در قرآن کریم می خوانیم:

{الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّا أَمْنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ}؛^۱

همان کسانی که می گویند: پروردگارا، ما ایمان آورده ایم پس گناهان ما را ببامرز و ما را از عذاب آتش نگهدار.

پس از شناخت و اقرار و ایمان به پروردگار شایسته است که بنده محتاج دست نیاز به سوی پروردگار خویش بلند کرده و فقط و فقط به سوی او متوجه شده و امید به او داشته باشد که اگر شخص دعاکننده به این روش عمل نماید در استجاب دعا موفق تر خواهد بود.

و پیامبر اکرم | درباره اهمیت شناخت خداوند و استجاب دعا می فرماید:

... لَوْ عَرَفْتُمُ اللَّهَ حَقَّ مَعْرِفَتِهِ لَزَالَتْ الْجِبَالُ بِدُعَائِكُمْ؟^۲

اگر خداوند را به شایستگی معرفتش می شناختید با دعایتان می توانستید کوه را از جای برگذیند.

۱. آل عمران (۳)، آیه ۱۶.

۲. مستدرک الوسائل، ج ۱۷، ص ۳۰۱، ح ۲۱۴۰۹.

گروهی خدمت امام صادق × رسیدند و از اجابت نشدن دعایشان پرسیدند، حضرت در پاسخ فرمودند:
لَا تَكُمُ تَدْعُونَ مَنْ لَا تَعْرِفُونَهُ؛
 بدین جهت است که آن کس را که می‌خوانید، نمی‌شناسید.

محمدبن عجلان ثروتش را از دست داد و به شدت فقیر و بدهکار شد، بالاخره به این فکر افتاد که نزد حاکم مدینه - که از خویشاوندانش بود - برود و از نفوذ او استفاده کند. و در بین راه به پسر عموی امام صادق × رسید. پس از سلام پسر عموی امام از او پرسید: کجا می‌روی؟ محمدگفت: مقدار زیادی بدهی دارم بنابر این نزد امیر می‌روم تا به من کمک کند. پسر عموی امام صادق × گفت: از پسر عمویم حضرت امام صادق × چند حدیث قدسی شنیدم که می‌خواهم برایت نقل کنم، خداوند می‌فرماید: به عزت و جلالم سوگند کسی که به غیر من امیدوار باشد امیدش را قطع می‌کنم. و نیز می‌فرماید: «وای بر این بنده او بدون اینکه ما را بخواند و از ما بخواهد، نعمتهای خود را به وی ارزانی داشتیم، آیا اگر ما را بخواند و چیزی بخواهد خواسته‌اش را رد می‌کنیم؟!

محمد که این احادیث را برای اولین بار شنیده بود با اشتیاق گفت دوباره آنها را برایم بخوان، پسر عموی امام صادق × دوباره برایش خواند، و بالاخره فرمایش خداوند در محمد اثر کرد و گفت: به خداوند

امیدوار شدم و کارم را به او واگذار کردم».^۱

۲. معرفت و اقرار به ولایت ائمه ^۸

یکی از ارکان و اصول دین قبول و پذیرش دعوت پیامبر و رهبری او و سپس پذیرش جانشینان او می باشد.

خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید:

{وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
أَعْمَى} ^۲؛

و هر کس از یاد من روی گردان شود، زندگی (سخت و) تنگی خواهد داشت و روز قیامت، او را نابینا محسور می کنیم.

از امام صادق × پرسیدند: منظور از این آیه چیست؟ حضرت فرمودند:

اعراض از ولایت امیرالمؤمنین × است.^۳

و در همین سوره خداوند شرط قبولی توبه را پذیرش ولایت ائمه ^۸ دانسته و چنین می فرماید:

{وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى} ^۴؛

و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد،

۱. ارشاد القلوب، ج ۱، ص ۱۲۱ و ۱۲۲.

۲. طه (۲۰)، آیه ۱۲۴.

۳. تفسیر نور الثقلین، ج ۳، ص ۴۰۵.

۴. طه (۲۰)، آیه ۸۲.

سپس هدایت را بپذیرد می‌آمرزم.

مرحوم طبرسی ذیل این آیه از امام باقر X چنین نقل می‌کند:
منظور از جمله «ثم اهتدی» هدایت به ولایت ما اهل بیت است. به
خدا سوگند اگر کسی تمام عمر خود را در میان رکن و مقام (نزدیک
خانه کعبه) عبادت کند و سپس از دنیا برود در حالی که ولایت ما را
نپذیرفته باشد، خداوند او را به صورت در آتش جهنم خواهد افکند.^۱

محمد بن مسلم گوید: به امام صادق X عرض کردم:

بعضی از مردم را مشاهده می‌کنیم که در عبادت تلاش بیشتری دارند
و با خشوع بندگی می‌کنند، ولی اقرار به ولایت ائمه ندارند و حق را
نمی‌شناسند، آیا این عبادت و خشوع برای آنها نفعی می‌بخشد؟ امام
فرمود: مثل اهل بیت پیغمبر | مثل همان خانواده‌ای است که در
بنی اسرائیل بودند، هر یک از آن خانواده که چهل شب عبادت و
کوشش می‌کرد پس از آن دعا می‌نمود، مستجاب می‌شد. یک نفر از
همان خانواده که چهل شب را به عبادت گذرانید، بعد از آن دعا کرد
ولی مستجاب نشد.

خدمت حضرت عیسی X آمد و از وضع خود شکایت کرد.
حضرت عیسی X وضو گرفت و نماز خواند، آن گاه از خداوند
راجع به آن مرد درخواست کرد، خطاب رسید:
«ای عیسی! این بنده من، از راه و دری که نباید وارد شود، وارد شد.

۱. مجمع البیان، ج ۷، ص ۴۵؛ و ر.ک: شواهد التنزیل، ج ۱، ص ۴۹۱.

او ما را می‌خواند با این که در قلبش نسبت به نبوت تو شک دارد، اگر آن قدر دعا کند که گردنش قطع شود و انگشتانش از هم بپاشد، دعایش را مستجاب نخواهم کرد.»

عیسی X به آن شخص رو کرد و فرمود: خدا را می‌خوانی با این که درباره نبوت من شک داری؟

آن مرد عرض کرد: آن چه فرمودی واقعیت دارد، از خدا بخواه این شک را از دل من بزداید، عیسی دعا کرد، خداوند او را بخشید. پس شروع به دعا کرد و پس از مدتی خدا دعایش را مستجاب کرد.^۱

۳. خوف و رجاء

خداوند متعال همانطور که گنهکاران را وعده جهنم و عذاب می‌دهد، با لحنی آکنده از نهایت لطف و کرم، آغوش رحمتش را به روی همگان گشوده و فرمان عفو آنها را صادر می‌کند و در آیه ۵۳ سوره مبارکه زمر می‌فرماید: «بگوای بندگان من که بر خود اسراف و ستم کرده اید از رحمت خداوند ناامید نشوید که خدا همه گناهان را می‌آمرزد، زیرا او بسیار آمرزنده و مهربان است.»

امیرالمؤمنین در تفسیر این آیه می‌فرماید:

مَا فِي الْقُرْآنِ آيَةٌ أَوْسَعُ مِنْ لِقْلِ يَا عِبَادِي الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَيَّ
أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۰۰، ح ۹ (باب الشک).

الرَّحِيمُ {۱}

در تمام قرآن آیه‌ای وسیع تر از این آیه نیست.

و به راستی از خداوند کریم و غفوری که دریای لطفش بیکران و شعاع فیضش نامحدود است جز این انتظاری نمی‌توان داشت.
امام صادق × در مورد امید به برآورده شدن حاجت چنین می‌فرماید:

إِذَا دَعَوْتَ فَظَنَّ أَنَّ حَاجَتَكَ بِالْبَابِ ۲؛

هر گاه دعا کردی، بیندار (یقین کن) که حاجتت بر در خانه آمده است.

ابن بابویه نقل می‌کند:

روزی حضرت رسول اکرم | در سایه درختی نشسته بود در روز بسیار گرمی، ناگاه شخصی آمد و جامه‌های خود را کند و در زمین گرم غلطید، گاهی شکم و گاهی پیشانی خود را بر زمین گرم می‌مالید و می‌گفت که‌ای نفس بچش که عذاب الهی عظیم تر است. و حضرت رسول به او نگاه کرد، پس او جامه‌های خود را پوشید، حضرت او را طلبید و فرمود: که‌ای بنده خدا کاری از تو دیدم که از دیگری ندیده‌ام چه چیز باعث این کار شد؟ گفت: ترس الهی. و به نفس خود این گرمی را چشاندم که بدانند تاب عذاب الهی را - که از

۱. مجمع البیان، ج ۸، ص ۷۸۴.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۴۷۳، ح ۱ (باب یقین فی الدعاء).

این شدیدتر است - ندارد. پس حضرت فرمودند: از خدا ترسیده‌ای آن گونه که شرط ترسیدن است، و همانا پروردگار تو مباحثات کرد به تو با ملائکه سماوات پس به اصحاب خود فرمود که نزدیک این مرد روید تا برای شما دعا کند. چون به نزدیک او آمدند گفت: خداوندا جمع کن امر همه ما را بر هدایت، و تقوا را توشه ما ساز و بازگشت ما را به سوی بهشت قرار بده.^۱

۴. توجه به خداوند در هنگام دعا

امام صادق X فرمود: امیرالمؤمنین فرموده است:

لَا يَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ دُعَاءَ قَلْبٍ لَاهٍ وَكَانَ عَلِيٌّ X يَقُولُ: إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ لِلْمَيِّتِ فَلَا يَدْعُو لَهُ وَ قَلْبُهُ لَاهٍ عَنْهُ وَ لَكِنْ لِيَجْتَهِدَ لَهُ فِي الدُّعَاءِ؛^۲
 خدای عزوجل دعای دل غافل و مشغول به خیالات باطله را نپذیرد و [امیرالمؤمنین] علی X را شیوه این بود که می‌فرمود: هر گاه یکی از شماها برای مرده‌ای دعا کند، در حالی دعا نکند که دل به او ندارد بلکه در دعای به او از دل کوشد.

و در روایتی دیگر چنین می‌فرمایند:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءَ بَظْهَرِ قَلْبٍ سَاهٍ فَإِذَا دَعَوْتَ فَأَقْبِلْ بِقَلْبِكَ ثُمَّ اسْتَيْقِنْ بِالْإِجَابَةِ؛^۳

۱. بحار الأنوار، ج ۷۰، ص ۳۷۸.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۴۷۳، ح ۲ (باب الإقبال علی الدعاء).

۳. همان، ح ۱ (باب الإقبال علی الدعاء).

خداوند متعال دعای کسی که متوجه او نیست مستجاب نخواهد کرد پس هر گاه خواستی دعا کنی با قلبت به او روی بیاور آنگاه یقین به اجابتش داشته باش.

حضرت موسی $\times$ به مردی گذشت که در سجده گریه و دعا و تضرع می نمود، پس موسی عرض کرد: پروردگارا اگر حاجت این شخص به دست من بود آن را برمی آوردم خداوند وحی نمودای موسی او مرا می خواند و حال آن که قلبش به گوسفندانش مشغول است، پس اگر سجده کند تا این که رگ زندگانش بریده شود، و چشمانش سفید گردد برایش اجابت نمی کنم تا از آنچه دشمن می دارم (حب دنیا) به آنچه دوست می دارم (دل پاک) بر گردد.^۱

دعا چو از سر اخلاص و صدق گوید

خدای عزوجل زود مستجاب کند

سؤال از درد و نیاز کن تا حق

بفیض و فضل و کرم در زمان جواب کند

۵. دعا در زمان آسایش و رفاه

بنده سپاسگزار در همه احوال باید شکر گزار مولای خویش باشد و نه تنها در حالت گرفتاری و بلا بلکه در زمان راحتی نیز خدای خویش را یاد کند تا مصداق این آیه نگردد.

---

۱. ارشاد القلوب، ج ۱، ص ۱۴۹.

{وَ إِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا آذَقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ} ۱؛

هنگامی که رنج و زیانی به مردم برسد پروردگار خود را می‌خوانند و توبه کنان به سوی او باز می‌گردند. اما همین که رحمتی از خودش به آنها بچشاند به ناگاه گروهی از آنان نسبت به پروردگارشان مشرک می‌شوند.

امام صادق X شرط استجاب دعا در سختی‌ها و گرفتاری‌ها را دعا و عبادت در حالت آسایش دانسته و می‌فرماید:

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُسْتَجَابَ لَهُ فِي الشَّدَّةِ فَلْيُكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ ۲؛

هر کس از اجابت دعا در سختی و گرفتاری خوشحال می‌شود باید در زمان آسایش و رفاه بیشتر دعا کند.

و حضرت امام باقر X در مورد ارتباط دعا در حال راحتی و آسایش و دعا در شداید و سختی‌ها طی روایتی چنین می‌فرماید:

... يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَكُونَ دُعَاؤُهُ فِي الرَّخَاءِ نَحْوًا مِنْ دُعَائِهِ فِي الشَّدَّةِ لَيْسَ إِذَا أُعْطِيَ فَتَرَ فَلَا تَمَلَّ الدُّعَاءَ فَإِنَّهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِمَكَانٍ... ۳؛

بر مؤمن سزاوار است همانگونه که در شدت و سختی دعا می‌کند در روزگار آسایش و نعمت نیز دعا نماید. و شایسته نیست که چون

۱. روم (۳۰)، آیه ۳۳. ر.ک: اسراء (۱۷)، آیه ۶۷؛ زمر (۳۹)، آیه ۸؛ فصلت (۴۱)، آیه ۵۱.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۴۷۲، ح ۴ (باب التقدم فی الدعاء).

۳. الکافی، ج ۲، ص ۴۸۸، ح ۱ (باب من ابطلت علیه الاجابة).

حاجتش برآورده نشد سست شود و از دعا خسته گردد، زیرا دعا نزد خداوند سبحان منزلت دارد.

بلا ندیده دعا را شروع باید کرد

علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد

فصل سوم:
آداب دعا

۱. آداب زبانی و قلبی

۱-۱. شروع با نام و حمد و ثنای خداوند

از آداب دعا در شروع درخواست آن است که شخص داعی پروردگار خویش را با اسم «الله» که اعظم اسماء الهی است نام ببرد و سپس حاجت خود را بیان نماید. که این نیز از سیره انبیاء و اولیاء خداست. خداوند در سوره حمد - که از با عظمت ترین سوره‌های قرآن است - روش دعا کردن را به ما می‌آموزد.

خدای تعالی می‌فرماید:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ *
مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ * إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ * إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ *
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ؛

به نام خداوند بخشنده مهربان. سپاس مخصوص خدایی است که پروردگار جهانیان است. که بخشنده و مهربان است. مالک روز جزاست. تنها تو را می‌پرستیم و تنها از تو یاری می‌جوییم. ما را به

---

۱. حمد (۱). ر.ک: بقره (۲)، آیه ۲۸ و ۱۱۵؛ حجر (۱۵) آیه ۸۷؛ برای عظمت سوره حمد بحار الأنوار، ج ۱۱، ص ۲۰۴.

راه راست هدایت فرما. راه کسانی که به آنها نعمت بخشیده‌ای که آنان نه از کسانی هستند که به آنها غضب کرده‌ای و نه از گمراهان.

بر اساس این سوره مبارکه دعا را باید با نام خداوند شروع و پس از حمد و ثنای الهی اوصاف پروردگار را یاد کرد و سپس هدایت در راه مستقیم، و دوری از ضلالت و گمراهی را از خداوند طلبید.

خدای تعالی در جای دیگر می‌فرماید:

{وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا}؛^۱

و برای خدا نام‌های نیک است. پس خدا را به آن نامها بخوانید.

روش معصومین^۸ نیز در دعا کردن شروع با مدح الهی بوده است. چنانکه حضرت علی × دعای معروف کمیل را با ذکر رحمت و اسعه و قدرت قاهره خداوند شروع کرده است و امام باقر × در ابتدای دعای سمات خداوند را این گونه تمجید می‌کند: «خداوندا تو را به اسم اعظمت می‌خوانم که اگر برای گشودن درهای بسته آسمان خوانده شود باز می‌شود». و امام سجاد × در دعای پنجم صحیفه سجادیه عرضه می‌دارد: «ای کسی که شگفتی‌های عظمتت پایان نمی‌پذیرد».

امیرالمؤمنین × می‌فرماید:

أَحْمَدُهُ اسْتِثْمَامًا لِنِعْمَتِهِ وَ اسْتِسْلَامًا لِعِزَّتِهِ وَ اسْتِعْصَامًا مِنْ مَعْصِيَتِهِ؛^۲

خدای را به پاس نعمتهای فراوانی که به من ارزانی داشت سپاس

۱. اعراف (۶)، آیه ۱۸۰.

۲. نهج البلاغه، خطبه ۲.

می‌گویم و تسلیم قدرت او هستم و برای پرهیز از گناه به او پناه می‌برم.

و امام صادق $\times$ در باب حمد و ثنای الهی قبل از دعا چنین می‌فرماید:

هر گاه یکی از شماها حاجتی خواهد باید پروردگارش را ستایش کند و مدح گوید؛ زیرا چو مردی حاجتی از سلطان جوید، برای او سخنی آماده سازد که بهتر از آن نتواند، پس هر گاه حاجت خواستید خدای عزیز جبار را تمجید کنید و مدح نمایید و بر او ستایش کنید، می‌گویید: ای بخشنده‌ترین بخشنندگان و ای بهترین کسی که از او خواهش شده، ای مهربانترین کسی که از او مهر خواهندای یگانه، ای بی‌نیاز، ای کسی که نزناده‌ای و زائیده نشدی و برای او همتایی نیست، ای کسی که نه همسری گرفته و نه فرزندی، ای کسی که هر چه می‌خواهد می‌کند و هر چه اراده سازد، بدان حکم می‌دهد، و هر چه را دوست دارد اجراء می‌نماید...، ای کسی که میان انسان و دلش حائل می‌شود، ای کسی که در منظره اعلاء است ای کسی که به مانندش چیزی نیست، ای شنوای بینا، و از نامهای خدای عزوجل بسیار بیاور زیرا نامهای خدا بسیار است.^۱

۲-۱. اظهار ضعف و نیاز

اظهار ضعفها و کاستیها و بیان ناتوانی خود در برابر آفریدگار از دیگر

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۸۵، ح ۶ (باب الثناء قبل الدعاء).

آداب دعاست. حضرت زکریا × قبل از دعا و بیان درخواستش به پروردگار خویش اظهار ضعف و درماندگی کرده و چنین می گوید:

{ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا }^۱؛

گفت: پروردگارا استخوانم سست شده، و شعله پیری تمام سرم را فرا گرفته و من هرگز در دعای تو از اجابت محروم نبوده ام.^۲

امیرالمؤمنین × در دعایی اینگونه عرض می کند:^۳

مَوْلَايَا يَا مَوْلَايَا أَنْتَ الْمَوْلَى وَأَنَا الْعَبْدُ، وَهَلْ يَرْحَمُ الْعَبْدَ إِلَّا الْمَوْلَى؟...
مَوْلَايَا يَا مَوْلَايَا أَنْتَ الْقَوِي وَأَنَا الضَّعِيفُ وَهَلْ يَرْحَمُ الضَّعِيفَ إِلَّا الْقَوِي؟

ای خدا وای مولای من تویی سرور من و من بنده توام، و چه کسی جز مولا به بنده رحم می کند؟ ای مولای من وای سرور من تو نیرومندی و من ناتوان و چه کسی جز توانمند بر ناتوان رحم می کند؟...

۳-۱. استغفار از گناهان

با توجه با آیات قرآن و سیره ائمه ^۴ یکی دیگر از آداب قبل از دعا

۱. مریم (۱۹)، آیه ۴.

۲. رک: قمر (۵۴)، آیه ۱۰ و ۱۱.

۳. برگزیده ای از دعای ماثوره در محراب حضرت علی × در مسجد کوفه. بحار الأنوار، ج ۹۱، ص ۱۰۹.

استغفار از گناهان و خطاهاست. ما انسان‌ها در وزش طوفان‌های شدید غرائز گوناگون قرار گرفته و گاهی لغزشهایی از ما سر می‌زند و مرتکب گناهانی می‌شویم. در این حال قرآن به ما می‌آموزد که به صدای منادی توحید لبیک گوئیم: **{ رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا }**... و ضمن اظهار ایمان به پیشگاه خداوند عرض کنیم:

{ رَبَّنَا فَاعْفُزْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ }؛

پروردگارا گناهان ما را بیامرز و لغزشهای ما را بپوشان و ما را در زمره نیکان بمیران.

راهی که قرآن کریم به گناهکاران می‌نماید، امید به رحمت خدا را در دل‌های مؤمنان زنده و آنها را در ادامه راه بندگی پایدار می‌کند.

حضرت امیرالمؤمنین $\times$ می‌فرماید:

الْعَجَبُ مِمَّنْ يَقْنَطُ وَمَعَهُ الْمِمْحَاةُ فَقِيلَ لَهُ وَمَا الْمِمْحَاةُ قَالَ: الْإِسْتِغْفَارُ؛^۱

تَعَطَّرُوا بِالِاسْتِغْفَارِ لَا تَفْضَحْكُمْ رَوَائِحُ الذُّنُوبِ؛^۲

عجب دارم از کسی که از رحمت خدا ناامید می‌شود، (در حالی که) محو کننده گناهان همراه اوست، پرسیدند: محو کننده گناهان چیست؟ فرمود: استغفار. [سپس فرمود]

خود را به استغفار معطر و خوشبو کنید تا بوهای بد گناهان، شمارا

۱. آل عمران (۳)، آیه ۱۹۳ و ۱۹۴.

۲. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۱۷۷.

۳. بحار الأنوار، ج ۶، ص ۲۲، ح ۱۸.

رسوا نکند.

و در روایتی گناهان را یکی از موانع استجاب دعا دانسته تا جایی که می‌فرماید:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَحْبِسُ الدُّعَاءَ!

خداوندا بیامرز برایم گناهایی را که دعا را حبس می‌کند. [و موانع استجاب دعا هستند]

اگر سدّ گنه مانع نگردد اجابت می‌کند یزدان دعا را

معصیت علاوه بر عذاب اخروی آثار سوئی نیز در همین دنیا دارد، انسان را از معنویات دور می‌سازد و توفیق عبادت و بندگی را از او صلب می‌کند. به همین منظور پیش از هر دعایی باید درخواست از بین رفتن آثار گناهان گذشته و توفیق عبادت بیشتر در آینده را نیز در نظر گرفت. همان طور که امام سجاد × به ما می‌آموزد: «خدایا! مرا از پلیدی‌های گذشته پاک کن و آثار سوء آنها را نیز از بین ببر».^۲

۴-۱. صلوات بر محمد و آل محمد ^۸

صلوات فرستادن و طلب رحمت کردن برای پیامبر اکرم | و خاندان مطهرش - که از مقربان درگاه الهی هستند - موجب می‌شود خداوند کریم به واسطه این صلوات دعایی را که به دنبال آن می‌آید نیز

۱. الاقبال، ص ۷۰۶.

۲. صحیفه سجادیه، دعای ۲۳.

برآورده سازد.^۱

امام صادق × می فرماید:

مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَاجَةٌ فَلْيَبْدَأْ بِالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ثُمَّ
يَسْأَلُ حَاجَتَهُ ثُمَّ يَخْتِمُ بِالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ
أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يَقْبَلَ الطَّرْفَيْنِ وَيَدْعَ الْوَسْطَ إِذَا كَانَتْ الصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ
آلِ مُحَمَّدٍ لَا تُحْجَبُ عَنْهُ^۲؛

هر کس را به خدا حاجتی باشد، بر محمد و آل محمد صلوات بفرستد، و آنگاه حاجت خویش را بطلبد سپس دعای خود را به صلوات بر محمد و آل محمد ختم کند به درستی که خدا کریم تر از آن است که دو طرف دعا را قبول و میان آن را رد کند، زیرا صلوات بر محمد و آل او مقبول است و رد نمی شود.

و در روایتی امام رضا × به یکی از اصحابشان می فرماید:

إِذَا كَانَ لَكَ يَا سَمَاعَةَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَاجَةٌ فَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ
بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ فَإِنَّ لَهُمَا عِنْدَكَ شَأْنًا مِنَ الشَّأْنِ وَقَدْرًا مِنَ الْقَدْرِ
فَبِحَقِّ ذَلِكَ الشَّأْنِ وَبِحَقِّ ذَلِكَ الْقَدْرِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ
وَأَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا^۳؛

هر گاه از خداوند تبارک و تعالی تقاضایی داشتی بگو خداوندا از تو

۱. ر.ک: انبیاء (۱۱)، آیه ۱۰۷. در مورد عظمت پیامبر.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۴۹۴، ح ۱۶ (باب الصلاة على النبي | و اله بيته ^).

۳. الکافی، ج ۲، ص ۵۶۲، ح ۲۱ (باب الدعاء للكرب والهم).

می‌خواهم که به حق محمد و علی که نزد تو مقام والایی دارند پس به حق آن مقام بر محمد و آلش درود بفرست و حاجت مرا برآورده سازی.

روزی رسول خدا | در مسجد بودند. شخصی وارد مسجد شد. دو رکعت نماز خواند و بعد از نماز دست به دعا برداشت و دعا کرد. پیامبر اکرم | فرمودند: این بنده در دعا و درخواست خود از خدا شتاب کرد، سپس مرد دیگری وارد مسجد شد و دو رکعت نماز خواند پس از نماز حمد و ثنای الهی به جا آورد و بعد بر محمد و آل او صلوات فرستاد و آنگاه دعا کرد. پیامبر اکرم | به او فرمود:
سَلُّ تَعَطُّ!

درخواست کن که به تو داده شود.

۵-۱. تَضَرُّعٌ وَ زَارِي

در آیات و روایات معصومین ^۸ به تضرع و زاری برای استجابت دعا و بخشش گناهان سفارش شده است. خداوند در قرآن می‌فرماید:
{ اَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَ خُفْيَةً }^۲؛
پروردگار خویش را با تضرع و زاری در نمان بخوانید.

و پیامبر اکرم | در سفارشی به ابوذر می‌فرماید:
ای ابوذر کسی که از خوف الهی قادر به گریه باشد، بگیرد و کسی

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۸۵، ح ۶ (باب الثناء قبل الدعاء).

۲. اعراف (۱)، آیه ۵۵.

که قادر نباشد حزن و اندوه را شعار دل خود قرار دهد و خود را به جهد (سعی و تلاش) به گریه بدارد، زیرا دل سخت با قساوت از خدا دور است و سنگدلان نمی‌دانند.^۱

امام صادق × نیز فرمودند:

كُلُّ عَيْنٍ بَاكِئَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا ثَلَاثَةً عَيْنٌ غَضَّتْ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ وَعَيْنٌ سَهَرَتْ فِي طَاعَةِ اللَّهِ وَعَيْنٌ بَكَتْ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ؛
هر چشمی در قیامت، گریان است جز سه چشم، چشمی که از آنچه خدا حرام کرده بر هم نهفته شد، چشمی که در راه عبادت خدا بیداری کشیده و چشمی که در دل شب از ترس خدا گریسته.

اسحاق بن عمار گوید: به امام صادق × گفتم: من دعا می‌کنم و می‌خواهم گریه کنم و گریه‌ام نمی‌آید و باید به یاد برخی مرده‌های فامیلم بیافتم و رقت کنم و بگیریم، آیا این کار رواست؟ حضرت در پاسخ فرمودند: آری، آنان را به یادآور و هرگاه تو را رقت دست داد، گریه کن و به درگاه پروردگارت تبارک و تعالی دعا کن.

و امام صادق × در سفارشی به ابوبصیر در مورد دعا و حاجت و ارتباط آن با اشک - هر چند بسیار کم باشد - چنین فرمودند:

إِنْ خِفْتَ أَمْرًا يَكُونُ أَوْ حَاجَةً تُرِيدُهَا فَايْتَأَمَّرْ بِاللَّهِ وَ مَجِّدْهُ وَ أَثْنِ عَلَيْهِ كَمَا هُوَ أَهْلُهُ وَ صَلَّى عَلَى النَّبِيِّ | وَ سَلْ حَاجَتَكَ وَ تَبَاكَ وَ لَوْ مِثْلَ رَأْسِ الذُّبَابِ إِنَّ أَبِي × كَانَ يَقُولُ إِنَّ أَقْرَبَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنَ الرَّبِّ عَزَّ وَ

۱. بحار الأنوار، ج ۹۳، ص ۳۴۲.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۴۸۲، ح ۴ (باب البكاء).

جَلًّا وَهُوَ سَاجِدٌ بَاكٍ؛^۱

اگر از وقوع چیزی بیم داری و یا حاجتی می خواهی، آغاز سخن کن به نام خدا و او را تمجید کن و ستایش نما چنانچه شایسته آن است و بر محمد | صلوات فرست و حاجت خود را بخواه و خود را به گریه بدار گرچه به اندازه سر مگسی باشد، زیرا پدرم X همیشه می فرمود: نزدیکترین حال بنده به خداوند عزوجل وقتی است که او در سجده باشد و گریان باشد.^۲

و حضرت امام باقر X درباره ارزش و مقام قطره‌ای اشک با اخلاص و خالی از ریا در نزد خداوند چنین می فرماید:

مَا مِنْ قَطْرَةٍ أَحَبَّ إِلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَطْرَةٍ دُمُوعٍ فِي سَوَادِ اللَّيْلِ
مَخَافَةً مِنَ اللَّهِ لَا يُرَادُ بِهَا غَيْرُهُ؛^۳

هیچ قطره‌ای نزد حق تعالی محبوب تر نیست، از قطره اشکی که در تاریکی شب، از ترس عذاب الهی بیرون آید و غرض از آن غیر خدا نباشد.^۴

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۸۳، ح ۱۰ (باب البكاء).

۲. علامه مجلسی رحمته در عین الحیاة در ذیل این سفارش چنین می گوید: بدان که از جمله صفات حمیده، و خصال پسندیده رقت قلب، تضرع و گریه است؛ و آن به کثرت یاد مرگ و عذابهای الهی و احوال قیامت، و احتراز نمودن از اموری که موجب قساوت قلب است، حاصل می شود، عمده اسباب قساوت قلب، ارتکاب گناهان، و معاشرت و مصاحبت اهل دنیا و بدکاران است؛... نزدیکترین راههای قرب به سوی خداوند عالمیان، راه تضرع و استغاثه و مناجات است؛ و گریه موجب حصول حاجات و خلاصی از عقوبات می باشد.

۳. الکافی، ج ۲، ص ۴۸۲، ح ۷ (باب البكاء).

۴. الکافی، ج ۲، ص ۴۸۲، ح ۳ (باب البكاء).

آمدهام این دل شب به درگهت دعا کنم
 به اشک چشم و سوز دل تو را ز خود رضا کنم
 بنده شرمنده منم، کریم بخشنده تویی
 گر که برانیم ز در روی طلب کجا کنم
 نامه سیه، غرق گنه آمدهام به پیش شه
 دامن عفو و رحمتت کجا ز کف رها کنم

۱-۶. تداوم و استمرار در دعا و عدم یأس و ناامیدی

گاهی این سؤال پیش می‌آید که خداوند متعال بر نهان و آشکار جهان مطلع است و تمام مصالح بندگان را می‌داند پس باید تسلیم و خاموش بود و لب از خواهش فرو بست و بر آن اصرار نورزید، اما خداوند حکیم در قرآن کریم می‌فرماید:

{وَاِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ}؛^۱

هنگامی که بندگان من از تو درباره من سؤال کنند بگو، نزدیکم، دعای دعا کننده را به هنگامی که مرا می‌خواند پاسخ می‌گویم.^۲

و در جای دیگر می‌فرماید:

{لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ}؛^۳

از رحمت خداوند ناامید نشوید.

۱. بقره (۲)، آیه ۱۸۶.

۲. بقره (۲)، آیه ۱۸۶.

۳. زمر (۳۹)، آیه ۵۳.

بی شک خداوند از نهان و آشکار همه موجودات باخبر است و حتی از افکار و نیت‌های درونی ما آگاه است و آنچه را مصلحت بداند انجام می‌دهد اما باید توجه داشت که ممکن است بدون دعا مصلحت در عطای چیزی نباشد و مصلحت مشروط به دعا باشد.

مسیر بن عبدالعزیز نقل می‌کند که امام صادق $\times$ به من فرمود:

ای مسیر! با پروردگار خویش (نیایش) کن و مگو هر چه می‌بایست بشود به قلم تقدیر و مشیت خداوند انجام خواهد شد؛ زیرا نزد خداوند منزلت و مقامی است که جز از طریق درخواست به آن نخواهی رسید و اگر فردی دست از دعا فرو بندد و در خواست نکند چیزی به او عطا نخواهد شد، پس دعا کن که مورد عطا و بخشش قرار خواهی گرفت، ای مسیر هیچ دری کوبیده نمی‌شود مگر آنکه سرانجام به روی انسان گشوده شود.^۱

و همچنین رسول اکرم | فرمودند:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ السَّائِلَ اللَّحُوحَ^۲؛

خداوند درخواست کننده مصرّ را دوست دارد.

اما باید توجه داشت که اصرار در دعا با عجله کردن در دعا متفاوت است در روایات مختلف از عجله کردن در دعا منع شده است و عجله نکردن را موجب استجاب دعا دانسته اند. چنانکه از امام صادق $\times$ در

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۶۶، ح ۳ (باب فضل الدُّعَا).

۲. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۶۰، ح ۸۷۲۲.

این رابطه چنین روایت شده است که فرمودند:

إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا دَعَا لَمْ يَزَلِ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي حَاجَتِهِ مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ؛^۱
بنده وقتی دعا می‌کند اگر عجله نکند خداوند متعال حاجتش را خواهد داد.

داستان زیر - که نکات آموزنده‌ای در آن نهفته شده است - را از زبان امام باقر × می‌آوریم.

حضرت باقر × فرمودند: روزی حضرت ابراهیم × در بیرون شهر می‌گشت که از مخلوقات خداوند پند گیرد، پس به بیابانی رسید و شخصی را دید که نماز می‌خواند و صدایش به آسمان بلند است، ابراهیم × نزد او نشست و از نمازش تعجب کرد و منتظر ماند تا نمازش تمام شود... آنگاه از او پرسید برای که نماز گذاردی؟ گفت برای خدا. ابراهیم × فرمود: خدا کیست؟ عرض کرد: آنکه من و تو را خلق کرده است... ابراهیم × فرمود: کدام روز از تمام روزها بزرگتر است؟ عابد گفت: روزی که خدا خلایق را بر کردارشان جزا می‌دهد، ابراهیم فرمود: بیا دست به دعا برداریم و دعا کنیم که خدا ما را از شر آن روز نگهدارد، و برای گناهکاران از مؤمنین و مؤمنات دعا کنیم، عابد گفت: من که دعا نمی‌کنم. فرمود: برای چه؟ عرض کرد: برای اینکه سه سال است که دعا می‌کنم و هنوز به اجابت نرسیده است و دیگر شرم دارم تا آن مستجاب نشود از خدا سؤال کنم. حضرت ابراهیم × به او فرمود: هر گاه خدا بنده

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۷۴، ح ۱ (باب الإلحاح فی الدعاء).

را دوست دارد دعایش را حبس می‌کند تا او مناجات و دعا کند. و از او بخواهد و چون بنده‌ای را دشمن دارد زود دعایش را مستجاب کند و یا در دلش ناامیدی افکند که او دعا نکند سپس اضافه کرد و پرسید: حاجت تو چیست؟ که در این مدت خواسته‌ای، عابد گفت: روزی در آن بیابان نماز می‌گزاردم ناگاه طفلی در نهایت زیبایی گذشت که نور از صورتش ساطع بود. به چرای گاوها مشغول بود، و تعدادی گوسفند فربه نیز به همراه داشت. من از آنچه از او دیدم خیلی خوشم آمد و گفتم: گاوها و گوسفندها از کیست؟ گفت: از من است. گفتم: تو کیستی؟ گفت اسماعیل پسر ابراهیم خلیل الله. پس دعا کردم که خدایا خلیل و دوست خود را به من بنمایان. پس از آن ابراهیم × فرمود: ای عابد منم خلیل خدا و او پسر من است. عابد گفت: الحمد لله رب العالمین که خدا دعای مرا مستجاب کرد. پس هر دو جانب روی حضرت ابراهیم را بوسید و دست در گردن ابراهیم انداخت و گفت: دعا کن تا من به دعای تو آمین گویم، پس ابراهیم برای مؤمنین و مؤمنات تا روز قیامت دعا کرد که خدا گناه ایشان را بامرزد و از ایشان راضی شود. و عابد نیز آمین گفت، حضرت باقر × فرمود: دعای ابراهیم شامل حال شیعیان ماست تا روز قیامت.^۱

پس سزاوار نیست که بنده از درگاه خدا ناامید شود بلکه در تمام احوال باید خدا را بخواند. چه آنکه به اجابت برسد یا نرسد، چرا که دعای حضرت موسی بعد از چهل سال به اجابت رسید.

---

۱. الکافی، ج ۸، ص ۳۹۴، ح ۵۹۱.

روزی یکی از یاران امام رضا X در مورد استجاب نشدن دعایش پرسید. حضرت فرمود: مراقب باش که شیطان بر تو چیره نگردد، تا تو را مأیوس و نا امید کند. همانا امام صادق X می فرمود: مؤمن نیاز خود را از خدا می خواهد اجابت آن را تأخیر می اندازد. به خاطر اینکه ناله و گریه و زاری او را دوست دارد.^۱

و همچنین امیرالمؤمنین X می فرماید:

وَلَا يَيْئَسُنَّ شَرَّ هَذِهِ الْأُمَّةِ مِنْ رُوحِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: {إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ
مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ} ^۲

بدترین این امت نباید از رحمت خدا مأیوس باشد زیرا خداوند می فرماید: از رحمت خداوند فقط کافران مأیوسند.^۳

و پیامبر اکرم | فرمودند:

رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا طَلَبَ إِلَيَّ اللَّهُ حَاجَةً فَالْحَدَّ فِي الدُّعَاءِ أُسْتَجِيبَ لَهُ أَوْ لَمْ
يُسْتَجَبْ لَهُ؟ ^۴

خدا رحمت کند بنده ای را که از خدا حاجتی بخواهد و بر آن اصرار نماید چه مستجاب شود و چه مستجاب نشود.

و سپس حضرت این آیه را تلاوت کردند:

۱. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۶۲، ح ۸۷۳۰.

۲. بحار الأنوار، ج ۶۷، ص ۳۹۹، ح ۷۱.

۳. اعراف (۷)، آیات ۹۷ - ۹۹.

۴. عدة الداعی، ص ۲۰۲.

{وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا}؛

پروردگار خود را می‌خوانم باشد که به سبب خواندن او به بدبختی نیفتم.

۱-۷. نام بردن حاجت در دعا

حضرت موسی × وقتی که از طرف خداوند به مبارزه با فرعون مأمور می‌شود از خداوند چنین درخواست می‌کند که به او شرح صدر عطا کند، کار را برایش آسان گرداند، از زبانش گره بگشاید و برادرش هارون را وزیر او قرار دهد تا با او پشتش محکم گردد و در ادامه پس از بیان خواسته هایش به خداوند چنین عرضه می‌دارد: تا تو را بسیار تسبیح گوئیم، و تو را بسیار یاد کنیم چرا که تو همیشه از حال ما آگاه بوده‌ای.^۲ [تو نیازهای ما را به خوبی می‌دانی، و به مشکلات این راه از هر کس آگاهتری ما از تو می‌خواهیم که ما را در اطاعت از فرمانت قدرت بخشی تا موفق و پیروز بداری].

{رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي * وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي * وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي *
يَفْقَهُوا قَوْلِي * وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي * هَرُونَ أَخِي * أَشَدُّ بِهِ
أُزْرِي * وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي * كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا * وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا *
إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا}؛

امام صادق × در باره نام بردن حوائج در دعا چنین می‌فرماید:

۱. مریم (۱۹)، آیه ۴۸.

۲. طه (۲۰)، آیات ۲۴-۳۶.

انّ الله تبارك و تعالی یعلم ما یرید العبد إذا دعا و لکنه یحب أن یتبث
إلیه الحوائج فإذا دعوت فسم حاجتك؛

به راستی که خداوند تبارک و تعالی می‌داند که بنده هر گاه به
درگاهش دعا کند چه می‌خواهد، ولی او دوست دارد که حوائج به
درگاه او شرح داده شود، پس چون به درگاه او دعا کردی، حاجتت
را نام ببر.

۸-۱. آمین گفتن در دعا

آن کس که «آمین» می‌گوید: در دعا شریک است. آنجا که خداوند به
موسی و هارون^۱ می‌فرماید:

{ قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا }^۲؛

دعای شما دو نفر اجابت شد.

دعا را حضرت موسی × کرده بود و هارون «آمین» گفته بود، اما
خداوند دعای هر دو را اجابت کرد.

از امام صادق × روایت شده است که فرمودند:

كَانَ أَبِي × إِذَا حَزَنَهُ أَمْرٌ جَمَعَ النِّسَاءَ وَ الصِّبْيَانَ ثُمَّ دَعَا وَ أَمَّنُوا^۳؛

هر گاه پدرم از چیزی محزن می‌شد (مشکلی برایش پیش می‌آمد)
زنان و کودکان را جمع کرده دعا می‌نمود و آنان آمین می‌گفتند.

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۷۶، ح ۱ (باب تسمیة الحاجة فی الدعاء).

۲. یونس (۱۰)، آیه ۸۹.

۳. عدة الداعی، ص ۱۵۸؛ بحار الأنوار، ج ۹۰، ص ۳۱۶، ح ۲۱.

و در روایتی امام صادق × فرمودند:
الدَّاعِي وَالْمُؤْمِنُ شَرِيكَانِ فِي الْأَجْرِ؛
دعا کننده و آمین گو با هم شریکند.

۹-۱. گفتن «ماشاءالله، ولا حول ولا قوة الا بالله» پس از پایان دعا

از امیرالمؤمنین × روایت شده است که فرمودند:
«مَا شَاءَ اللَّهُ اسْتِكَانَةً لِلَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ تَضَرُّعًا إِلَى اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ اسْتِعَانَةً
بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ اسْتِعَانَةً بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ
الْعَظِيمِ»^۲؛

کسی که دوست دارد دعایش مستجاب گردد باید بعد از پایان دعا
بگوید

امام صادق × فرمودند:

هر کس دعا کند و پس از آن بگوید: «ماشاء الله ولا حول ولا قوة الا
بالله العلی العظیم» خدای تعالی گوید که بنده من، از خلق بریده و به
امر من گردن نهاده حاجت او را برآورید.^۳

۲. آداب عملی

۲-۱. خواندن نماز قبل از دعا

نماز وسیله قرب و معرفت خداوند متعال است که در قرآن به برپایی

۱. بحار الأنوار، ج ۹۰، ص ۳۱۶، ح ۲۱.

۲. عدة الداعی، ص ۲۱۱؛ بحار الأنوار ج ۹۲، ص ۱۶۲، ح ۱۴.

۳. عدة الداعی، ص ۲۱۱.

آن همراه با خانواده سفارش شده و می‌فرماید:

{وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا}؛^۱

خانواده خود را به نماز فرمان ده و بر انجام آن شکبیا باش. ما از تو روزی نمی‌خواهیم.

و در حدیثی پیامبر اکرم | نماز را وسیله تقرب دانسته و در مورد رابطه آن با دعا می‌فرماید:

راه یافتن بندگان به درجات عالی با نماز است، زیرا نماز تنزیه خدای تعالی و گفتن لا اله الا الله و به جای آوردن حمد و ثنای خالق متعال و تعظیم و تمجید و تقدیس او، و سخن گفتن با او، و دعا کردن و خواندن اوست.^۲

امیرالمؤمنین X در معنی «قد قامت الصلاة» می‌فرماید:

قد قامت الصلاة یعنی زیارت و مناجات و قضای حوایج و رسیدن به آرزوها و وصال خدای تعالی و کرامت و عفو و بخشش و رضوان او.^۳

علاوه بر اینکه در قنوت و سجود نماز راهی است برای بیان حوایج و خواسته‌ها، بعد از نماز هم بر دعا و اظهار نیاز تأکید فراوانی شده است چنانکه امام صادق X می‌فرماید:

۱. طه (۲۰)، آیه ۱۳۲.

۲. الخصال، ج ۲، ص ۵۲۲، ح ۱۱.

۳. معانی الاخبار، ص ۴۱.

عَلَيْكُمْ بِالذُّعَاءِ فِي أَدْبَارِ الصَّلَوَاتِ فَإِنَّهُ مُسْتَجَابٌ^۱؛

بر شما باد به دعا بعد از نماز، که همانا دعا بعد از نماز مستجاب است.

۲-۲. صدقه دادن پیش از دعا

خداوند متعال به یکی دیگر از آداب دعا اشاره کرده، می‌فرماید:

{فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً^۲؛}

پیش از نجوا کردنتان، صدقه بدهید.

ائمه اطهار^۸ آثار فراوانی را برای صدقه و کمک به سائل بیان کرده‌اند. از آن جمله، شفای مریض، وسعت رزق، رفع بلا، پاک کردن اموال، آسانی حساب و بسیاری آثار دیگر را نام برده‌اند. چنانکه امام صادق × فرمودند: برای بیمار مستحب است که به دست خود تصدق به سائل دهد و به سائل امر کند که برای او دعا نماید.^۳

و امام زین العابدین فرمودند:

دَعْوَةُ السَّائِلِ الْفَقِيرِ لَا تُرَدُّ^۴؛

دعای درخواست کننده نیازمند برگشت ندارد.

و امام باقر × در این زمینه می‌فرماید:

۱. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۶۶، ح ۸۷۴۱

۲. مجادله (۵۸)، آیه ۱۲.

۳. وسائل الشیعة، ج ۹، ص ۳۷۸، ح ۱۲۲۸۱.

۴. وسائل الشیعة، ج ۹، ص ۴۲۵، ح ۱۲۳۹۴.

إِذَا أُعْطِيتُمُوهُمْ فَلَقِّنُوهُمْ الدُّعَاءَ فَإِنَّهُ يُسْتَجَابُ الدُّعَاءُ لَهُمْ فِيكُمْ...^۱؛

وقتی به فقرا چیزی می‌دهید، به آنان تلقین کنید که دعا کنند، چون دعای اینان در حق شما مستجاب می‌شود.

پس شایسته است مؤمنین برای برآورده شدن حوایج خویش قبل از دعا به مستمندان از اقوام و یا همسایگان کمک کرده و حتی از آنها خواسته شود که برای رفع مشکل آنها و برآورده شدن حاجتشان دعا نمایند که به فرمایش ائمه معصومین ^۸ دعای شخص فقیر در حق کمک کننده به او مستجاب می‌گردد.

۲-۳. مقدم داشتن دیگران در دعا

از اخلاق حسنه و پسندیده‌ای که در دین مبین اسلام به آن تأکید شده است و استجاب دعا و درخواست را نزدیکتر می‌کند دعا در حق دیگران - اعم از ارحام، مؤمنین و مؤمنات و همسایگان - است. در سوره مبارکه حشر آیه ۱۰، مؤمنین از خداوند برای خود و برادران با ایمانشان درخواست آمرزش کرده و می‌گویند:

{يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ} ^۲؛

می‌گویند پروردگارا ما و برادرانمان را که در ایمان بر ما پیشی

۱. الکافی، ج ۴، ص ۱۷، ح ۱ (باب دُعا السائل).

۲. حشر (۵۹)، آیه ۱۰.

گرفتند بیمارز و در دل‌هایمان حسد و کینه‌ای نسبت به مؤمنان قرار
 مده. پروردگارا تو مهربان و رحیمی.

امام صادق X می‌فرمایند:

إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلْيُعَمِّمْ فَإِنَّهُ أَوْجِبُ لِلدُّعَاءِ؛^۱

هرگاه یکی از شماها دعا کند، برای همه دعا کند، زیرا که آن
 مستجاب تر است.

وامیرالمؤمنین X پس از بیاناتی چنین دعا می‌کند که:

اسْتَعْمَلْنَا اللَّهَ وَإِيَّاكُمْ بِطَاعَتِهِ؛^۲

از خدا می‌خواهم که ما و شما را در مسیر اطاعت خود و
 فرمانبرداری از رسولش قرار دهد.

امام حسن مجتبی X می‌فرماید که شبی مادرم را در حال نماز و دعا
 دیدم، ایشان بسیار دعا می‌کردند اما هر آنچه که دعا می‌کردند برای خود
 هیچ نمی‌خواستند و برای دیگران دعا می‌کردند. از ایشان سؤال کردم که
 چرا برای خود دعا نفرمودید و دیگران را مقدم شمردید؟
 فرمودند:

الْجَارُ ثُمَّ الدَّارُ؛^۳

اول همسایه سپس خانه.

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۸۷، ح ۱ (باب العموم فی الدعاء).

۲. نهج البلاغه، خطبه ۲۳۴.

۳. علل الشرایع، ج ۱، ص ۱۸۱ و ۱۸۲، ح ۱.

وامام صادق X مستجاب شدن دعا را در مقدم داشتن مؤمنین در دعا دانسته و می‌فرماید: هر کس ۴۰ مؤمن را مقدم دارد و از برای ایشان دعا کند، دعایش مستجاب می‌گردد.

مَنْ قَدَّمَ أَرْبَعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ دَعَا اسْتَجِيبَ لَهُ؛

۴-۲. انگشتر در دست کردن

خداوند می‌فرماید:

{ يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ }؛

ای فرزندان آدم! زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد با خود بردارید.

در روایتی امام صادق X می‌فرماید:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ الْجَمَالَ وَالتَّجَمُّلَ...؛^۳

خداوند جمال و زیبایی را دوست دارد.

و یکی از بهترین زینتها که موجب اجابت دعا نیز می‌گردد انگشتر در

دست کردن است. امام صادق X این کار را از سنتهای رسول اکرم |

دانسته و در روایتی می‌فرماید:

مِنَ السُّنَّةِ لُبْسُ الْخَاتَمِ؛^۴

۱. الکافی، ج ۲، ص ۵۰۹، ح ۵ (باب من استجاب دعوته) و

۲. اعراف (۷)، آیه ۳۱.

۳. الکافی، ج ۶، ص ۴۴۰، ح ۱۴ (باب التَّجَمُّلِ).

۴. الکافی، ج ۶، ص ۴۶۸، ح ۳ (باب الخواتیم).

انگشتر در دست کردن از سنت‌های رسول خداست.

و در روایتی دیگر می‌فرمایند:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تُرْفَعَ إِلَيْهِ فِي الدُّعَاءِ يَدٌ فِيهَا فَصٌّ عَقِيقٌ^۱؛

خداوند دوست دارد هنگام دعا دستی که به سوی او بالا می‌رود در آن نگین عقیق باشد.

و حدیثی از امام باقر × است که فرمودند:

مَنْ تَخْتَمَ بِالْعَقِيقِ قُضِيَتْ حَوَائِجُهُ^۲؛

کسی که در دست او انگشتر عقیق باشد دعای او مستجاب می‌گردد.

۵-۲. کشیدن دست به سر و روی

امام صادق × در روایتی یکی دیگر از آداب دعا را بیان کرده،

می‌فرماید:

مَا أَبْرَزَ عَبْدٌ يَدَهُ إِلَى اللَّهِ الْعَزِيزِ الْجَبَّارِ إِلَّا اسْتَحْيَا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَرُدَّهَا
صِفْرًا حَتَّى يَجْعَلَ فِيهَا مِنْ فَضْلِ رَحْمَتِهِ مَا يَشَاءُ فَإِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلَا يَرُدُّ
يَدَهُ حَتَّى يَمْسَحَ عَلَى وَجْهِهِ وَرَأْسِهِ^۳؛

هیچ بنده‌ای دست به درگاه خدای عزیز جبار برنیاورد جز اینکه خدای عزوجل شرم دارد از اینکه آن را تهی برگرداند تا از فضل و رحمت خود در آن بنهد و هر گاه یکی از شماها دعا کرد، دستش را

۱. وسائل الشیعة، ج ۵، ص ۹۱، ح ۶۰۱۴.

۲. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۱۴۴، ح ۸۹۵۹.

۳. الکافی، ج ۲، ص ۴۷۱، ح ۲ (باب أَنْ مَنْ دَعَا التَّجِيبَ لَهُ).

برنگرداند تا آن را به روی و سر خود بکشد.^۱

۲-۶. ابتهال و تبتهیل

خداوند در آیه شریفه که به آیه مباحله مشهور است چنین می فرماید:

{فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا
وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ
عَلَى الْكَاذِبِينَ}؛^۲

امام صادق × در تفسیر «نبتهل» در آیه مذکور که یکی دیگر از آداب
دعا است می فرماید:

ابتهال در دعا باز کردن دستها و بالا بردن آن به سوی آسمان است.^۳

آن حضرت در روایتی دیگر فرمودند:

... الإِبْتِهَالُ تَبْسُطُ يَدَيْكَ وَ ذِرَاعَيْكَ إِلَى السَّمَاءِ وَ الْإِبْتِهَالُ حِينَ تَرَى
أَسْبَابَ الْبُكَاءِ؛^۴

ابتهال این است که هر دو دست و هر دو ذراع را به سوی آسمان
بلند کنی. ابتهال وقتی است که موجبات گریه فراهم شده است.

۱. علامه مجلسی & در مورد حیا خداوند چنین می گوید: حیا گرفتگی درون است از بیم
نکوهش و چون به خدا نسبت شود معنی همان ترک کاری را دارد که شرم آور است و گفته
شده است: حیا در خدا به معنی کار مخالف با بزرگواری و قدرت اوست.

۲. آل عمران (۳)، آیه ۶۱.

۳. تفسیر نور الثقلین، ج ۱، ص ۳۵۰، ح ۱۶۹.

۴. الکافی، ۲، ص ۴۸۰، ح ۴ (باب تبتهیل والابتهال).

و خداوند در قرآن کریم به یکی دیگر از آداب دعا اشاره کرده و می‌فرماید:

{وَاذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا}؛^۱

خدای خود را یاد کن و از غیر او قطع امید کن و خالصانه به عبادتش برخیز.

امام صادق × در تفسیر «وتبتل الیه تبتیلاً» فرمودند:

الدُّعَاءُ بِإِصْبَعٍ وَاحِدَةٍ تُشِيرُ بِهَا وَالتَّضَرُّعُ تُشِيرُ بِإِصْبَعَيْكَ وَتُحَرِّكُهُمَا وَ
الْإِبْتِهَالُ رَفْعُ الْيَدَيْنِ وَتَمُدُّهُمَا وَذَلِكَ عِنْدَ الدَّمْعَةِ ثُمَّ ادْعُ؛^۲
«تبیتل»^۳ دعا کردن با اشاره یک انگشت است به درگاه خدا.

و در ادامه فرمودند:

تضرع وزاری دعا کردن با اشاره به دو انگشت است و حرکت دادن آنها و ابتهال بالا بردن هر دو دست است و آنها را بکشی به بالا و این موقع اشک ریختن است و سپس دعا کن.

۲-۷. دعا کردن پنهانی

شخصی دعا را بلند می‌خواند به او گفتند همچون زکریا باش که حق

۱. مزمل (۷۳)، آیه ۸.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۴۷۹، ح ۱ (باب تبیتل والابتهال).

۳. مرحوم طبرسی گفته اند: تبیتل: به معنی انقطاع به درگاه خداست برای عبادت و اخلاص عمل و اصلش از «بتل» به معنی بریدن است؛ و از این رو حضرت فاطمه ؑ را بتول گفته اند برای آنکه به عبادت خدا از دیگران بریده بود. «به نقل از علامه مجلسی (رحمه الله)».

سبحانه توصیف وی کرده می فرماید:

{إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا}؛^۱

در آن هنگام که پروردگارش را در خلوتگاه پنهان خواند.

از دیگر آداب دعا مخفی کردن دعاست، زیرا کریمان، مخفیانه طلب کردن را بیشتر دوست می دارند و دعای پنهان به اخلاص نزدیکتر و از ریا دورتر است.^۲ امام رضا X فرمود:

دَعْوَةُ الْعَبْدِ سِرًّا دَعْوَةٌ وَاحِدَةٌ تَعْدِلُ سَبْعِينَ دَعْوَةً عَلَانِيَةً؛^۳

یک دعای بنده در نهانی برابر است با هفتاد دعای عیانی (آشکار).

۸-۲. دعا به صورت دسته جمعی

با توجه به اینکه اسلام دینی اجتماعی است به کار گروهی بسیار سفارش کرده است در دعا نیز با توجه به آیات و روایات معصومین^۴ دعای دسته جمعی و گروهی سفارش شده است.

{وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ}؛^۴

در کنار کسانی که پروردگارشان را می خوانند صبر کن.

۱. مریم (۱۹)، ۲.

۲.

اما زروی صدق نه با صورت ریا
تحصیل مدعا نکند حاصل ریا

گر طالب نجات خودی در دعا بکوش
تا در دعای بنده نباشد نشان صدق

۳. الکافی، ج ۲، ص ۴۷۶، ح ۱ (باب إخفاء الدعاء).

۴. کهف (۱۸)، آیه ۲۸.

۱۰۰ دعا پیوند انسان با خدا

در این آیه خداوند به صبر در کنار کسانی که پرودگارش را به صورت اجتماع و با هم می خوانند سفارش کرده است.

امام صادق X اجابت دعا را در جماعت دانسته و می فرماید:

مَا مِنْ رَهْطٍ أَرْبَعِينَ رَجُلًا اجْتَمَعُوا فَدَعَوْا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِي أَمْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونُوا أَرْبَعِينَ فَأَرْبَعَةٌ يَدْعُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَشْرَ مَرَّاتٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونُوا أَرْبَعَةً فَوَاحِدٌ يَدْعُو اللَّهَ أَرْبَعِينَ مَرَّةً فَيَسْتَجِيبُ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ لَهُ^۱؛

هیچ چهل تن مردی برای دعا کردن گرد هم فراهم نشوند به درگاه خداوند عزوجل برای امری دعا کنند جز اینکه آنها را اجابت کند و اگر چهل تن نباشند، چهار تن باشند که خدا را ده بار بخوانند و دعا کنند و خدا برای آنها اجابت کند و اگر چهار تن هم فراهم نشوند، یکی باشد که چهل بار به درگاه خدا دعا کند و خدای عزیز و جبار برایش اجابت کند.^۲

كَانَ أَبِي X إِذَا حَزَنَهُ أَمْرٌ جَمَعَ النِّسَاءَ وَالصِّبْيَانَ ثُمَّ دَعَا وَآمَنُوا^۳؛

امام صادق X فرمودند: شیوه پدرم این بود که چون از امری غمزه می شدند (مشکلی داشتند) زنان و کودکان را جمع می کرد و سپس

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۸۷، ح ۱ (باب الاجتماع فی الدعاء).

۲. باید به این نکته توجه داشت که در مورد این روایت و روایات مربوط به با دعای نهانی نکته قابل توجه در مورد اخلاص در دعا است و چنانچه در دعای جمعی ریا وجود داشته باشد بهتر آن است که دعا به صورت نهانی برگزار گردد.

۳. الکافی، ج ۲، ص ۴۸۷ (باب الاجتماع فی الدعاء)؛ عدة الداعی، ص ۱۵۸.

آداب دعا

دعا می‌کرد و آنها آمین می‌گفتند.

پس شایسته است که در دعا مخصوصاً جهت استشفاء مریض، رفع گرفتاری مؤمنین، نزول رحمت خداوند و... دعا به صورت اجتماع هر چند که این اجتماع کوچک باشد انجام گردد.

۳. آداب زمانی و مکانی

همانطور که پیشتر بیان شد، دعا در تعالیم دینی از جایگاه بسیار والایی برخوردار است تا آنجا که از آن به عنوان سلاح مؤمن و ستون دین، نور آسمان و زمین یاد کرده اند.^۱ خداوند متعال در قرآن و ائمه معصومین^۸ همواره مؤمنین را به دعا کردن در هر شرایط مکانی و زمانی توصیه نموده اند، اما برخی از مکانها و زمانها نسبت به سایر اماکن و اوقات از فضیلت بیشتری برخوردار و دعا در آنها به اجابت نزدیکتر است و در این قسمت به اختصار به برخی از آنها که در آیات و روایات معصومین^۸ وارد شده است اشاره می‌کنیم.

الف: زمانهای مناسب جهت دعا

۱. هنگام قرائت قرآن

تلاوت قرآن گوش دادن به سخنان خداوند متعال است و خداوند کریم تر از آن است که در مقابل به خواسته‌های بنده‌اش توجه نکند.

---

۱. قال رسول الله | «الدُّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ». (الكافی، ج ۲، ص ۴۶۸، ح ۱ (باب انّ الدعا سلاح المؤمن).

۰۲ دعا پیوند انسان با خدا

امیرالمؤمنین × می فرماید:

اعْتَنِمُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ أَرْبَعٍ عِنْدَ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَعِنْدَ الْأَذَانِ وَعِنْدَ نُزُولِ
الْغَيْثِ وَعِنْدَ التَّقَاءِ الصَّغِيرِ لِلشَّهَادَةِ؛^۱

دعا را در چهار وقت غنیمت شمارید. هنگام قرائت قرآن، هنگام
گفتن اذان، زمان باریدن باران و روبرو شدن صفهای مسلمین با کفار
برای شهادت.

و امام حسن مجتبی × اجابت دعا را در قرائت قرآن دانسته و

می فرماید:

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ كَانَتْ لَهُ دَعْوَةٌ مُجَابَةً إِمَّا مُعَجَّلَةً وَإِمَّا مُؤَجَّلَةً؛^۲

هر کس قرآن را قرائت نماید از برای اوست اجابت دعا یا با تعجیل
و یا با تأخیر.

۲. برخی اوقات شبانه روز

در برخی آیات خداوند متعال بندگانش را به زمانهای مناسب جهت دعا
کردن توصیه فرموده است از آن جمله در آیه ۵۲ از سوره مبارکه انعام دعا
کنندگان هنگام صبحگاهان مورد حمایت و ستایش خداوند قرار گرفته اند.
و همچنین در سوره مبارکه سجده، آیات ۱۵ و ۱۶ دعای مؤمنان را به
درگاه خداوند در نیمه‌های شب همراه بیم و امید توصیه نموده است.^۳

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۷۷، ح ۳ (باب الاوقات والحالات التي ترجى فيها الاجابة).

۲. بحار الأنوار، ج ۹۰، ص ۳۱۳، ح ۱۷.

۳. ر.ک: طه (۲۰)، آیه ۱۳۰؛ نجم (۵۳)، آیه ۲۱؛ مزمل (۷۳)، آیه ۲.

و امام صادق × می فرمایند:

يُسْتَجَابُ الدُّعَاءُ فِي أَرْبَعَةِ مَوَاطِنَ فِي الْوَتْرِ وَ بَعْدَ الْفَجْرِ وَ بَعْدَ الظُّهْرِ وَ
بَعْدَ الْمَغْرِبِ^۱؛

دعا در چهار وقت به اجابت می رسد: قبل از اذان صبح (در هنگام نماز وتر)، بعد از طلوع فجر، بعد از نماز ظهر و بعد از مغرب.

و در تفسیر آیه شریفه {وَوَضَّلَاهُمْ بِالْغَدُوِّ وَالْأَصَالِ}؛^۲ (سایه های آن سجده کنندگان در بامداد و غروب می باشد). امام صادق × فرمودند:
هُوَ الدُّعَاءُ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ قَبْلَ غُرُوبِهَا وَ هِيَ سَاعَةٌ إِجَابَةٌ^۳؛
منظور دعا قبل از طلوع خورشید و قبل از غروبش می باشد که لحظه اجابت است.

۳. شب و روز جمعه

{سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي}؛^۴

به زودی برایتان از پروردگارم تقاضای مغفرت خواهم کرد.

امام صادق × در تفسیر این آیه شریفه می فرمایند:

أُخْرَهَا إِلَى السَّحْرِ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ^۵؛

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۷۷، ح ۲ (باب الاوقات والحالات).

۲. رعد (۱۳)، آیه ۱۵.

۳. الکافی، ج ۲، ص ۵۲۲، ح ۱ (باب القول عند الاصبح والامساء).

۴. یوسف (۱۲)، آیه ۹۸.

۵. من لا يحضره الفقيه، ج ۱، ص ۴۲۲.

۰۴: دعا پیوند انسان با خدا

حضرت یعقوب ✕ این استغفار را تا سحرگاه شب جمعه به تأخیر انداخت.

و امیرالمؤمنین ✕ استجابت دعا را در روز جمعه دانسته و می‌فرماید:

وَأَكْثَرُوا فِيهِ مِنَ التَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَالِدُعَاءِ وَمَسْأَلَةِ الرَّحْمَةِ وَالْغُفْرَانِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَسْتَجِيبُ فِيهِ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ دَعَاءَهُ؛

روز جمعه به درگاه خدا تضرع و انابه کنید و از خداوند طلب بخشش و رحمت نمایید، خداوند در این روز دعای هر مؤمنی را اجابت می‌کند.

ساعتی از روز جمعه است که دعا در آن به اجابت می‌رسد. چنانکه حضرت زهرا ÷ در روایتی که از پدر بزرگوارشان | نقل می‌کنند می‌فرماید:

از پیامبر اکرم | شنیدم در روز جمعه ساعتی است که هیچ مسلمانی مراقب آن نبوده که حاجت خیری از خداوند عزوجل بخواهد مگر آنکه حاجت او را برآورده ساخته است. فاطمه ÷ می‌گوید: عرض کردم یا رسول الله آن چه ساعتی است؟ حضرت فرمودند: آن هنگامی است که نصف قرص خورشید در موقع غروب پنهان شود. پس از آن فاطمه ÷ به غلام خود فرمود: بر فراز بام درآی و چون دیدی نصف قرص خورشید

در هنگام غروب پنهان شد به من خیر ده تا دعا کنم.^۱

و امام صادق (یا امام باقر X) می فرمایند:

إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ لَيَسْأَلُ اللَّهَ الْحَاجَةَ فَيُؤَخِّرُ اللَّهُ قَضَاءَ حَاجَتِهِ الَّتِي سَأَلَ
إِلَى يَوْمِ الْجُمُعَةِ^۲؛

گاهی بنده مؤمن از خداوند حاجتی طلب می کند و خداوند برآوردن حاجت او را تا روز جمعه به تأخیر می اندازد.

امام عصر X می فرمایند:

مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ فَلْيَغْتَسِلْ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بَعْدَ نِصْفِ اللَّيْلِ وَيَأْتِي
مُصَلَّاهُ^۳؛

هر کس حاجت و خواسته‌ای از پیشگاه خداوند متعال دارد بعد از نیمه شب جمعه غسل کند و برای مناجات با خداوند در جایگاه نمازش قرار گیرد.

۴. شب اول رجب و عید قربان

در حدیث قدسی در عظمت دعا در ماه رجب چنین آمده است که: هنگامی که ماه رجب آمد (فرشته ندا دهنده) در هر شب این ماه تا صبح می گوید: خوشا به حال تسبیح کنندگان خدا... خدای تعالی می فرماید: همنشین کسی هستم که با من همنشینی کند، فرمانبردار کسی هستم که

۱. معانی الاخبار، ص ۴۰۰.

۲. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۳۸۱، ح ۹۶۳۷.

۳. مصباح کفعمی، ص ۳۹۶.

فرمانبردارم باشد و بخشنده کسی هستم که خواهان بخشایش من است. ماه ماه من، بنده بنده من و رحمت رحمت من است هر کسی در این ماه مرا بخواند او را اجابت می‌کنم و هر کس از من بخواهد به او می‌دهم و هر کس از من هدایت بخواهد او را هدایت می‌کنم، این ماه را رشته‌ای بین خود و بندگانم قرار دادم که هر کس این رشته را بگیرد به من می‌رسد.^۱

و امیرالمؤمنین × می‌فرماید:

كَانَ يُعْجِبُهُ أَنْ يُفْرَغَ الرَّجُلُ نَفْسَهُ أَرْبَعَ لَيَالٍ مِنَ السَّنَةِ أَوَّلَ لَيْلَةٍ مِنْ رَجَبٍ
وَأَوَّلَ لَيْلَةِ النَّحْرِ وَ لَيْلَةَ الْفِطْرِ وَ لَيْلَةَ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ^۲؛

من تعجب می‌کنم از کسی که در چهار شب از سال فار از عبادت باشد، شب عید فطر، شب عید قربان، شب نیمه شعبان و شب اول رجب.

۵. روز عرفه

امام سجاد × در مورد اجابت دعا را در روز عرفه می‌فرماید:

أَمَا عَلِمْتُمْ إِذَا كَانَ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ يَنْزِلُ اللَّهُ فِي مَلَائِكَةٍ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا ثُمَّ
يَقُولُ انظُرُوا إِلَيَّ عِبَادِي أَتَوْنِي شُعْتًا غَيْرًا أَرْسَلْتُ إِلَيْهِمْ رَسُولًا مِنْ وِرَاءَ
وَرَاءَ فَسَأَلُونِي وَ دَعَوْنِي أَشْهَدُكُمْ أَنَّهُ حَقٌّ عَلَيَّ أَنْ أُجِيبَهُمُ الْيَوْمَ^۳؛

عصر روز عرفه خداوند ملائکه را به آسمان دنیا نازل می‌کند و به آنان می‌فرماید به بندگانم نگاه کنید که با سختی و زحمت به سوی

۱. بحار الأنوار، ج ۹۵، ص ۳۷۷، ح ۱.

۲. بحار الأنوار، ج ۸، ص ۱۲۸، ح ۲۶.

۳. همان، ج ۹۶، ص ۲۵۴، ح ۲۲؛ المحاسن، ج ۱، ص ۶۵، ح ۱۲۰.

آداب دعا

من آمده‌اند و به آنان پیام فرستاده‌ام که مرا بخوانید و از من درخواست کنید، من شما ملائکه را شاهد می‌گیرم که همین امروز دعای آنان را اجابت کنم.

۶. نیمه شعبان

شب نیمه شعبان از شبهای بافضیلت سال است که با ولادت امام زمان × بر فضل و برکت آن افزوده شده است. امام صادق × می‌فرماید:

هِيَ أَفْضَلُ لَيْلَةٍ بَعْدَ لَيْلَةِ الْقَدْرِ فِيهَا يَمْنَحُ اللَّهُ تَعَالَى الْعِبَادَ فَضْلَهُ وَيَغْفِرُ لَهُمْ بِمَنِّهِ فَاجْتَهِدُوا فِي الْقُرْبَةِ إِلَى اللَّهِ فِيهَا فَإِنَّهَا لَيْلَةٌ آتَى اللَّهُ تَعَالَى عَلَى نَفْسِهِ أَنْ لَا يَرُدَّ سَأَلًا لَهُ فِيهَا مَا لَمْ يَسْأَلْ مَعْصِيَةً^۱؛

این شب بعد از شب قدر برترین شب سال است. در این شب خداوند از روی فضل و کرم به مردم نظر می‌کند و بندگان خود را می‌بخشد پس در این شب برای تقرب به خدا بسیار تلاش کنید شبی است که خداوند بر خود فرض کرده که دعا کننده‌ای را ناامید برنگرداند مادامی که گناه و معصیت طلب نکند.

و نیز امام رضا × در فضیلت این شب می‌فرماید:

هِيَ لَيْلَةٌ يُعْتَقُ اللَّهُ فِيهَا الرِّقَابَ مِنَ النَّارِ وَيَغْفِرُ فِيهَا الذُّنُوبَ الْكِبَارَ...
فَإِنَّ أَبِي × كَانَ يَقُولُ الدُّعَاءَ فِيهَا مُسْتَجَابٌ^۲؛

۱. بحار الأنوار، ج ۹۴، ص ۸۵ ح ۵؛ الامالی للطوسی، ص ۲۹۷، ح ۵۸۳.

۲. بحار الأنوار، ج ۹۴، ص ۸۴ ح ۲.

شبی است که خداوند بندگان خود را از آتش می‌رهاند و گناهان بزرگ را می‌بخشد.... پدرم می‌فرمود: دعا در این شب مستجاب است.

و سیره معصومین ^۸ شب زنده داری در این شب بوده است چنانکه امام سجاد × این شب را سه قسمت می‌کردند: قسمتی را نماز می‌خواندند، قسمتی را دعا می‌کردند و اهل خانه آمین می‌گفتند سپس استغفار نموده و از خدا بهشت طلب می‌کردند، و این کار تا طلوع فجر ادامه داشت.^۱

۷. ماه مبارک رمضان

ماه رمضان ماه آمرزش گناهان، ماه پاکسازی و خانه‌تکانی دل از غبار گناه و آلودگی‌ها، ماه رحمت و برکت است، در بیان فضیلت ماه رمضان روایات فراوانی از ائمه معصومین ^۸ است و فضل و تقدس این ماه بر هیچ کس پوشیده نیست. ماهی که در آن خداوند به هر نفس روزه دار ثواب می‌دهد، و ماهی که ابواب رحمت خداوندی گشوده شده است. در این ماه فرصتی مناسب برای ارتباط انسان با خدای خویش است تا خالصانه و با تضرع و زاری، ابراز نیاز به سوی آن بی‌نیاز مطلق کند و خواسته‌های خویش را بیان نماید که به اجابت بسیار نزدیک است. و همچنین از بهترین شب‌های این ماه، که طلب دعا، بلکه مقدرات و

---

۱. بحار الأنوار، ج ۸۰، ص ۱۱۵، ح ۳۲.

آداب دعا ۱۰۴

تقدیرات انسانها در این شب است، شب قدر است، خداوند در فضیلت این شب می فرماید: {لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ}.

۸. شب عید فطر

یک ماه مهمانی خدا و دوری انسان از بسیاری از گناهان و تابیدن نور الهی به دل بندگان در شبهای قدر، انسان را به خالق خود نزدیک می کند و این از بهترین اوقات دعاست. در این شب پاداش عمل یک ماه بندگان داده می شود. پیامبر اکرم | در فضیلت این شب می فرمایند:
وقتی شب عید فطر فرا می رسد - که به آن شب پاداش گویند - خداوند اجر عاملین را بدون حساب می دهد.^۱

ب: مکانهای مناسب جهت دعا

۱. مسجد

یکی از مکانهای بافضیلت، مساجد می باشند که در حدیثی قدسی آمده است:

إِنَّ بَيْتِي فِي الْأَرْضِ الْمَسَاجِدِ فَطُوبَى لِعَبْدٍ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ زَارَنِي فِي بَيْتِي^۲!

همانا مساجد خانه های من بر روی زمین اند، پس خوشا به حال بنده ای که در خانه خود تطهیر کند (وضو بسازد) پس مرا در خانه ام

۱. بحار الأنوار، ج ۹۳، ص ۳۳۹، ح ۱.

۲. علة الداعي، ص ۵۶.

زیارت کند.

خداوند متعال کریم تر و مهربانتر از آن است که در این مکان زائر خود را ناامید کند.

سعید بن مسلم از معاویه بن عمار روایت کرده که وجود مقدس امام صادق (ع) هر گاه حاجتی داشت هنگام زوال آفتاب (ظهر) آنرا طلب می کرد، بدین ترتیب که اولاً چیزی در راه خدا صدقه می داد، بعد بوی خوش استفاده می کرد و سپس به مسجد می رفت و هر حاجتی داشت آن را به محضر حق تعالی عرضه می داشت.^۱

۲. مکه

مکه سرزمین برگزیده خداوند است. به همین علت خانه خدا در آن مکان مقدس بنا شده است.

و خداوند به درخواست حضرت ابراهیم (ع) مکه را شهری امن برای ساکنان آن قرار داده است.^۲

و به خاطر همین فضیلت است که یکی از مکانهای استجاب دعا شمرده شده است امام رضا (ع) در حالی که اشاره به مکه و کوههای اطراف آن می کرد فرمود:

مَا وَقَفَ أَحَدٌ فِي تِلْكَ الْجِبَالِ إِلَّا اسْتَجِيبَ لَهُ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُونَ فَيُسْتَجَابُ

۱. عده الداعی، ص ۵۶.

۲. رک: بقره (۲)، آیه ۱۲۵.

لَهُمْ فِي آخِرَتِهِمْ وَأَمَّا الْكُفَّارُ فَيَسْتَنْجِبُ لَهُمْ فِي دُنْيَاهُمْ؛

کسی در آن کوهها توقف نمی‌کند مگر اینکه دعایش مستجاب می‌شود لکن دعای مؤمن در آخرتش اجابت می‌شود و دعای کافر در دنیايش.

۳. سرزمین عرفات

{فَإِذَا أَفْضَيْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ}؛^۲

وقتی از عرفات کوچ کردید خدای را در مشعر الحرام بیاد آورید.

در روایت وارد شده است که برخی گناهان فقط در عرفات بخشیده می‌شود.^۳

امیرالمؤمنین × می‌فرمایند:

رسول خدا در حجة الوداع فرمود: روز عرفه هنگام عصر خدا به سبب اهل موقف عرفات، مباحات می‌کند و به ملائکه می‌فرماید به بندگانم نگاه کنید که از اطراف عالم با تحمل سختی به اینجا آمده‌اند آیا می‌دانید از من چه می‌خواهند؟ ملائکه گویند: درخواست بخشش و مغفرت می‌کنند. خداوند می‌فرماید گواه باشید که آنها را بخشیدم.^۴

۱. الکافی، ج ۴، ص ۲۵۶ (باب فضل الحج).

۲. بقره (۲)، آیه ۱۹۸.

۳. عده الداعی، ص ۵۵.

۴. بحار الأنوار، ج ۹۶، ص ۴۹، ح ۴۲.

۴. مسجد النبی

همانطور که مساجد نسبت به سایر اماکن برتری دارند برخی مساجد نیز از دیگر مساجد برتری دارند. از آن جمله مسجد پیامبر اکرم | در مدینه که از عظمت بالایی برخوردار است. چنانچه امام صادق × فرمودند:

رسول اکرم | فرمودند:

صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ؛^۱

نماز در مسجد من برابر است با هزار نماز در مساجد دیگر به غیر از مسجد الحرام.

۵. مسجد کوفه

این مسجد مکانی است که امام صادق × در مورد فضیلت آن فرموده اند:

هزار نبی و هزار وصی در آن نماز گزارده اند. و در روایتی امام صادق × می فرمایند: امیرالمؤمنین علی × ضمن سفارشی به شخصی فرمودند:.... هیچ غمزده و دردمندی حاجتی از حوائجش را در این مسجد طلب نمی کند مگر اینکه خداوند به او پاسخ می دهد و مشکلش را برطرف می سازد.^۲

۱. الکافی، ج ۴، ص ۵۵۶، ح ۱۰ (باب المنبر والروضة).

۲. الکافی، ج ۳، ص ۴۹۱ (باب فضل المسجد الأعظم الكوفة).

۶. حرم امام حسین X

خداوند در روی زمین مکانهایی دارد که دعا در آنها مستجاب می شود و حرم امام حسین X یکی از این اماکن است. امام صادق X ضمن روایتی می فرماید:

أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَوَضَ الْحُسَيْنِ X مِنْ قَتْلِهِ بِأَرْبَعِ خِصَالٍ: جَعَلَ الشِّفَاءَ فِي تُرْبَتِهِ وَإِجَابَةَ الدُّعَاءِ تَحْتَ قُبَّتِهِ وَالْأُتَمَّةَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ وَأَنْ لَا يَعُدَّ أَيَّامَ زَائِرِيهِ مِنْ أَعْمَارِهِمْ؛

همانا خداوند متعال در عوض شهادت امام حسین X چهار خصلت به او عطا کرده است: شفا را در تربتش نهاد، اجابت دعا را زیر گنبدش قرار داد، ائمه از نسل اویند و مدت زمانی که زائرین آن حضرت برای زیارت می گذرانند جزء عمرشان حساب نمی شود.

فصل چهارم:

آثار دعا

دعا نیز همانند سایر اعمال عبادی دارای آثار و برکات فراوانی در زندگی شخصی و اجتماعی انسانها است که در این فصل به بررسی برخی از آثار سازنده دعا بر اساس آیات و روایات معصومین ^۸ می پردازیم.

۱. تقرب به خدا

ذکر و یاد خدا یکی از وظایف مهم بندگی است که هیچ بنده ای، نباید در هیچ حالی از آن غفلت کند. یاد خدا دلها را آرامش می دهد و اضطراب و شک و تردید را از آن دور می کند. خداوند بندگانش را به ذکر دستور داده، می فرماید:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا* وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا}؛^۱

ای آنان که ایمان آوردید، خداوند را فراوان یاد کنید و او را صبح و عصر تسبیح کنید.

در آیه دیگر، فلاح و رستگاری را از آثار ذکر شمرده و می فرماید:

{وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ}؛^۲

---

۱. احزاب (۳۳)، آیه ۴۱.

۲. جمعه (۶۲)، آیه ۱۰.

خدا را فراوان یاد کنید تا رستگار شوید.

غفلت از یاد خدا و ترک ذکر او، موجب سنگدلی و قساوت قلب می‌گردد؛ چنانکه در حدیث قدسی آمده است:

تَرَكَ ذِكْرِي يُقْسِي الْقُلُوبَ؛
ترک ذکر من قساوت قلب می‌آورد.

پس یاد خدا دل را آرامش می‌دهد و قساوت قلب را از بین می‌برد. یاد خدا بودن قلب را صیقل زده و به آن صفا و نورانیت می‌بخشد. آنکه دلش به یاد خداست هیچ درد و رنج و ستمی را نمی‌بیند، جز آنکه از ته دل خدایش را می‌خواند و برای رفع دردهای خود، دعا می‌کند. دعا - همانطور که ذکر شد - توجه به مدعو است برای این که او را به آنچه مورد نظر داعی است متوجه سازد. بنده در حد ذات خویش فقیر و نیازمندی است و سراپای وجود او را احتیاج فراگرفته است و با تمام وجود به مولا و صاحبش نیاز دارد. روشن است ذکر و یاد خدا از سوی چنین بنده‌ای هدفی جز این را دنبال نمی‌کند که خدایش او را بنده خویش شمرده و با لطف و عنایت او را مورد توجه خویش قرار دهد. همین یاد خدا و توجه نمودن به او و دعا و راز و نیاز به درگاهش راه قرب و نزدیکی به او را برای انسان هموار می‌کند و انسان را در درجات معرفت و نزدیکی به او بالاتر می‌برد. چرا که اگر بنده قدمی به سوی خدای مهربان و

مولای کریم و ارجمند بردارد، او قدم‌ها به سوی بنده خواهد آمد.
پیامبر | خطاب به ابوذر فرمود:

أَحْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظُكَ اللَّهُ أَحْفَظِ اللَّهَ تَجِدَهُ أَمَامَكَ تَعَرَّفْ إِلَى اللَّهِ فِي
الرِّخَاءِ يَعْرِفُكَ فِي الشَّدَّةِ؛

خدا را مراعات کن تا او هم تو را مراعات کند. خدا را مراعات کن
تا او را پیش روی خود بیابی. در گشایش و آسایش خدا را یاد کن تا
در سختی و دشواری یادت کند.

بنده نباید فقط به هنگام گرفتاری و سختی به یاد خدا باشد، بلکه
بنده خوب را سزاوار است که در حال آسایش و گشایش و بی نیازی
بیشتر به یاد او باشد تا مشمول توجهات و عنایاتش در همه حال گردد.
بنده‌ای که با اندکی غنا و سلامتی از یاد خدای خویش غفلت ورزد، نباید
از مولای خویش انتظار داشته باشد که در سختی و گرفتاری به یاد او
باشد؛ گرچه خدای سبحان مولایی کریم و بزرگوار است و از خطاهای
بندگان به سادگی می‌گذرد و توبه و برگشت آنها را به راحتی می‌پذیرد،
بلکه توبه کنندگان را دوست دارد.

دعا ارتباطی خاص با خداوند متعال است. بنده در دعا و با دعا خدا
را با خود می‌یابد و به او دلگرم می‌شود، امید به رفع مشکلات و
گرفتاری هایش و برآوردن نیازهایش و تداوم حیات و زندگی را در گرو
دوستی و معرفت او می‌داند. دعا پیوند محکمی بین بنده و مولایش برقرار

۲۰: دعا پیوند انسان با خدا

می‌کند که بنده خود را موظف به حفظ حرمت مولایش بداند و خدا در مقابل خواسته‌های بنده‌اش با لطف و کرم با او برخورد می‌کند و او را به خود نزدیک تر می‌دارد. به همین جهت امام صادق × می‌فرماید:

عَلَيْكُمْ بِالدُّعَاءِ فَإِنَّكُمْ لَا تَقْرَبُونَ بِمِثْلِهِ. وَلَا تَتْرَكُوا صَغِيرَةً لِصِغَرِهَا أَنْ تَدْعُوا بِهَا، إِنَّ صَاحِبَ الصَّغَارِ هُوَ صَاحِبُ الْكِبَارِ؛

بر شما باد دعا. همانا چیزی مانند آن وجود ندارد که شما را به خدا نزدیک کند. طلب خواسته‌های هرچند کوچک را از خدا، بخاطر کوچکی آنها ترک نکنید؛ زیرا صاحب و برآورنده حاجات کوچک همان خدای برآورنده حاجات بزرگ است.

پس دعا یکی از راه‌های نزدیکی به خداست. بنابراین اگر می‌خواهی به قرب خدا نایل شوی، با او باشی، او را در کنار خویش احساس کنی و ارتباط خویش را با او هرچه محکم تر سازی، باید همیشه و برای همه چیز به درگاه او رو آوری، در همه امور زندگی خود به یاد او باشی و از او استعانت جویی. و به همین جهت است که امیرالمؤمنین × بهترین اعمال انسان را دعا شمرده می‌فرماید:

أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي الْأَرْضِ الدُّعَاءُ؛

محبوبترین اعمال نزد خدای تعالی در روی زمین، دعاست.

خداوند متعال نیز ارج نهادن به انسانها را به دعا گره زده و می‌فرماید:

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۶۷، ح ۶ (باب فضل الدعاء).

۲. همان، ح ۸.

{قُلْ مَا يَعْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ}؛^۱

بگو اگر دعای شما نبود، پروردگار من به شما ارج نمی‌نهاد و اعتنائی نمی‌کرد.

پس دعا باید همراه با معرفت و توجه به خداوند سبحان باشد و در غیر این صورت اجابت نخواهد شد. امام صادق $\times$ در تعلیل عدم اجابت دعای برخی فرمود:

لَا تَكُمُ تَدْعُونَ مَنْ لَا تَعْرِفُونَهُ؛^۲

زیرا شما کسی را که نمی‌شناسید می‌خوانید.

۲. دفع بلا و سختی‌ها

فقر، ناداری، نیازمندی، ناتوانی، مرض و گرفتاری را می‌توان از عوامل مهم سؤال و گدایی به حساب آورد. از سوی دیگر بی‌نیازی، ثروت، صحت، توانایی، رفاه و آسایش از مهمترین عوامل غفلت و استکبار و برتری طلبی و خودبینی به شمار می‌آید. فقر و ناداری و ناتوانی خود، مراتب مختلف دارد که هر اندازه شدیدتر گردد، به همان اندازه هم صبر و تحمل انسان دشوارتر می‌شود و در نتیجه دست به سوی این و آن دراز کرده و رو به گدایی می‌آورد. در این مراحل سخت و دشوار است که خداوند سبحان بر انسان با غنا و قدرت و رحمت و کرامت خویش تجلی

۱. الفرقان (۲۵)، آیه ۷۷.

۲. توحید صدوق، ص ۲۸۸، ح ۷.

می‌کند و انسان خداشناس با تمام وجود خویش رو به سوی او می‌آورد. و فقط با او مشکلات و حاجات خویش را در میان می‌گذارد. البته روشن است بلا و گرفتاری گاهی به حدی می‌رسد که امید انسان از همه چیز بریده می‌شود. تنها امید به خداوند است که در آن لحظه در همه انسانها اعم از مؤمن و کافر و مشرک بروز می‌کند. در آن حال هیچ انسانی به ناامیدی مطلق گرفتار نمی‌شود و اگرچه چیزی نمی‌تواند بر زبان آورد، ولی در اندرون وجود خویش تعلقی به قدرتی مافوق همه قدرت‌ها می‌یابد که می‌تواند او را از آن بلا و گرفتاری نجات دهد، پس به او متوجه شده و از او استعانت و یاری می‌جوید. امام حسن عسکری $\times$ در تفسیر آیه شریفه «بسم الله الرحمن الرحيم» می‌فرماید :

الله : اوست که هر مخلوقی هنگام حوایج و شداید، امیدش از غیر او بریده می‌شود و از همه اسباب قطع امید می‌کند و به او پناه می‌برد.... و این همان است که مردی به امام صادق $\times$ عرض کرد : ای فرزند رسول خدا ! مرا به خداوند هدایت کن ، چرا که مجادله کنندگان با جدال‌های خویش مرا به تحیر انداخته اند.

حضرت فرمود : ای بنده خدا! آیا تا به حال سوار کشتی شده‌ای ؟ گفت : آری.

حضرت فرمود : آیا اتفاق افتاده است که کشتی بشکند و کشتی دیگری هم نباشد که نجات دهد، شنا کردن هم ندانی تا بتوانی خود را نجات دهی؟

گفت : آری.

فرمود: آیا در آن هنگام، در دلت به چیزی امیدوار بودی که بتواند تو را از آن گرفتاری رها کند؟
گفت: آری.

حضرت فرمود: آن [که به او امید داشتی] خداست که بالاتر از همه نجات دهندگان است. و اوست که وقتی دست انسان از همه کوتاه شود به دادش می‌رسد...^۱

خداوند سبحان هم در آیات فراوانی به این امر اشاره کرده و می‌فرماید:

{ رَبُّكُمُ الَّذِي يُزِيحُ لَكُمْ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا * وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِلِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا }^۲؛

پروردگار شما کسی است که کشتی را در دریا برای شما به حرکت درمی‌آورد تا از فضل او برای خود بجوید، چرا که او همواره به شما مهربان است. و هنگامی که در دریا به شما صدمه‌ای برسد، هر که جز او می‌خوانید گم می‌گردد. و آنگاه که شما را به سوی خشکی رهانید، رویگردان می‌شوید. و انسان همواره ناسپاس است.

بدیهی است که انسان هیچگاه نباید به غیر خدا امیدوار شود، زیرا هیچکس غیر از خدای تعالی سزاوار چنین امری نیست، مگر اینکه امید به

۱. توحید صدوق، ص ۲۳۰، ح ۵ (باب معنی بسم الله الرحمن الرحيم).

۲. اسراء، (۱۷)، آیات ۶۶ و ۶۷.

او در حقیقت از ناحیه خدای سبحان امضا شده باشد. امام صادق × می‌فرماید :

إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ لَا يَسْأَلَ رَبَّهُ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ فَلْيَيْئَسْ مِنَ النَّاسِ كُلِّهِمْ وَ
لَا يَكُونُ لَهُ رَجَاءٌ إِلَّا عِنْدَ اللَّهِ فَإِذَا عَلِمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ذَلِكَ مِنْ قَلْبِهِ لَمْ
يَسْأَلِ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ^۱؛

کسی که می‌خواهد خدا آنچه از او می‌خواهد برایش عطا کند، باید از همه مردم قطع امید کند و جز خدا به کسی دیگر امید نداشته باشد. و خداوند متعال وقتی در دل بنده خویش این امر را بباید، هرچه از او بخواهد به او عطا می‌کند.

پس انسان تنها خلوص در دعا باید داشته باشد بلکه دعا و توجه او به خداوند سبحان در همه حال به یک صورت باشد. امیرالمؤمنین × می‌فرماید :

مَا الْمُتَبَتَّلِي الَّذِي قَدِ اشْتَدَّ بِهِ الْبَلَاءُ بِأَحْوَجَ إِلَى الدُّعَاءِ مِنَ الْمُعَافَى الَّذِي لَا
يَأْمَنُ الْبَلَاءَ^۲؛

آن کس که شدیداً به بلا مبتلاست، محتاج تر به دعا نیست از کسی که مبتلا نیست ولی از مبتلا شدن ایمن نیست بلکه هر لحظه آن را انتظار می‌کشد.

۱. بحار الأنوار، ج ۹۰، ص ۳۵۵، ح ۴ (باب ۲۲).

۲. نهج البلاغه، کلمات قصار، حکمت ۳۰۲.

۳. تربیت فردی و اجتماعی

دعا نیز همانند سایر عبادات اثر تربیتی و سازنده‌ای در روح و روان فردی و اجتماعی انسانها داشته و همچنین باعث پیوند و نزدیک شدن دلهای مؤمنین به یکدیگر جهت ساختن جامعه‌ای هر چند کوچک به دور از نیرنگ و کینه و عداوت می‌باشد.

چرا که دعا روح ایمان را در دلها برمی‌انگیزد و انسان لذت ارتباط با خداوند را درک می‌کند، دعا دوستی انسان با خدا را در دل شعله‌ور می‌سازد و نفس را از مشغله‌های بیهوده رها می‌سازد، چراغ امید را در قلب و دل انسان روشن می‌سازد و موجب نزول برکات است چنانکه امیرالمؤمنین × فرمودند:

... الدُّعَا مِفْتَاحُ الرَّحْمَةِ!

دعا کلید رحمت است.

دعا کشش بنده ضعیف مطلق به سوی خداوند کریم مطلق و بی نیاز بی همتاست، دعا چراغ جان است در تاریکی دوران، دلها را بر می‌افروزد و زبانهارا معطر می‌سازد، و چه زیبا و امیدوارانه خداوند می‌فرماید:

{أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ} ۲

آگاه باشید که تنها با یاد خدادلها آرامش می‌گیرد.

۱. مستدرک الوسائل، ج ۵، ص ۱۶۷، ح ۵۵۷۶.

۲. اعراف (۷)، آیه ۱۷۹.

فصل پنجم:

اجابت دعا

۱. معنا و حقیقت اجابت دعا

گاهی این سؤال پیش می‌آید که با توجه به آیه {ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ} مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم.

چرا ما دعا می‌کنیم ولی به اجابت نمی‌رسد؟ قبل از پرداختن به علل و عوامل و همچنین موانع استجاب دعا لازم است که با معنا و حقیقت اجابت شدن دعا آشنا گردیم همان طور که پیشتر بیان نمودیم دعا همان عبادت و خضوع و خشوع بندگان نسبت به درگاه خداوند است. چنانکه پیامبر اکرم | فرمودند:

الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ^۱؛

دعا، عبادت است.

و امام صادق X ضمن روایتی فرمودند:

هِيَ الْعِبَادَةُ الْكُبْرَى^۲؛

دعا، عبادت بزرگ است.

پس حقیقت دعا، بندگی و ابراز نیاز به درگاه خداوند متعال است، و اگر چنانچه دعا به اجابت رسد و یا نرسد بندگان از آثار و برکات دعا

---

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۶۷؛ مجمع البیان، ج ۸، ص ۸۲۳.

۲. همان.

برخوردار می‌گردند، همچنین بایستی به این مطلب توجه داشت که خداوند حکیم و دانای مطلق است و صلاح بندگان را بهتر می‌داند و گاهی به خاطر مصالحی دعا را اجابت نکرده و یا به تأخیر می‌اندازد و در آیات و روایات ائمه اطهار^۸ به این مورد اشاره شده است. خداوند خطاب به موسی و هارون^۹ می‌فرماید: {قَدْ أَجَبْتُ دَعْوَتَكُمْ}؛ دعای شما پذیرفته شد. اعلام شده که پس از اعلام اجابت تا غرق شدن فرعون که مضمون دعای موسی و هارون بود چهل سال طول کشید.

در روایتی دیگر به تأخیر افتادن دعا را در دوست داشتن خداوند صدای آن بنده را تعبیر کرده‌اند و آن دعا را ذخیره‌ای برای روز قیامت شمرده‌اند، در روایتی امام صادق^{۱۰} فرمودند:

إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَدْعُو اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِي حَاجَتِهِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أُخْرُوا
 إِجَابَتَهُ شَوْقًا إِلَى صَوْتِهِ وَدُعَائِهِ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ
 عَبْدِي دَعَوْتَنِي فَأَخَّرْتُ إِجَابَتَكَ وَثَوَابَكَ كَذَا وَكَذَا وَدَعَوْتَنِي فِي كَذَا
 وَكَذَا فَأَخَّرْتُ إِجَابَتَكَ وَثَوَابَكَ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَيَتَمَنَّي الْمُؤْمِنُ أَنَّهُ لَمْ
 يُسْتَجَبْ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا مِمَّا يَرَى مِنْ حُسْنِ الثَّوَابِ^{۱۱}

گاهی مؤمن خدا را برای حاجتی می‌خواند، و خداوند متعال می‌فرماید: اجابت دعای او را به تأخیر اندازید زیرا من مشتاق آواز و دعای او هستم. پس چون روز قیامت می‌شود، حق تعالی

۱. تفسیر العیاشی، ج ۲، ص ۱۲۷.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۴۹۰، ح ۹.

می فرماید: ای بنده من مرا در دنیا خواندی اجابت تو را تأخیر کردم و فلان ثاب عظیم را به تو دادم. پس آن مؤمن از بسیاری عطاها و ثوابها که مشاهده می نماید آرزو می کند که ای کاش هیچ دعای من در دنیا مستجاب نمی شد.

و امام صادق $\times$ در روایتی از ناامیدی و ترک دعا منع نموده و به امیدواری در دعا و عدم عجله کردن توصیه نموده اند و می فرمایند:

لَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ بِخَيْرٍ وَ رَجَاءِ رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ
فَيَقْنَطَ وَ يَتْرُكَ الدُّعَاءَ قُلْتُ لَهُ كَيْفَ يَسْتَعْجِلُ قَالَ يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ مُنْذُ
كَذَا وَ كَذَا وَ مَا أَرَى الْإِجَابَةَ!

پیوسته مؤمن با خیر و حالت نیکو است و به رحمت حق تعالی امیدوار است، مادام که عجله نکند، مباد ناامید شود و ترک دعا نکند. راوی گفت: چگونه عجله کند؟ فرمود: عجله آن است که می گوید: این مدت دعا کردم و اجابت را نمی بینم.

هر عبادتی شریطی دارد که اگر فراهم نگردد مورد قبول واقع نمی گردد. دعا هم عبادت است مشروط به شرائطی که استجاب دعا را منوط به انجام آن شرائط دانسته اند.^۲

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۹۰، ح ۸.

۲. ر.ک: فصل دوم: شرائط دعا.

۲. برخی از عوامل اجابت دعا

پیش تر به برخی از عوامل اجابت دعا اشاره نمودیم و گفته شد که با انجام شرائط و رعایت آداب وارده در استجاب دعا تأثیر به سزایی دارد و اما در این قسمت نیز به برخی از روایات وارد شده جهت برآوردن حاجات اشاره می‌نماییم.

پیامبر اکرم | در روایتی می‌فرماید:

لَا يُرَدُّ دُعَاءُ أَوْلَىٰ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ؛^۱

دعایی که اولش با بسم الله الرحمن الرحيم شروع شود رد نخواهد شد.

امام صادق × می‌فرمایند:

مَنْ قَالَ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ عَشْرَ مَرَّاتٍ قِيلَ لَهُ لَبَّيْكَ مَا حَاجَتُكَ؟^۲

هر کس ده بار بگوید: یا الله یا الله به او گفته شود: بلی، حاجت چیست؟

و نیز آن حضرت می‌فرماید: هر کس ده بار بگوید: «یارب» به او گفته می‌شود «لبیک» حاجت را بگو.^۳

در آیات قرآن کریم و احادیث معصومین^۴ بسیار بیان شده که طلب مال از راه حلال کردن خوب و بلکه واجب و لازم است، و خداوند

۱. بحار الأنوار، ج ۹۰، ص ۳۱۳، ح ۱۷، به نقل از الدعوات راوندی.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۵۱۹، ح ۱ (باب من قال یا الله).

۳. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۸۵، ح ۸۷۹۶.

متعالم در موارد بسیاری توصیه به خوردن روزی حلال و طیب نموده است.^۱

چنانکه در آیه ۸۸ از سوره مبارکه مائده می‌فرماید:

{وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ}؛

و از نعمت‌های حلال و پاکیزه که خداوند به شما روزی داده است بخورید و از مخالفت خداوند که به او ایمان دارید بپرهیزید.

ائمه معصومین^۸ در موارد بسیاری از خداوند متعال در خواست رزق حلال و طیب می‌کردند. چنانکه امام باقر[×] در دعای سمات می‌فرماید: خدایا روزی حلال را بر من زیاد کن.^۲

و امام صادق[×] می‌فرماید:

اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَنْزِلُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مَا تَشَاءُ فَانزِلْ عَلَيَّ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِي مِنْ بَرَكَاتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رِزْقًا حَلالًا طَيِّبًا؛^۳

خدایا تو شبانه روز آنچه را می‌خواهی نازل می‌فرمایی. پس بر من و خانواده‌ام از برکت آسمانها و زمین روزی پاک و حلال نازل کن....

امام صادق[×] استجابت دعا را منوط به کسب حلال دانسته و می‌فرماید:

۱. ر.ک: انفال(۸)، آیه ۶۹؛ نحل(۱۶)، ۱۱۴؛ بقره(۲)، آیه ۱۶۸.

۲. مصباح‌المتهدج، ص ۴۱۹، دعاء السمات.

۳. من لایحضر الفقیه، ج ۱، ص ۵۰۱، ح ۱۴۳۸.

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُسْتَجَابَ لَهُ دَعْوَتُهُ فَلْيُطِبْ مَكْسَبَهُ؛

هر کس شاد شود که دعایش به اجابت رسد، باید کسب خود را پاک و حلال کند.

و در روایت وارد شده است که یکی از یاران امام محمد باقر × به آن حضرت عرض کرد که دعایش مستجاب نمی‌گردد، امام باقر × فرمودند: ده بار پشت سر هم بگو «یا الله یا الله» چه آنکه مؤمنی این را نگفته است، مگر اینکه پروردگارش گفته است: «لیک» بنده من حاجت خود را درخواست کن.^۲

۳. کسانی که دعایشان مستجاب است

ابن سنان از امام صادق × روایت کرده است که فرمود:

خَمْسُ دَعَوَاتٍ لَا يُحْبَبْنَ عَنِ الرَّبِّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى دَعْوَةُ الْإِمَامِ الْمُقْسِطِ
وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَأَتَّقِمَنَّ لَكَ وَ لَوْ بَعْدَ حِينٍ وَ دَعْوَةُ
الْوَالِدِ الصَّالِحِ لِوَالِدَيْهِ وَ دَعْوَةُ الْوَالِدِ الصَّالِحِ لِوَالِدِهِ وَ دَعْوَةُ الْمُؤْمِنِ لِأَخِيهِ
بِظَهْرِ الْغَيْبِ فَيَقُولُ وَ لَكَ مِثْلُهُ؛^۳

پنج دعاست که از پروردگار متعال مخفی نمی‌ماند (اجابت می‌شود):

۱. دعای امام و رهبر عادل. ۲. دعای مظلوم که خداوند عزیز و جلیل

می‌گوید: حتماً انتقامت را خواهم گرفت ولو بعد از گذشت مدتی. ۳.

۱. الکافی، ج ۲، ص ۴۸۶، ح ۹ (باب التناقل الدعاء).

۲. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۸۷، ح ۸۸۰۶.

۳. الکافی، ج ۲، ص ۵۰۹، ح ۲ (باب من تستجاب دعوته).

دعا فرزند صالح برای پدر و مادرش. ۴. دعای پدر صالح برای فرزندش. ۵. دعای مؤمن برای برادر مؤمن در پشت سرش که خداوند متعال می‌فرماید: برای تو نیز مانند او خواهد بود.

کسی که در حوائجش بر غیر خداوند سبحان تکیه نکند نیز دعایش به اجابت نزدیک است. چنانچه خداوند می‌فرماید:

{وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا}؛

کسی که بر خدا توکل کند، خداوند او را کافی است، او کار خود را به اجرا می‌رساند و برای هر چیزی اندازه‌ای قرار داده است.

حوض بن غیاث از امام صادق روایت کرده است که فرمود:

إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يَسْأَلَ رَبَّهُ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ فَلْيَيْئَسْ مِنَ النَّاسِ كُلِّهِمْ وَ لَا يَكُونُ لَهُ رَجَاءٌ إِلَّا عِنْدَ اللَّهِ فَإِذَا عَلِمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ذَلِكَ مِنْ قَلْبِهِ لَمْ يَسْأَلِ اللَّهُ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ؛^۲

اگر کسی از شما خواست که طوری باشد که هر گاه از خدا چیزی درخواست نمود به او بدهد، باید از همه مردم قطع امید کند و تنها امیدش به درگاه او باشد وقتی خداوند این حالت را در قلب کسی یافت، هر گاه چیزی بخواهد به او عطا می‌کند.

از امام صادق × روایت شده است که فرمودند:

۱. طلاق (۶۵)، آیه ۳.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۱۴۸، ح ۲ (باب الاستغناء عن الناس).

سه کس هستند که دعایشان مستجاب است: کسی که به حج بیت الله الحرام برود،... کسی که به جهاد فی سبیل الله برود و کسی که بیمار شده است....^۱

و شیخ کلینی & در اصول کافی روایتی از پیامبر اکرم | نقل می کند که فرمودند:

چهار کس دعایشان رد نمی شود تا اینکه درهای آسمان به رویشان گشوده می شود و دعایشان بر عرش می رسد. ۱. دعای پدر برای فرزند. ۲. نفرین مظلوم بر ظالم. ۳. کسی که به عمره رفته باشد تا برگردد. ۴. دعای روزه دار تا زمانی که افطار نماید.^۲

۴. برخی از موانع اجابت دعا

در این قسمت به برخی از روایات مربوط به عدم اجابت دعا اشاره می نمایم:

شخصی نزد امیرالمؤمنین علی × رفت و از عدم استجابت دعایش شکایت کرد و گفت با اینکه خداوند فرموده دعا کنید. من اجابت می کنم، چرا ما دعا می کنیم، ولی به اجابت نمی رسد؟ امام × فرمودند: چون قلب و فکر شما در هشت چیز کوتاهی کرده است: ۱. شما خدا را شناخته اید ولی حق او را ادا نکرده اید. ۲. بر فرستادگان اوایمان آورده اید، ولی با سنت آنها مخالفت ورزیده اید. ۳. کتاب او را خوانده اید ولی به آن عمل

۱. وسائل الشیعة، ج ۲، ص ۴۲۰، ح ۲۵۲۵.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۵۱۰، ح ۶ (باب من تستجاب دعوته).

نکرده اید. ۴. به زبان می‌گویید از مجازات خدا می‌ترسید، ولی در عمل چنین نیستید. ۵. می‌گویید به پاداش الهی علاقه دارید، ولی در عمل کارهایی را انجام می‌دهید که شما را از آن دور می‌سازد. ۶. نعمت خدا را می‌خورید و حق شکر او را ادا نمی‌کنید. ۷. خدا به شما دستور داده دشمن شیطان باشید، شما ادعای دشمنی با شیطان را می‌کنید، ولی با او مخالفت نمی‌ورزید. ۸. به دنبال عیب مردم هستید، ولی عیب‌های خودتان را فراموش می‌کنید. با این حال چگونه انتظار دارید دعایتان به اجابت برسد.^۱ و همچنین آن حضرت X در نامه ۴۷ از کتاب شریف نهج البلاغه به امام حسن و امام حسین ' یکی از موانع استجاب دعا را ترک امر به معروف و نهی از منکر دانسته و می‌فرماید:

لَا تَتْرُكُوا الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ فَيَوْلَى عَلَيْكُمْ شِرَارُكُمْ ثُمَّ تَدْعُونَ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ؛

امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید که بر اثر ترک امر به معروف و نهی از منکر بدترین شما بر شما مسلط می‌گردند. سپس دعا می‌کنید و خدا اجابت نمی‌کند.

در روایت وارد شده است که حضرت مسیح X در طی سفارشی آثار گناهدانی که مانع استجاب دعا می‌گردند را برشمردند و تا آنجا که فرمودند:

...وَالذُّنُوبُ الَّتِي تَرُدُّ الدُّعَاءَ سُوءَ النِّيَّةِ وَخُبْثُ السَّرِيرَةِ وَالنَّفَاقُ مَعَ

۱. اعلام الدین، ص ۲۶۹ و ۲۷۰

الْإِخْوَانِ وَ تَرَكَ التَّصَدِيقَ بِالْإِجَابَةِ وَ تَأَخَّرَ الصَّلَوَاتِ الْمَفْرُوضَاتِ حَتَّى تَذْهَبَ أَوْقَاتُهَا...^۱

... و گناهمانی که موجب برگشتن دعا می‌شوند: عبارتند از: نیت بد داشتن، در باطن پلید بودن، دورویی و نفاق نمودن، برادران دینی را با ترک اجابت تصدیق نکردن، و نمازهای واجب را به تأخیر انداختن تا وقتشان بگذرد.

نبی اکرم | لقمه حرام را مانع دیگری برای استجاب دعا شمرده‌اند و فرمودند:

إِنَّ الْعَبْدَ لَيَرْفَعُ يَدَهُ إِلَى اللَّهِ وَ مَطْعَمُهُ حَرَامٌ فَكَيْفَ يُسْتَجَابُ لَهُ وَ هَذَا حَالُهُ!^۲

بنده هر آینه دستش را به سوی خدا بر می‌دارد و حال آنکه خوردن و پوشیدن او حرام است. پس چگونه دعای او مستجاب گردد در حالی که او این گونه است.

۵. کسانی که دعایشان مستجاب نیست

امام صادق × به جعفر بن ابراهیم فرمود:

دعای چهار کس به اجابت نمی‌رسد: ۱. کسی که در خانه‌اش می‌نشیند و می‌گوید خدایا به من روزی بده، به او گفته می‌شود مگر من به تو دستور ندادم که به دنبال روزی بروی؟

۱. عده الداعی، ص ۲۱۲.

۲. ارشاد القلوب، ج ۱، ص ۱۴۹.

۲. مردی که زن بدکاره‌ای دارد و بر او نفرین می‌کند به چنین فردی گفته می‌شود مگر طلاق به دست تو نیست؟

۳. مردی که مالی دارد و تباه کرده و سپس می‌گوید: خدایا به من روزی بده و به او گفته می‌شود، مگر به تو فرمان ندادم که میانه روی کنی و سپس حضرت این آیه را تلاوت فرمودند:

{وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا}؛

کسانی که در مخارجشان اسراف نمی‌کنند و تنگ هم نمی‌گیرند بلکه میان این دو راه اعتدال را می‌پیمایند.

۴. کسی که مالی داشت و قرض داد ولی در این قرض دادن شاهی نگرفت و آن بدهکار این قضیه را انکار نمود. به این فرد گفته می‌شود مگر به تو نگفتم موقع قرض دادن شاهد بگیر.^۲

همانطور که پیشتر در آداب دعایان کردیم دعای قسی القلب، کسی که در حال اصرار بر گناه دعا می‌کند. همچنین شخصی که مال حرام مصرف می‌کند پذیرفته نیست در حدیث قدسی آمده است:

فَمِنْكَ الدُّعَاءُ وَ عَلَى الْإِجَابَةِ فَلَا تَحْتَجِبُ عَنِّي دَعْوَةٌ إِلَّا دَعْوَةُ آكِلِ
الْحَرَامِ؛^۳

از تو دعا کردن است و بر من اجابت نمودن که هیچ دعایی از من محجوب نمی‌ماند مگر دعای انسان حرامخوار.

۱. فرقان (۲۵)، آیه ۶۷.

۲. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۱۲۴، ح ۸۹۰۷.

۳. عدة الداعی، ص ۱۳۹.

۴۰: دعا پیوند انسان با خدا

از دیگر مواردی که دعا به اجابت نمی‌رسد آنجاست که شخص با زبان بد و زشت خدا را بخواند. از امام صادق X روایت شده است که فرمود:

مردی از بنی اسرائیل سه سال تمام دعا کرد که خداوند فرزند پسری به او بدهد، وقتی مشاهده کرد که دعایش مستجاب نمی‌شود گفت: پروردگارا آیا من از تو دور هستم و صدای مرا نمی‌شنوی یا می‌شنوی ولی جوابم را نمی‌دهی؟ در خواب دید فردی به او می‌گوید: تو سه سال است که خداوند متعال را با زبانی آلوده و قلبی چرکین و نیتی دروغین می‌خوانی، باید آلودگی را از زبانت بزدایی، قلبت تقوای الهی را پیشه خود سازد، و نیتت درست شود. آن مرد یک سال چنین کرد تا خداوند به او پسر بچه‌ای عنایت کرد.

این حدیث چهار شرط را در بر دارد: اول بد زبانی را برکندن. دوم: قساوت قلب نداشتن. سوم: نیت پاک داشتن که در اینجا حُسن ظن عبارت است از: (نیت نیک و پسندیده نسبت به خداوند داشتن). چهارم: توبه و بازگشت از گناه.^۱

فصل هشتم:

برخی از مهم ترین خواسته ها

پس از آنکه اهمیت دعا و شرائط و لوازم جهت دعا مشخص گردید، حال بایستی به این نکته توجه کنیم که در تمام دوران سال و ایام حیات چه درخواستی از خداوند متعال داشته باشیم که مایه سعادت و خوشبختی ما گردد.

روزی رسول خدا سراغ مردی را گرفت، گفتند: مدتی است که بیمار است و به سختی زندگی می‌کند، حضرت به قصد عیادت وی برخاست و به منزل آن شخص رفت. حضرت حالت بیمار را که دید فرمود: آیا در حق خودت نفرین کرده‌ای؟ بیمار گفت: بله یا رسول الله، همین طور است من در مقام دعا گفته بودم: پروردگارا اگر بناست در جهان آخرت مرا به خاطر گناهانم عذاب کنی، از تو می‌خواهم که در کیفر من تعجیل فرمایی و آنرا در همین جهان قرار دهی. حضرت فرمودند: ای مرد چرا در حق خود چنین دعایی کردی! مگر چه می‌شد که از پروردگار هم سعادت دنیا و هم سعادت آخرت را خواستار می‌شدی و در نیایش خود این آیه را می‌خواندی {وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ}؛ و بعضی می‌گویند: پروردگارا بر ما در دنیا نیکی عطا فرما، و در آخرت نیز نیکی مرحمت بفرما و ما را از عذاب آتش نگهدار.

مرد مبتلا آن دعا را خواند و صحیح و سالم گشت و با حضرت از منزل خارج شدند.^۱

همانطور که قبلاً بیان شد دعا، عرض نیاز به درگاه آن بی نیاز مطلق است و خواستن نیازمندها از اوست که از فیض و فضل نامتناهیش به نوید {أَدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ} هر که او را بخواند درهای سعادت به روی او گشوده شود، و تمام بندگان را نیاز و حاجت فقط به اوست و تنها امید امیدواران به خوان کرم خداوند است. ما در این بخش در حد توان بر اساس آیات و روایات برخی از بهترین دعاها و خواسته‌ها که موجب سعادت اخروی و قرب به پروردگار است را می‌آوریم.

۱. دعا برای حضرت ولی عصر X

امام صادق X فرمودند:

خداوند مقدر فرموده بود که بنی اسرائیل به خاطر کارهای زشت و گناهان خود ۴۰۰ سال گرفتار فرعون باشند، چون ۲۳۰ سال از حکومت فرعونیان گذشت مردم که از ستم و ظلم فرعونیان به تنگ آمده بودند مدت ۴۰ روز تمام به درگاه خداوندگریه و زاری کردند و استغاثه نمودند، به همین خاطر خداوند به موسی و هارون وحی نمود: «بنی اسرائیل را از عذاب فرعون‌ها رهایی بخشیدیم» و بدین گونه حضرت موسی به نبوت برانگیخته شد، و باقیمانده ۴۰۰ سال عذاب مردم (یعنی ۱۷۰ سال) بخشیده شد.

۱. بحار الأنوار، ج ۱۷، ص ۲۹۳، ح ۶.

بعد از ذکر این مطلب امام صادق $\times$ فرمودند:

هرگاه شما شیعیان هم مانند بنی اسرائیل گریه و زاری به درگاه خداوند نمایید واز خداوند فرج و ظهور حضرت مهدی $\times$ را بخواهید خداوند ظهور آن حضرت را به جلو می‌اندازد و اگر چنین نکنید این سختی تا به آخر مدتی که مقرر شده باقی می‌ماند.^۱

ائمه معصومین ^۸ علاوه بر اینکه مؤمنین و شیعیان را به دعا برای ظهور آن حضرت سفارش می‌کردند خود نیز برای سلامتی ایشان دعا می‌کردند چنانچه امام رضا $\times$ برای سلامتی حضرت صاحب الامر $\times$ دعایی را می‌خواندند و به مردم نیز سفارش می‌کردند که برای سلامتی آن حضرت $\times$ این دعا را بخوانند.^۲

در روایتی از حضرت مهدی $\times$ است که فرمودند:

وَ أَكْثِرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُكُمْ؛^۳

برای تعجیل در فرج بسیار دعا کنید چرا که آن فرج خود شما خواهد بود.

همانطور که پیش از این اشاره کردیم هر دعایی که به اجابت برسد و یا به اجابت نرسد از آثاری برخوردار است، همچنین است دعا برای امام زمان $\times$ که دارای آثار و برکات فراوانی است.

یکی از عالی‌ترین کتابهایی که در آن برکات و آثار دعا برای تعجیل

۱. بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۱۳۱، ح ۳۴.

۲. البد الامین، ص ۸۱.

۳. الاحتجاج، ج ۲، ص ۴۶۹.

فرج و تکالیف شیعیان و محبان امام عصر X در عصر غیبت آن بزرگوار گردآوری شده است، کتاب شریف و گران سنگ مکیال المکارم فی الفوائد الدعاء للقائم X است.

در جلد اول این کتاب مؤلف محترم با استفاده از آیات و روایات، برای دعا جهت تعجیل در فرج امام زمان X ۱۰۲ فایده و اثر را برشمرده‌اند که در این مختصر به برخی از آنها اشاره می‌شود.^۱

- باعث آمرزش گناهان و تبدیل سیئات به حسنات است.
- تعظیم و اجابت دعوت خداوند متعال و رسول الله | است.
- در حکم یاری خداوند متعال است.
- باعث زیاد شدن نور ولایت امام زمان X در دل و جان است.
- ایمنی از عذاب و عقوبت آخرت را شامل می‌شود.
- ثواب خون خواهی حضرت سید الشهداء X را دارد.
- موجب خراش بر چهره ابلیس پلید است.
- ثواب شهادت در رکاب پیامبر اکرم | و زیر پرچم حضرت مهدی X را دارد.

- غم‌های دعا کننده را در دنیا و آخرت از بین می‌برد...
ائمه معصومین ^۸ عصر ظهور را نیز دارای آثار و برکات فراوانی دانسته و به توصیف آن پرداخته‌اند چنانچه پیامبر اکرم | در مورد دوران

---

۱. خواننده گرامی جهت مطالعه بیشتر به کتاب مذکور مراجعه فرمایید، ترجمه این کتاب نیز موجود است.

حکومت حضرت مهدی × این گونه می‌فرمایند:

امت من در زمان مهدی × به نعمتی متنعم می‌شوند که هرگز به مانند آن متنعم نشده بودند، آسمان برایشان باران پی در پی می‌فرستد و زمین تمام گیاهان خود را می‌رویاند.
و ضمن روایاتی در کتاب شریف النجم الثاقب، ص ۱۶۰ از اختصاص فرمودند:

نهرها جاری می‌شود، آب چشمه‌ها زیاد می‌گردد، و زمین چند برابر ثمر و رزق خود را می‌رویاند... و زمین گنجهای خود را بیرون می‌دهد.

در آن دوران به برکت حضرت مهدی × طهارت و پاکدامنی مؤمنین را فرا می‌گیرد، عقل‌ها کامل می‌شود و فقر و تهی دستی از میان رفته و طبیعت دگرگون می‌گردد.

عظمت و مقام حضرت مهدی × بر هیچ کس پوشیده نیست و در مقام و منزلت ایشان همین بس که امام صادق × آرزوی خدمت‌گزاری به آن حضرت را دارند و در روایتی می‌فرمایند:

لَوْ أَدْرَكْتُهُ لَخَدَمْتُهُ أَيَّامَ حَيَاتِي؛

چنانچه من حضرت مهدی × را درک کنم تمام عمر به خدمت‌گزاری او می‌پردازم.

پدر و مادر و جانم فدای چنین مولای بزرگواری باد که تمام هستی
مدیون او بوده و هستند و بر ما واجب و لازم است که به او ایمان داشته
باشیم و ولایت او را بر حق بدانیم تا به عهدی که بسته ایم وفا کرده
باشیم. چنانکه امام صادق × فرمودند:

نَحْنُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَ نَحْنُ عَهْدُ اللَّهِ فَمَنْ وَفَى بِعَهْدِنَا فَقَدْ وَفَى بِعَهْدِ اللَّهِ وَ مَنْ
خَفَرَهَا فَقَدْ خَفَرَ ذِمَّةَ اللَّهِ وَ عَهْدَهُ؛

و ما ذمه و حرمت خدا هستیم و ما عهد الهی هستیم، پس هر کس
به پیمان ما وفا کند عهد الهی را وفا نموده و هر کس آن را بشکند
حرمت و عهد الهی را شکسته است.

و می‌بایست هم ایشان را پدری مهربان بدانیم و در هر ساعت برای
فرج ایشان دعا نماییم و منتظر تشریف فرمایی و مقدم مبارکش باشیم تا
آن که بیاید و دست لطف و کرمش را بر سرمان گذارد و از نعمت
ظهورش برخوردار شویم.

ای در تو مقصد و مقصود ما	وی رخ تو شاهد و مشهود ما
نیست کسی جز تو هوادار ما	مونس ما یاور ما یار ما
خیز و شب منتظران روز کن	طبع جهان را طرب افروز کن
لب بگشا تا همه شکر خورند	ز آب دهانت رطب تر خورند
سگه تو زن تا امرا کم زنند	خطبه تو خوان تا خطبا دم زنند

ما همه موریم سلیمان تو باش   ما همه جسمیم بیا جان تو باش
منتظران را به لب آمد نفس   ای ز تو فریاد به فریاد رس

۲. دعا برای ثابت قدم ماندن در ولایت ائمه ^۸ در دوران غیبت

مرحوم شیخ صدوق در کمال الدین می‌نویسد که امام سجاد × می‌فرماید:

مَنْ ثَبَّتَ عَلَىٰ وَوَلَايَتِنَا فِي غَيْبَةِ قَائِمِنَا أَعْطَاهُ اللَّهُ أَجْرَ أَلْفِ شَهِيدٍ مِثْلِ
شُهَدَاءِ بَدْرٍ وَ أَحَدٍ؛^۱

هر کس در دوران غیبت قائم ما × بر ولایت ما ثابت و استوار بماند
خداوند پاداش هزار شهید همانند شهدای بدر و أحد را به او عطا
می‌فرماید.^۲

شیخ طوسی نیز در کتاب الغیبه خود می‌نویسد: حضرت امام
صادق × می‌فرمودند:

مَنْ عَرَفَ هَذَا الْأَمْرَ ثُمَّ مَاتَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ الْقَائِمُ × كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ
قُتِلَ مَعَهُ؛^۳

هر کس معتقد بر این امر باشد آنگاه پیش از قیام قائم × بمیرد
پاداش او همانند کسی است که در رکاب آن حضرت کشته شود.

۱. کمال الدین، ج ۱، ص ۳۲۳؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۲۵، ح ۱۳.

۲. همانند این روایت را نیز قطب راوندی در دعوات آورده است.

۳. الغیبه، ص ۴۶۰؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۳۱، ح ۳۱.

۵۰. دعا پیوند انسان با خدا

بنابر این لازم است که شیعیان و مؤمنین از خداوند متعال بخواهند تا آنان را در عقیده و عمل بر ولایت ائمه اطهار^۸ در دوران غیبت ثابت قدم بدارد.

امام صادق × ضمن روایتی برای ثابت قدم ماندن بر ولایت در زمان غیبت به زراره می فرمایند:

...ای زراره در دوران غیبت خداوند شیعیان را بیازماید و باطل خواهان در شک قرار گیرند، ولی ای زراره در آن دوران این دعا را بخوان:

اللَّهُمَّ عَرَّفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِن لَمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَعْرِفْ نَبِيَّكَ اللَّهُمَّ
عَرَّفْنِي رَسُولَكَ فَإِنَّكَ إِن لَمْ تُعَرِّفْنِي رَسُولَكَ لَمْ أَعْرِفْ حُجَّتَكَ اللَّهُمَّ
عَرَّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِن لَمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي^۱؛

۳. دعا جهت هدایت و در مسیر هدایت قرار گرفتن

{ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى }^۲؛

پروردگار ما همان است که به هر موجودی، آن آفرینشی که شایسته اوست عنایت فرموده است سپس آن را به راه خودش هدایت کرده است.

با توجه به آیه مذکور تمامی موجودات از هدایت خداوند که هدایت عامه است برخوردار هستند چنانکه امام رضا × در تفسیر آیه {الله نور

۱. الکافی، ج ۱، ص ۳۳۷، ح ۵ (باب فی الغیبة).

۲. طه (۲۰)، آیه ۵۰.

السموات والارض} ^۱ می‌فرمایند: خدا نور آسمانها و زمین است، یعنی
خدای تعالی هدایت‌کننده اهل آسمان و زمین است. ^۲

اما آنچه که مسلم است نعمت هدایت الهی برترین نعمت است که
خدای تعالی در آن سعادت و خوشبختی دنیا و آخرت را به انسانها ارائه
می‌دهد و تمام انسانها را در راه هدایت قرار می‌دهد اما ماندن در راه
هدایت و پذیرش این هدایت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

چنانچه خداوند می‌فرماید:

{إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا} ^۳؛

به حقیقت ما راه (حق و باطل) را به انسان نمودیم حال خواهد
هدایت پذیرد و شکر نماید و خواهد کفران نماید.

و امام صادق $\times$ در رابطه با این آیه می‌فرمایند:

عَلَّمَهُ السَّبِيلَ فَإِمَّا أَخَذَ فَهُوَ شَاكِرٌ وَإِمَّا تَارَكَ فَهُوَ كَافِرٌ ^۴؛

خداوند انسانها را به راه خودش دانا کرده یا هدایت خدا را می‌پذیرند
پس سپاس‌گذارند و یا راه خدا را ترک گویند پس کافرند.

اهمیت هدایت تا آنجا است که معصومین ^۵ نیز در دعاهاى آموزنده
خویش از خداوند هدایت می‌خواهند، چنانکه امام مجتبی $\times$ در دعای

۱. نور (۲۴)، آیه ۳۵.

۲. بحار الأنوار، ج ۴، ص ۱۵، ح ۱.

۳. انسان (۷۶)، آیه ۳.

۴. بحار الأنوار، ج ۵، ص ۳۰۲، ح ۸.

نماز وتر خویش چنین دعایی را به سفارش رسول اکرم | می خواندند:

اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ؛^۱

خدایا مرا در زمره آنها که هدایت می کنی هدایت کن...

پس شایسته است که ما با تمسک به قرآن و عترت ^۸ در راه هدایت قرار گیریم و از ضلالت و گمراهی رهایی یابیم. و در این راه از خداوند متعال یاری و مدد بطلبیم که همانا هدایت در دست خداوند است چنانچه خداوند هدایت را تمسک به خویش دانسته، می فرماید:

{وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ} ^۲؛

و هر کس به خداوند (ودین خدا متمسک) شود، محققاً به راه مستقیم هدایت می یابد.

و امیرالمؤمنین × در نهج البلاغه می فرمایند:

بِنَا اهْتَدَيْتُمْ فِي الظُّلُمَاءِ وَ تَسَنَّمْتُمْ ذُرْوَةَ الْعُلْيَاءِ؛^۳

به ما (اهل بیت پیامبر) در تاریکیهای گمراهی هدایت شدید و به وسیله ما به مدارج عالیه نایل گشتید.

۴. دعا برای پدر و مادر

بی شک پدر و مادر بالاترین حق را بر انسان داشته و احترام و تکریم آنان بر اساس عقل و نقل واجب است، در آیات قرآن کریم و روایات

۱. بشارة المصطفی، ص ۲۵۸؛ مستدرک الوسائل، ج ۴، ص ۴۰۰، ح ۵۰۱۵.

۲. آل عمران (۳)، آیه ۱۰۱.

۳. نهج البلاغه، ص ۵۱، خطبه ۴.

معصومین ^۸ نیز به آن اشاره شده است و خداوند پس از ایمان به پروردگار به نیکی به پدر و مادر سفارش می‌کند:

{ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا }^۱؛

جز خداوند یگانه را پرستش نکنید و به پدر و مادر خویش نیکی کنید.

و احترام و تکریم پدر و مادر به حدی زیاد است که پیامبر اکرم | مأنوس بودن با آنها را از جهاد یکسال بهتر دانسته و به شخصی که از ایشان پرسید که دوست می‌دارم که به جهاد بروم ولی پدر و مادر پیروی دارم که با من مأنوس بوده و بد دارند که من از نزد آنها به جهاد بروم. رسول خدا فرمودند:

پس با پدر و مادرت بمان که سوگند بدان که جان من در دست اوست هر آینه یک شبانه روز مأنوس بودن آنان با تو بهتر از یک سال جهاد است.^۲

احترام و گرمی داشتن والدین نه تنها در حیات آنها تأکید شده بلکه پس از مرگ آنها نیز بر آن توصیه شده است و برای آن خیر فراوان و کثیری نیز برشمرده اند. امام صادق X فرمودند:

مَا يَمْنَعُ الرَّجُلَ مِنْكُمْ أَنْ يَبْرَّ وَالِدَيْهِ حَيًّا وَ مَيِّتًا يُصَلِّيَ عَنْهُمَا وَ يَتَصَدَّقَ عَنْهُمَا وَ يَحِجَّ عَنْهُمَا وَ يَصُومَ عَنْهُمَا فَيَكُونَ الَّذِي صَنَعَ لَهُمَا وَ لَهُ

۱. بقره (۲)، آیه ۸۳؛ ر.ک: نساء (۴)، ۳۶؛ انعام (۶)، ۱۵۱، اسراء (۱۷)، ۲۳.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۱۶۰، ح ۱ (باب البر بالوالدین).

مِثْلُ ذَلِكَ فَزَيِّدْهُ اللَّهُ عَزًّا وَجَلًّا بِيْرَهُ وَصَلِّتَهُ خَيْرًا كَثِيرًا؛

چه مانعی است هر مردی از شماها را که احسان کند به پدر و مادرش، زنده باشند یا مرده، از طرف آنها نماز بخواند و از طرف آنها صدقه بدهد و از طرف آنها حج کند و از طرف آنها روزه بدارد و آنچه کرده است از آن آنها باشد و مانند آنها را به خود او هم بدهند و خداوند عزوجل به احسان و صلّه او خیر فراوان افزایش دهد.

و یکی از نیکی‌ها و خدماتی که مؤمنین می‌توانند در حق والدین خود داشته باشند همانا دعا کردن جهت سلامتی و طول عمر و عاقبت به خیری در دین است و اگر از دنیا رفته‌اند به فرمایش امام صادق $\times$ دادن صدقه و احسان و انجام اعمال مستحبی به نیابت از طرف آنان است.

۵. دعا برای داشتن فرزند صالح

یکی از سعادت‌های هر پدر و مادری داشتن فرزند صالح است که باعث سربلندی آنها در دنیا و آخرت می‌گردد، همچنانکه حضرت زکریا $\times$ از خداوند طلب فرزند پاک و طیب می‌کند.^۲

و حضرت ابراهیم $\times$ بعد از حمد و ثناء و ستایش خدا، برای داشتن فرزند، از خداوند می‌خواهد فرزندانش را از نمازگزاران قرار دهد.^۳

و پیامبر اکرم | می‌فرماید:

۱. الکافی، ج ۲، ص ۱۵۹، ح ۷ (باب البر بالوالدین).

۲. آل عمران (۳)، آیه ۳۸.

۳. ابراهیم (۱۴)، آیه ۵۰.

إِنَّ الْوَلَدَ الصَّالِحَ رِيحَانَةٌ مِنْ رِيَّاحِينَ الْجَنَّةِ؛

به درستی که فرزند صالح گلی است از گلهای بهشت.

و روایت شده است که امام صادق × نقل می‌کنند: عیسی بن مریم ' از کنار قبری گذشت که صاحب آن در عذاب بود سال آینده نیز عبورش از آنجا افتاد ملاحظه کرد صاحب قبر در عذاب نیست، از پروردگارش در این زمینه سؤال کرد، وحی الهی به او فرستاده شد که صاحب این قبر فرزند صالحی داشته است جاده‌ای را اصلاح کرده و یتیمی را پناه داده، خداوند او را به خاطر عمل فرزندش بخشیده است، پس پیامبر | فرمودند: میراث خداوند بزرگ به بنده مؤمنش این است که: فرزندی به او بدهد که بعد از وی مطیع فرمان خدا باشد.^۲

و همچنین امام سجاد × همچنانکه برای پدر و مادر خویش دعا می‌کردند برای فرزندان خود نیز دعا می‌کردند و می‌فرمودند: پروردگارا فرزندان مرا به زیور تقوی و بصیرت بیا رای تا نیکو ببینند و نیکو بشوند و در برابر فرمان تو مطیع و محکوم باشند.

۶. دعا برای عافیت و عاقبت به خیری

از بزرگترین نعمتهایی که خداوند به انسان عطا فرموده است، نعمت سلامتی است که سلامتی ممکن است جسمی باشد و یا سلامتی در دین و

۱. الکافی، ج ۶، ص ۳، ح ۱۰ (باب فضل الوالد).

۲. نور الثقلین، ج ۳، ص ۳۲۳، و ۳۲۴. ذیل آیه ۵ سوره مریم.

۵۶: دعا پیوند انسان با خدا

روح انسان که سلامتی دین افضل بر سلامتی بدن است. چنانچه امیرالمؤمنین X در خطبه ۹۸ نهج البلاغه پس از ستایش پروردگار سلامتی را در دین همانند سلامتی بدنها را از خداوند متعال درخواست می‌کند. و می‌فرمودند:

سَلَامَةُ الدِّينِ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنْ غَيْرِهِ^۱؛

سلامت دین در نزد ما از غیرش محبوب ترست.

شایسته است که در دعا از خداوند متعال و کریم سلامتی جسم را در کنار سلامتی روح و ایمان بخواهیم و در حوادث زمانه به او پناه برده و از خداوند مدد و یاری بطلبیم تا مبادا در طول زندگی این عافیت از بین رفته و عاقبت با بی دینی و ذلت دنیا و آخرت همراه باشیم. امام باقر X نیز سلامتی دین و تندرستی را از مال بهتر می‌دانند.^۲

و چه خوب است که مؤمنین پس از طلب سلامتی و عافیت، برای داشتن این سلامتی نیز شکر این سلامتی را از خدای متعال خواستار گردند و همچون امام کاظم X اینگونه دعای سلامتی و شکر سلامتی را بر زبان جاری سازند که :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ وَأَسْأَلُكَ جَمِيلَ الْعَافِيَةِ وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ الْعَافِيَةِ

وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ شُكْرِ الْعَافِيَةِ^۳؛

۱. بحار الأنوار، ج ۱۴، ص ۳۲۲.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۲۱۶ (باب سلامة الدين).

۳. بحار الأنوار، ج ۹۲، ص ۳۶۲، ح ۲۰.

خدایا به راستی من از تو عافیت و عافیت زیبا رامسئلت می‌کنم.
خدایا من از تو سپاسگزاری برای عافیت و شکر برای شکر در
عافیت را خواستارم.

۷. دعا برای طلب علم

خداوند در قرآن کریم به پیامبر خویش می‌فرماید:

{قُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا}؛^۱

بگو پروردگارا علم مرا زیاد کن.

حضرت سجاد × نیز هر شب در ضمن دعاهای خود می‌فرمودند:

خداوندا به من عقل کامل، قلب پاک و علم فراوان عطا فرما.^۲

از دیگر دعاهایی که به آن توصیه شده می‌توان طلب رزق حلال،
طلب توبه و بخشش گناهان و خطاها، و محو آثار آنها، بنده صالح بودن،
توفیق عبادت و بندگی، توفیق انجام اعمال نیک... را اشاره نمود.

۱. طه (۲۰)، آیه ۱۱۴.

۲. مصباح کفعمی، ص ۶۳.

فصل هفتم:

گزیده‌ای از دعاها و ذکرها

پس از شناخت و پی بردن به اهمیت دعا و مراتب، شرائط و آداب دعا شاید این سؤال پیش آید که در دعا کردن چه کلماتی را باید به کار برد و یا از چه جملات و ادبیاتی باید استفاده نمود؟

آنچه که از روایات ائمه معصومین^ع برمی آید آن است که دعا به هر زبانی باشد مانع ندارد، از امام صادق^ع درباره قنوت و آنچه در آن گفته می شود سؤال شد، و حضرت فرمودند: آنچه که خداوند بر زبانت جاری کرده، و در آن چیز معینی نیست.

ولی آنچه که مسلم و بر هیچ کس پوشیده نیست آن است که دعاهایی که از لسان گهر بار ائمه اطهار^ع بیان شده است بر تمام دعاهای دیگر برتری دارد، چرا که خداوند متعال می فرماید:

{فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ}؛^۱

پس از اهل ذکر سؤال کنید اگر نمی دانید.

که در تفاسیر اهل ذکر را پیامبر اکرم | و امامان معصوم^ع یاد آور شده اند.

و در زیارت جامعه کبیره که از لسان امام هادی^ع در شأن و مقام

---

۱. نحل (۱۶)، آیه ۴۳.

حضرات معصومین ^۸ است می خوانیم:

كَلَامُكُمْ نُورٌ وَ أَمْرُكُمْ رُشْدٌ وَ وَصِيَّتُكُمْ التَّقْوَى وَ فِعْلُكُمْ الْخَيْرُ؛

همانا سخنانتان نور، دستوراتتان رشد، سفارشاتان پرهیزکاری و کارتان خیر و خوبی است.

و بنابر این شایسته است که مؤمنین جهت حوائج خویش به ادعیه و اذکار و سفارشاتى که از آن خاندان مطهر وارد شده است عمل نمایند. ما در این بخش سعی داریم در حد توان و به اختصار به بعضی از ادعیه و اذکار و توصیه‌هایی که از ناحیه آن بزرگواران است و همچنین مورد تأیید و توجه بزرگان دین نیز می‌باشد را بیاوریم.

۱. دعای حفظ ایمان

شیخ بزرگوار طوسی & از محمد بن سلیمان دیلمی روایت کرده که: به خدمت امام صادق × عرض کردم: شیعیان شما می‌گویند ایمان بر دو قسم است یکی مستقر و ماندنی و دیگری ایمانی که به امانت سپرده شده و رفتنی است. از شما می‌خواهم دعایی به من بیاموزید که ایمانم را کامل و پایدار کند به گونه‌ای که زایل نشود.

حضرت امام صادق × فرمودند: بعد از هر نماز واجب بگو:

رَضِيْتُ بِاللّٰهِ رَبًّا وَ بِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا وَ بِالْإِسْلَامِ دِينًا وَ بِالْقُرْآنِ كِتَابًا وَ بِالْكَعْبَةِ قِبْلَةً وَ بِعَلِيٍّ وَلِيًّا وَ بِإِمَامٍ وَ بِالْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ الْأَئِمَّةِ صَلَوَاتُ اللّٰهِ

عَلَيْهِمُ اللَّهُمَّ إِنِّي رَضِيتُ بِهِمْ أئِمَّةً فَأَرْضَنِي لَهُمْ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ؛

۲. دعای رفع پریشانی و بیماری

کفعمی از حضرت رسول اکرم | روایت کرده است که:
مردی به آن حضرت شکایت کرد از بیماری و تنگدستی. حضرت فرمودند: بعد از هر نماز واجب بگو:

تَوَكَّلْتُ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَ
لَا وُلْدًا وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ وِليٌّ مِنَ الذُّلِّ وَ
كِبْرُهُ تَكْبِيرًا؛^۲

۳. دعای دفع بلا

شیخ کلینی & از حضرت صادق X روایت کرده که:
هر کس بعد از نماز صبح و مغرب هفت مرتبه ذکر شریف «بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ»^۳ را بگوید،
خداوند متعال هفتاد نوع بلا را از او دفع کند... و اگر شقی باشد از او
شقاوت برطرف شود و در زمره سعادت‌مندان قرار گیرد.

۱. التهذيب، ج ۲، ص ۱۰۹.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۵۵۱، ح ۳ (باب الدعاء للرزق).

۳. الکافی، ج ۲، ص ۵۲۸، ح ۲۰ (باب القول عند الاصبح والامساء).

۴. دعا و ذکر از امام صادق ×

به سند معتبر از امام صادق × است که فرموده‌اند:
فریضه‌ای است بر هر مسلمان که ده مرتبه پیش از طلوع آفتاب و ده مرتبه پیش از غروب آفتاب این ذکر را بخواند:
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَ يُمِيتُ وَيُحْيِي وَ هُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ؛
در برخی روایات آمده است که چنانچه فراموش کرد که در وقت آن بخواند، قضای آن را به جا آورد.

۵. دعای طلب رزق و روزی و ادای دیون

شیخ صدوق محمد بن بابویه قمی در امالی نقل نموده که:
امیرالمؤمنین × به حضرت پیامبر | از داشتن قرض شکوه کردند،
حضرت فرمودند: یا علی این دعا را بخوان:

اللَّهُمَّ اغْنِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَ بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ؛

شیخ بهایی در شرح اربعین بعد از نقل این حدیث می‌گوید:
یک وقتی قرض من زیاد شد تا این که از ۱۵۰۰ مثقال طلا تجاوز کرد
و صاحبان قرض در درخواست مال خود سخت‌گیری می‌کردند تا این که
همم و غم من بدان مشغول شد و از کارهایم باز می‌ماندم تا این که چند
روزی بعد از نماز صبح و برخی مواقع هم بعد از دیگر نمازها، این دعا را

۱. الکافی، ج ۲، ص ۵۳۲ و ۵۳۳، ح ۳۱ (باب القول عند الاصبح والامساء).

۲. مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۸۷، ح [۱۵۳۷۶].

می‌خواندم، پس خدای تعالی به زودی اسباب ادای قرض را از راه‌های ناشناخته برایم فراهم نمود.^۱

مرحوم نظام العلماء رفیع الدین محمد بن علی اصغر طباطبایی تبریزی (متوفی ۱۳۲۵ق) نیز در کشکول خود موسوم به «أنیس الادباء و سمیر السعداء» بعد از نقل این حدیث گوید:

وَأَنَا أَيْضاً لَقَدْ اسْتَفَدْتُ فَائِدَةً كَثِيرَةً مِنْ هَذَا الدُّعَاءِ بِعَوْنِ اللَّهِ تَعَالَى؛^۲

و همچنین من نیز این دعا را استفاده کردم و فایده بسیاری از این دعا به یاری خداوند نصیب شد.

و همچنین شیخ عباس قمی که از محدثین و علمای معاصر و صاحب کتاب دعای مفاتیح الجنان است نیز می‌گوید: به جهت قضاء دین بسیار استغفار کردن، و سوره قدر خواندن، و مواظبت به خواندن این دعا بسیار مؤثر است. ان شاء الله.

۶. دعا جهت طلب فرزند

علی بن محمد صیمری کاتب می‌گوید: دختر جعفر بن محمود کاتب را به عقد خود در آوردم و هیچ کس را به اندازه او دوست نداشتم، فرزند دار شدنم به تأخیر افتاد، به خدمت امام رضا × رسیدم و این مسأله را مطرح کردم حضرت تبسمی نمودند و فرمودند: انگشتی فراهم کن که

۱. شرح اربعین، شیخ بهایی، ترجمه ابن خاتون عاملی، چاپ سنگی بمبئی، ۱۳۰۸ق، ص ۲۲۰.

۲. «أنیس الادباء و سمیر السعداء» چاپ سنگی تبریز، ج ۱، ص ۳۷۱.

۶۶: دعا پیوند انسان با خدا

نگین آن از فیروزه باشد و بر روی آن بنویس:

{ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ }^۱؛

خداوندا مرا تنها مگذار و فرزند برومندی به من عطا کن و تو بهترین وارثانی.

صیمری گوید: این کار را انجام دادم و بیشتر از یک سال گذشت که با این دستور پسری روزیم شد.^۲

۷. دعا جهت کسب علم و مال فراوان

از امام صادق X روایت شده است: هر کس دو ماه پی در پی هر روز چهارصد بار این ذکر را بگوید، مال فراوان یا علم فراوان نصیب وی خواهد شد:

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ بَدِيعُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ جَمِيعِ ظُلْمِي وَ جُرْمِي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَ
أَتُوبُ إِلَيْهِ^۳؛

آیت الله مروارید & می فرمودند: دو بار موفق به انجام این عمل شده ام.^۴

۱. انبیاء (۲۱)، آیه ۸۹.

۲. بحار الأنوار، ج ۹۲، ص ۳۴۳.

۳. بحار الأنوار، ج ۸۷، ص ۲۰.

۴. مروارید علم و عمل، ص ۹۷.

۸. دعای گشایش در امور

در روایت وارد شده است برای گشایش امور این دعا را بخواند و پس از آن حاجت خود را بخواهد:

يَا مَنْ لَا يُسْتَحْيَا مِنْ مَسْأَلَتِهِ وَلَا يُرْتَجَى الْعَفْوُ إِلَّا مِنْ قَبْلِهِ أَشْكُو إِلَيْكَ
مَا لَا يَخْفَى عَلَيْكَ وَأَسْأَلُكَ مَا لَا يَعْظُمُ عَلَيْكَ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدَ وَآلِ
مُحَمَّدٍ؛

آیت الله مروارید & به این دعا سفارش فرموده اند.

۹. دعا برای دوری از وسوسه شیطان

امیرالمؤمنین × طی وصیتی به کمیل بن زیاد فرمودند: ای کمیل هنگامی که شیطان در سینه تو وسوسه‌ای کرد پس بگو:

أَعُوذُ بِاللَّهِ الْقَوِيِّ مِنَ الشَّيْطَانِ الْغَوِيِِّّ وَأَعُوذُ بِمُحَمَّدِ الرَّضِيِِّّ مِنْ شَرِّ مَا
قُدِّرَ وَقَضِيَ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ النَّاسِ مِنْ شَرِّ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ؛

۱۰. دعای سجده شکر پس از نماز

شیخ کلینی به سند معتبر از حضرت صادق × روایت کرده است که نزدیکترین احوال بنده به سوی خدای تعالی وقتی است که بنده در سجود باشد و خدای خود را بخواند و چون به سجده رود و بگوید: يَا رَبَّ الْأَرْبَابِ وَيَا مَلِكَ الْمُلُوكِ وَيَا سَيِّدَ السَّادَاتِ وَيَا جَبَّارَ الْجَبَابِرَةِ وَيَا إِلَهَ الْأَلْهَةِ

۱. المجتبی، ص ۴. المقدمة (قال النبی |).

۲. بحار الأنوار، ج ۷۴، ص ۲۷۱، ح ۱.

صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٌ وَآلِ مُحَمَّدٍ سِيسِ حَاجَتِ خُودِ رَا بَطْلِبِدِ پَسِ بَگوِيِد: فَإِنِّي عَبْدُكَ نَاصِيَتِي فِي قَبْضَتِكَ. پَسِ هَرِ دَعَايِي كِه خَوَاهِي بَكِنِ كِه خَدَاوَنَدِ بَخْشَنَدِه اسْتِ وَ بَرَأوَرْدِنِ هِيچِ حَاجَتِ بَرِ او دَشُوَارِ نِيَسْتِ.^۱

۱۱. دعا هنگام خروج از منزل

از حضرت امام باقر × روایت شده است: هر کس هنگام خروج از منزل بگوید: بِسْمِ اللّٰهِ حَسْبِيَ اللّٰهُ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ أُمُورِي كُلِّهَا وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ خِزْيِ الدُّنْيَا وَ عَذَابِ الآخِرَةِ^۲؛
خداوند متعال نیازهای دنیوی و اخروی او را تأمین خواهد کرد.

۱۲. دعا به هنگام خوردن غذا و اتمام آن

در روایت وارد شده است هنگامی که سفره غذا را نزد حضرت رسول اکرم | می گسترانیدند ایشان این دعا را می خواندند:
سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ مَا أَحْسَنَ مَا تَبْتَلِينَا سُبْحَانَكَ مَا أَكْثَرَ مَا تُعْطِينَا سُبْحَانَكَ
مَا أَكْثَرَ مَا تُعَافِينَا اللّٰهُمَّ أَوْسِعْ عَلَيْنَا وَ عَلَيَّ فَقَرَاءِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ
الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ^۳؛

و در حدیث دیگر روایت شده است که چون سفره را برمی داشتند حضرت رسول اکرم | این دعا را می خواندند:

۱. الکافی، ج ۳، ص ۳۲۳، ح ۷ (باب السجود والتسبیح).

۲. الکافی، ج ۲، ص ۵۴۱، ح ۳ (باب الدعاء اذا خرج الانسان من منزله).

۳. الکافی، ج ۶، ص ۲۹۳، ح ۸ (باب التسمیة والتمجید والدعاء علی الطعام).

اللَّهُمَّ أَكْثَرْتَ وَأَطْبَتَ وَبَارَكْتَ فَأَشْبَعْتَ وَأَرْوَيْتَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ؛

و از امام صادق × روایت شده است که فرمودند: پدرم بعد از اطعام
این دعا را می‌خواندند:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَشْبَعَنَا فِي جَائِعِينَ وَأَرْوَانَا فِي ظَمَائِينَ وَأَوَانَا فِي
ضَائِعِينَ وَحَمَلْنَا فِي رَاجِلِينَ وَأَمَّنَّا فِي خَائِفِينَ وَأَخْدَمْنَا فِي عَائِينَ؛

۱۳. دعا جهت سربلندی در روز قیامت

سید بن طاووس رح در کتاب اقبال روایت کرده از حضرت
رسول | که هر کس بگوید در ماه شعبان هزار مرتبه «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا
نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ» حق تعالی برای او عبادت
هزار سال و محو کند از او گناه هزار سال، و بیرون بیاید از قبرش روز
قیامت و رویش درخشان باشد مانند ماه شب چهارده و از صدیقین نوشته
شود.^۳

۱۴. دعای پیامبر اکرم | در مورد برداشته شدن عذاب قبر

از دعوات راوندی نقل شده که حضرت رسول اکرم | فرمود: هر
که بگوید نزد قبر میتی وقتی که دفن شود، سه مرتبه اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ
مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ أَنْ لَا تُعَذِّبَ هَذَا الْمَيِّتَ، حق تعالی بردارد از او عذاب را تا

۱. الکافی، ج ۶، ص ۲۹۴، ح ۱۵ (باب التسمیة والتمجید والدعاء علی الطعام).

۲. الکافی، ج ۶، ص ۲۹۵، ح ۱۶ (باب التسمیة والتمجید والدعاء علی الطعام).

۳. اقبال الاعمال، ص ۳۸۵.

روزی که دمیده شود در صور.^۱

۱۵. درک کردن امام عصر X

امام صادق X فرمودند: هر کس بعد از نماز صبح و نماز ظهر بگوید:
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ، نمیرد تا امام قائم X را درک
کند.^۲

۱۶. فضیلت دعای یا من اظهر الجمیل

رسول اکرم | فرمودند: جبرئیل از آسمان بر من نازل شد، و فرمود
که خداوند عزیز و جلیل هدیه‌ای برایت فرستاده است. فرمودم: آن هدیه
چیست ای جبرئیل؟ گفت: کلماتی است همراه با گنج‌های عرش که
خداوند تو را به واسطه آن کلمات تکریم نموده است. فرمود: آنها
چیست ای جبرئیل؟ گفت: بگو:

يَا مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِيلَ وَسَتَرَ الْقَبِيحَ يَا مَنْ لَمْ يُؤَاخِذْ بِالْجَرِيرَةِ وَلَمْ يَهْتِكِ
السُّتْرَ يَا عَظِيمَ الْعَفْوِ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ
بِالرَّحْمَةِ يَا صَاحِبَ كُلِّ نَجْوَى وَمُنْتَهَى كُلِّ شَكْوَى يَا كَرِيمَ الصَّفْحِ يَا
عَظِيمَ الْمَنِّ يَا مُبْتَدِئًا بِالنَّعْمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا يَا رَبَّنَا وَ يَا سَيِّدَنَا وَ يَا مَوْلَانَا
وَ يَا غَايَةَ رَغْبَتِنَا أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ أَنْ لَا تُشَوِّهَ خَلْقِي بِالنَّارِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ
ص لِيَجْبُرَيْلُ مَا ثَوَابُ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ قَالَ هِيَ هَاتِ هَيْهَاتِ انْقَطَعَ الْعَمَلُ لَوْ

۱. دعوات راوندی، ص ۲۷۰؛ مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۳۷۲، ح ۲۲۲۰.

۲. بحار الأنوار، ج ۸۳، ص ۷۷، ح ۱۱.

اجْتَمَعَ مَلَائِكَةُ سَبْعِ سَمَاوَاتٍ وَ سَبْعِ أَرْضِينَ عَلَى أَنْ يَصِفُوا ثَوَابَ ذَلِكَ
إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا وَصَفُوا مِنْ كُلِّ جُزْءٍ جُزْءاً وَاحِداً فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ يَا مَنْ
أَظْهَرَ الْجَمِيلَ وَ سَتَرَ الْقَبِيحَ سَتَرَهُ اللَّهُ وَ رَحِمَهُ فِي الدُّنْيَا وَ جَمَلَهُ فِي
الْآخِرَةِ وَ سَتَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ أَلْفَ سِتْرٍ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ إِذَا قَالَ يَا مَنْ لَمْ
يُؤَاخِذْ بِالْجَرِيرَةِ وَ لَمْ يَهْتِكِ السُّتْرَ لَمْ يُحَاسِبْهُ اللَّهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَمْ
يَهْتِكِ سِتْرَهُ يَوْمَ تُهْتَكُ السُّتُورُ وَ إِذَا قَالَ يَا عَظِيمَ الْعَفْوِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ
ذُنُوبَهُ وَ لَوْ كَانَتْ حَظِيئَتُهُ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ وَ إِذَا قَالَ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ
تَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهُ حَتَّى السَّرِقَةِ وَ شُرْبِ الْخَمْرِ وَ أَهْوِيلِ الدُّنْيَا وَ غَيْرِ ذَلِكَ
مِنَ الْكَبَائِرِ وَ إِذَا قَالَ يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ فَتَحَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ سَبْعِينَ بَاباً مِنْ
الرَّحْمَةِ فَهُوَ يَخُوضُ فِي رَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى حَتَّى يَخْرُجَ مِنَ الدُّنْيَا وَ إِذَا قَالَ
يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ بِالرَّحْمَةِ بَسِطَ اللَّهُ يَدَهُ عَلَيْهِ لَهُ بِالرَّحْمَةِ وَ إِذَا قَالَ يَا
صَاحِبَ كُلِّ نَجْوَى وَ مُنْتَهَى كُلِّ شَكْوَى أَعْطَاهُ اللَّهُ مِنَ الْأَجْرِ ثَوَابَ كُلِّ
مُصَابٍ وَ كُلِّ سَالِمٍ وَ كُلِّ مَرِيضٍ وَ كُلِّ ضَرِيرٍ وَ كُلِّ مُسْكِينٍ وَ كُلِّ فَقِيرٍ
وَ كُلِّ صَاحِبِ مُصِيبَةٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ إِذَا قَالَ يَا كَرِيمَ الصَّفْحِ أَكْرَمَهُ
اللَّهُ كَرَامَةَ الْأَنْبِيَاءِ وَ إِذَا قَالَ يَا عَظِيمَ الْمَنِّ أَعْطَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُنِيَّتَهُ وَ
مُنِيَّةَ الْخَلَائِقِ وَ إِذَا قَالَ يَا مُبْتَدِئاً بِالنَّعْمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا أَعْطَاهُ اللَّهُ مِنَ
الْأَجْرِ بَعْدَ مَنْ شَكَرَ نِعْمَاءَهُ وَ إِذَا قَالَ يَا رَبَّنَا وَ يَا سَيِّدَنَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى
أَشْهَدُوا مَلَائِكَتِي أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُ وَ أَعْطَيْتُهُ مِنَ الْأَجْرِ بَعْدَ مَنْ خَلَقْتُهُ فِي
الْجَنَّةِ وَ النَّارِ وَ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ وَ
النُّجُومِ وَ قَطْرِ الْأَقْطَارِ وَ أَنْوَاعِ الْخَلْقِ وَ الْجِبَالِ وَ الْحِصَى وَ الثَّرَى وَ غَيْرِ

ذَلِكَ وَالْعَرْشِ وَالْكَرْسِيِّ وَإِذَا قَالَ يَا مَوْلَانَا مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ مِنَ الْإِيمَانِ وَإِذَا قَالَ يَا غَايَةَ رَغْبَتِنَا أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَغْبَتَهُ وَمِثْلَ رَغْبَةِ الْخَلَائِقِ وَإِذَا قَالَ أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ أَنْ لَا تُشَوِّهَ خَلْقِي بِالنَّارِ قَالَ الْجَبَّارُ اسْتَعْتَقَنِي عَبْدِي مِنَ النَّارِ؛

و سپس فرمود: ای محمد | این دعا را تنها به اهل تقوا بیاموز، مبادا آن را به منافقین یاد دهی، چون دعایی است که اگر خداوند متعال بخوهد، برای گوینده اجابت خواهد گردید، این همان اهل بیت معمور است، آنگاه که بر گرد آن طواف می‌کنند.^۲

۱۷. دعا جهت بخشایش گناهان

از امیرالمؤمنین × نقل شده که فرمود:

هر کس دوست دارد که از دنیا برود در حالی که از گناهان خالص شده باشد - چنانکه طلا خالص و ناب می‌گردد و هیچ کدورتی در آن نمی‌ماند - و هیچ کس [در قیامت] از او [در مقابل ستمی که بر او روا داشته] دادخواهی نکند، باید بعد از انجام هر نماز [از نمازهای واجب روزانه] نسبت پروردگار - تبارک و تعالی - [یعنی سوره «قل هو الله احد»] را دوازده مرتبه بخواند، سپس دو دستش را بگشاید و بگوید:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْنُونِ الْمُخْزُونِ الطُّهْرِ الطَّاهِرِ الْمُبَارَكِ وَ

۱. عده الداعی، ص ۳۳۷؛ ر.ک: بحار الأنوار، ج ۹۲، ص ۱۹۸ و ۱۹۹، ح ۳۲.

۲. دعا پس از نماز ظهر توصیه شده است.

أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْعَظِيمِ وَ سُلْطَانِكَ الْقَدِيمِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدَ وَ آلِ مُحَمَّدَ يَا وَاهِبَ الْعَطَايَا يَا مُطْلِقَ الْأَسَارِي يَا فَكَكَارَ الرَّقَابِ مِنَ النَّارِ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدَ وَ آلِ مُحَمَّدَ وَأَنْ تُعْتِقَ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَ تُخْرِجَنِي مِنَ الدُّنْيَا آمِنًا وَ تُدْخِلَنِي الْجَنَّةَ سَالِمًا وَأَنْ تَجْعَلَ دُعَائِي أَوْلَاهُ فَلَاحًا وَ أَوْسَطَهُ نَجَاحًا وَ آخِرَهُ صَلَاحًا إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ؛

سپس امیرالمؤمنین × فرمود:

هَذَا مِنَ الْمُخْبِيَّاتِ مِمَّا عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ | وَ أَمَرَنِي أَنْ أُعَلِّمَهُ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ .

این دعا یکی از اسرار است که پیامبر خدا | به من یاد دادند و به من دستور دادند که به حسن و حسین ' بیاموزم.

۱۸. دعا جهت رفع مشکلات و حوائج مهمه (دعای صَنَمِي قُرَيْشِ)

هَذَا الدُّعَاءُ رَفِيعُ الشَّانِ عَظِيمُ الْمَنْزِلَةِ وَ رَوَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ عَنِ عَلِيٍّ × أَنَّهُ كَانَ يَقْنُتُ بِهِ وَ قَالَ إِنَّ الدَّاعِيَ بِهِ كَالرَّامِي مَعَ النَّبِيِّ | فِي بَدْرٍ وَ أَحَدٍ وَ حُنَيْنٍ بِأَلْفِ أَلْفِ سَهْمِ الدُّعَاءِ.

این دعا بلند مرتبه و دارای جایگاه با عظمتی است و عبدالله بن عباس از [امیرالمؤمنین] علی × نقل می‌کند که حضرت آن را در قنوت نماز قرائت می‌کردند و می‌فرمودند: همانا خواننده این دعا همانند تیراندازی است که همراه پیامبر اکرم | در جنگ بدر و احد و حنین هزار هزار تیر

۱. کتاب من لا يحضره الفقيه، ج ۱، ص ۳۲۴، ح ۹۴۹؛ التهذيب، ج ۲، ص ۱۰۸، ح ۱۷۸.

پرتاب کرده است و آن دعا این است:

اللَّهُمَّ أَلْعَنُ صَنَمِي قُرَيْشٍ وَجَبْتِيهَا وَطَاغُوتِيهَا وَإِفْكِيهَا وَابْتِنِيهِمَا اللَّذَيْنِ
خَالَفَا أَمْرَكَ وَأَنْكَرَا وَحَيْكَ وَجَحَدَا إِنْعَامَكَ وَعَصَيَا رَسُولَكَ وَقَلْبَا
دِينَكَ وَحَرَفَا كِتَابَكَ وَعَطَّلَا أَحْكَامَكَ وَأَبْطَلَا فَرَائِضَكَ وَالْحَدَا فِي
آيَاتِكَ وَعَادَيَا أَوْلِيَاءَكَ وَوَالِيَا أَعْدَاءِكَ وَخَرَبَا بِلَادَكَ وَأَفْسَدَا عِبَادَكَ
اللَّهُمَّ الْعَنَهُمَا وَأَنْصَارَهُمَا فَقَدْ أَخْرَبَا بَيْتَ النَّبُوَّةِ وَرَدَمَا بَابَهُ وَنَقَضَا سَفْقَتَهُ
وَ الْحَقَّا سَمَاءَهُ بِأَرْضِهِ وَعَالِيَهُ بِسَافِلِهِ وَظَاهِرَهُ بِبَاطِنِهِ وَاسْتَأْصَلَا أَهْلَهُ وَ
أَبَادَا أَنْصَارَهُ وَقَتَلَا أَطْفَالَهُ وَأَخْلَيَا مِنْبَرَهُ مِنْ وَصِيَّتِهِ وَوَارِثِهِ وَجَحَدَا
نُبُوَّتَهُ وَأَشْرَكََا بِرَبِّهِمَا فَعَظَّمْ ذَنْبَهُمَا وَخَلَّدَهُمَا فِي سَقَرٍ وَمَا أَدْرَاكَ مَا
سَقَرٌ لَا تُبْقَى وَلَا تَذُرُ اللَّهُمَّ الْعَنَهُمْ بَعْدَ كُلِّ مُنْكَرٍ أَتَوْهُ وَحَقَّ أَخْفَوُهُ وَ
مِنْبَرٍ عَلَوُهُ وَمُنَافِقٍ وُلَّوهُ وَمُؤْمِنٍ أَرْجَوُهُ وَوَلِيٍّ آذَوُهُ وَطَرِيدٍ آوَوُهُ وَ
صَادِقٍ طَرَدُوهُ وَكَافِرٍ نَصَرُوهُ وَإِمَامٍ قَهَرُوهُ وَفَرَضَ غَيْرُوهُ وَأَثَرَ أَنْكَرُوهُ
وَ شَرَّ أَضْمَرُوهُ وَ دَمَ أَرَأَقُوهُ وَ خَيْرَ بَدَّلُوهُ وَ حُكْمَ قَلْبُوهُ وَ كُفْرَ أَبْدَعُوهُ وَ
كَذِبَ دَلَّسُوهُ وَ إِرْثَ غَصَبُوهُ وَ فَيْءَ اقْتَطَعُوهُ وَ سُحْتِ أَكَلُوهُ وَ خُمْسَ
اسْتَنْحَلُوهُ وَ بَاطِلَ أَسَّسُوهُ وَ جَوْرَ بَسَطُوهُ وَ ظُلْمَ نَشَرُوهُ وَ وَعْدَ أَخْلَفُوهُ وَ
عَهْدَ نَقَضُوهُ وَ حَلَالَ حَرَّمُوهُ وَ حَرَامَ حَلَّلُوهُ وَ نِفَاقَ أَسْرُوهُ وَ غَدْرَ أَضْمَرُوهُ
وَ بَطْنَ فَتَقُوهُ وَ ضَلَعَ كَسَرُوهُ وَ صَكَ مَزَقُوهُ وَ شَمَلَ بَدَّدُوهُ وَ ذَلِيلَ أَعَزُّوهُ
وَ عَزِيزَ أَدَلُّوهُ وَ حَقَّ مَنَعُوهُ وَ إِمَامَ خَالَفُوهُ اللَّهُمَّ الْعَنَهُمَا بِكُلِّ آيَةٍ حَرَفُوهَا
وَ فَرِيضَةٍ تَرَكَوْهَا وَ سُنَّةٍ غَيَّرُوْهَا وَ أَحْكَامَ عَطَّلُوْهَا وَ أَرْحَامَ قَطَعُوْهَا وَ
شَهَادَاتٍ كَتَمُوْهَا وَ وَصِيَّةٍ ضَيَّعُوْهَا وَ أَيْمَانَ نَكْتُوْهَا وَ دَعْوَى أَبْطَلُوْهَا وَ

بَيِّنَةٌ أَنْكَرُوهَا وَ حِيلَةٌ أَحَدْتُوهَا وَ خِيَانَةٌ أَوْرَدُوهَا وَ عَقَبَةٌ ارْتَقَوْهَا وَ دِيَابٌ
 دَخَرَجُوهَا وَ أَزْيَافٌ لَزِمُوهَا وَ أَمَانَةٌ خَانُوهَا اللَّهُمَّ الْعَنْهُمَا فِي مَكْنُونِ السِّرِّ
 وَ ظَاهِرِ الْعَلَانِيَةِ لَعْنًا كَثِيرًا دَائِبًا أَبَدًا دَائِمًا سَرْمَدًا لَا انْقِطَاعَ لِأَمَدِهِ وَ لَا نَفَادَ
 لِعَدَدِهِ يَغْدُو أَوْلَهُ وَ لَا يَرُوحُ آخِرَهُ لَهُمْ وَ لِأَعْوَانِهِمْ وَ أَنْصَارِهِمْ وَ مُجَبِّهِمْ
 وَ مُوَالِيهِمْ وَ الْمُسَلِّمِينَ لَهُمْ وَ الْمَمَائِلِينَ إِلَيْهِمْ وَ النَّاهِضِينَ بِأَجْنِحَتِهِمْ وَ
 الْمُقْتَدِينَ بِكَلَامِهِمْ وَ الْمُصَدِّقِينَ بِأَحْكَامِهِمْ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ عَذِّبْهُمْ عَذَابًا
 يَسْتَعِثُّ مِنْهُ أَهْلُ النَّارِ آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ.^۱

۱۹. آیاتی که مربوط به اجابت دعاست

از امیرالمؤمنین × روایت شده است:

مَنْ قَرَأَ مِائَةَ آيَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ مِنْ أَى الْقُرْآنِ شَاءَ ثُمَّ قَالَ يَا اللَّهُ سَمِعَ مَرَاتٍ
 فَلَوْ دَعَا عَلَى الصَّخْرَةِ لَفَلَقَهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ؟^۲

هر کس که صد آیه از هر جای قرآن بخواند بعد هفت مرتبه بگوید:
 یا الله اگر بر صخره هم دعا کند، خداوند متعال آن را می شکافد.

۲۰. فضائل قلب قرآن

«یس» که از سوره‌های مهم قرآن است و در احادیث به قلب قرآن
 شهرت یافته است در بیانات پیامبر اکرم | و ائمه اطهار ^ برای آن
 فضائل و برکات زیادی نقل شده است. که بیان آن در این مختصر

۱. بحار الأنوار، ج ۸۲، ص ۲۶۰، ح ۵؛ مصباح الكفعمی، ص ۵۵۲.

۲. عدة الداعی، ص ۴۵؛ وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۶۵، ح ۸۷۳۸.

نمی‌گنجد و فقط به دو روایت اشاره می‌نماییم.

از جمله پیامبر گرامی اسلام فرمودند:

مَنْ قَرَأَ يَسَ فِي صَدْرِ النَّهَارِ قُضِيَتْ حَوَائِجُهُ^۱؛

کسی که در ابتدای روز سوره «یس» را بخواند حاجت او برآورده شود.

و همچنین در روایتی فرمودند:

يَا عَلِيُّ أَقْرَأُ يَسَ فَإِنَّ فِي يَسَ عَشْرَةَ بَرَكَاتٍ مَا قَرَأَهَا جَائِعٌ إِلَّا شَبِعَ وَ لَأَ ظَمْآنٌ إِلَّا رَوِيَ وَ لَأَ عَارٌ إِلَّا كُسِيَ وَ لَأَ عَزَبٌ إِلَّا تَزَوَّجَ وَ لَأَ خَائِفٌ إِلَّا أَمِنَ وَ لَأَ مَرِيضٌ إِلَّا بَرَأَ وَ لَأَ مَحْبُوسٌ إِلَّا خَرَجَ وَ لَأَ مُسَافِرٌ إِلَّا أُعِينَ عَلَى سَفَرِهِ وَ لَأَ تُقْرَأَ عِنْدَ مَيِّتٍ إِلَّا خَفَّفَ اللَّهُ عَنْهُ وَ لَأَ قَرَأَهَا رَجُلٌ لَهُ ضَالَّةٌ إِلَّا وَجَدَ طَرِيقَهَا^۲؛

یا علی، سوره «یس» را قرائت کن که در آن ده برکت می‌باشد، گرسنه را سیر می‌کند، تشنه را سیراب می‌سازد، برهنه را لباس می‌پوشاند، مجرد را متأهل می‌نماید، انسان ترسیده را آرامش می‌بخشد، مریض را شفا می‌دهد، زندانی را آزاد می‌سازد، خطر را از مسافر دفع می‌کند، عذاب مرده را کم می‌کند و گمشده را پیدا می‌کند.

همچنین علما و بزرگان دین نیز برای رفع مشکلات و حوائج مهم به خواندن آن توصیه نموده‌اند از جمله مرحوم آیت الله شیخ مجتبی

۱. بحار الأنوار، ج ۸۹، ص ۲۹۲، ح ۶.

۲. بحار الأنوار، ج ۹۲، ص ۲۹۰، ح ۴.

قزوینی & به خواندن آن هر شب قبل از خواب تا یک سال و فرستادن ۱۴ صلوات قبل از شروع قرائت توصیه نموده‌اند. و حضرت آیت الله وحید خراسانی دام ظلّه نیز به خواندن آن در صبح و هدیه کردن ثواب آن به حضرت زهرا ÷ سفارش کرده اند.^۱

۲۱. سفارشی از امام صادق ×

حضرت امام صادق × فرمودند:

در شگفتم از کسی که از چهار چیز می‌ترسد چرا به چهار چیز پناه نمی‌برد: تعجب می‌کنم از کسی که از دشمن می‌ترسد چرا به ذکر «حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ»^۲ پناه نمی‌برد، زیرا من شنیدم که خدای بلند مرتبه می‌فرماید: آنان با نعمت و بخشش الهی بازگشتند در حالی که هیچ بدی به آنان نرسید.

تعجب می‌کنم از کسی که گرفتار است چگونه به ذکر «لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ»^۳ روی نمی‌آورد زیرا من شنیدم که خدای بلندمرتبه پس از این ذکر می‌فرماید: ما او را اجابت کردیم و او را از اندوه رهانیدیم، و اینگونه مؤمنان را نیز می‌رهانیم. و تعجب می‌کنم از کسی که حيله به او زده شده است چگونه به این دعا پناه

۱. به نقل از مقاله «قلب قرآن» نگاهی به فضیلت و عظمت سوره مبارکه «یس» در کتاب فقیه ربانی نوشته محمد عبداللّهیان.

۲. یعنی خدا ما را بس است و او بهترین پشتیبان است.

۳. یعنی: خدایی جز تو نیست تو منزهی و من از ستمگرانم.

نمی برد «أَفْوَضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ»^۱ زیرا من شنیدم که خداوند درباره گوینده این ذکر می فرماید: خداوند او را از نیرنگهای زشت آنان حفظ نمود.

و در تعجبم از کسی که دنیا و زینتهای آن را می خواهد چگونه به این ذکر پناه نمی برد:

«مَا شَاءَ اللَّهُ لَأَقْوَمَ إِلَّاهُ بِاللَّهِ»^۲ زیرا من شنیدم خداوند بلندمرتبه درباره گوینده آن می فرماید: اگر معتقد هستی که من کمتر از تو مال و فرزند دارم پس امیدوارم پروردگارم بهتر از ثروت تو به من دهد.^۳

۲۲. صلوات عصر جمعه

هر کس این صلوات را بعد از نماز عصر بگوید خداوند برای او صد هزار حسنه می نویسد و هزار سیئه از او پاک می کند و برای او برآورده می سازد صد هزار حاجت و صد هزار درجه او را بالا می برد. و آن صلوات این است:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ الْأَوْصِيَاءِ الْمَرْضِيِّينَ بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِكَ
وَبَارِكْ عَلَيْهِمْ بِأَفْضَلِ بَرَكَاتِكَ وَالسَّلَامُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَ
بَرَكَاتُهُ؛^۴

۱. یعنی کار خود را به خداوند واگذار می کنم که او آگاه به بندگان است.

۲. یعنی: تنها آنچه را خدا بخواهد انجام می شود هیچ نیرویی جز از طرف خداوند نیست.

۳. کتاب من لا يحضره الفقيه، ج ۴، ص ۳۹۳، ح ۵۸۳۵.

۴. ثواب الاعمال، ص ۳۸، ثواب من صلی علی النبی وآله يوم الجمعة بعد صلاة العصر.

۲۳. روایتی از امام رضا X

از امام رضا X روایت شده است که رسول اکرم | فرمودند: هر کس خدا به او نعمتی کرامت فرمود حمد الهی به جا آورد، هر کس روزی او دیر رسید، استغفار کند، و هر کس را اندوهی روی داد یا کار دشواری پیش آمد، **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ** بگوید.^۱

۲۴. همیشه بگویید تا گرفتار درد گوش و درد چشم و درد دندان نشوید

امیرالمؤمنین X می‌فرماید:

مَنْ قَالَ إِذَا عَطَسَ [الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ عَلَى كُلِّ حَالٍ] لَمْ يَجِدْ وَجَعَ
الْأَذْنَيْنِ وَالْأُضْرَاسِ؟^۲

آن کس که عطسه زند بعد از آن بگوید: «سپاس مخصوص پروردگار جهانیان است در همه حال». گرفتار درد گوش و چشم و دندان نمی‌شود.

و همچنین امام صادق X می‌فرماید:

مَنْ سَمِعَ عَطْسَةً [فَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ] | وَأَهْلِ
بَيْتِهِ [لَمْ يَشْتِكِ عَيْنَيْهِ وَلَا ضَرْسَهُ؟^۳

هر گاه کسی بعد از عطسه بگوید: «سپاس مخصوص پروردگار جهانیان است و درود خدا بر محمد و اهل بیتش باد» هیچ گاه از درد

۱. بحار الأنوار، ج ۹۰، ص ۲۱۰، ح ۵.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۶۵۵، ح ۱۵ (باب العطاس).

۳. الکافی، ج ۲، ص ۶۵۶، ح ۱۷ (باب العطاس).

چشم و درد دندان شکایت نخواهد کرد.

۲۵. توسل به ائمه اطهار ^۸

قال امیرالمؤمنین X : كَانَ قَضَاءُ الْحَوَائِجِ وَاجِبَةً الدُّعَاءِ إِذَا سُئِلَ اللَّهُ بِمُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَآلِهِمَا مَشْهُورًا فِي الزَّمَنِ السَّالِفِ حَتَّى أَنْ مَنْ طَالَ بِهِ الْبَلَاءُ قِيلَ هَذَا طَالَ بَلَاؤُهُ لِنِسْيَانِهِ الدُّعَاءَ لِلَّهِ بِمُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ^۱؛

امیرالمؤمنین X می‌فرماید: امت‌های گذشته وقتی حاجتشان روا می‌شد که خدا را به حق محمد و آل محمد قسم می‌دادند و این انوار را وسیله بین خود و پروردگار قرار می‌دادند و هم چنین دعایشان وقتی مستجاب می‌شد که خدا را به وسیله آل محمد ^۸ بخوانند این مطلب در کتابهای پیغمبران ایشان بود، به اندازه‌ای به این موضوع آشنا بودند که هر گاه گرفتاری کسی به طول می‌انجامید می‌گفتند: این شخص به واسطه اینکه فراموش کرده خدا را به وسیله آل محمد ^۸ بخواند از گرفتاریش خلاص نشده است.

يَا آدَمَ وَإِذَا دَهْتِكَ دَاهِيَةً فَاجْعَلْهُمْ إِلَيَّ شُفَعَاءَ كَفَانِي آلَيْتُ عَلَى نَفْسِي قَسَمًا حَقًّا لَا أُخَيِّبُ بِهِمْ أَمَلًا وَلَا أَرُدُّ بِهِمْ سَائِلًا^۲؛

خداوند به حضرت آدم علی نبینا و آلہ و علیہ السلام می‌فرماید: ای آدم (ای فرزندان آدم) هر گاه مصیبت بزرگی به تو روی آورد انوار مقدسه آل محمد ^۸ را نزد من شفیع خود قرار ده، زیرا بر خود لازم دانستم هر کس مرا به حق ایشان قسم دهد او را ناامید نگردانم و به آرزویش برسانم هیچ سائلی که مرا به حق این انوار قسم می‌دهد رد نکنم و حاجتش را برآورم.

۱. تفسیر الامام العسکری X ، ص ۳۹۸، ح ۲۷۱؛ بحار الأنوار، ج ۹۱، ص ۱۲، ح ۱۱.

۲. تفسیر الامام العسکری X ، ص ۲۲۰، ح ۱۰۲؛ بحار الأنوار، ج ۱۱، ص ۱۵۰، ح ۲۵.

و در روایت وارد شده است:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ يَا عِبَادِي أَوْ لَيْسَ مَنْ لَهُ إِلَيْكُمْ حَوَائِجُ كِبَارًا لَنَا تَجُودُونَ بِهَا إِلَّا أَنْ يَتَحَمَّلَ عَلَيْكُمْ بِأَحَبِّ الْخَلْقِ إِلَيْكُمْ تَقْضُونَهَا كِرَامَةً لَشَفِيعِهِمْ أَلَّا فَاعْلَمُوا أَنَّ أَكْرَمَ الْخَلْقِ عَلَيَّ وَأَفْضَلُهُمْ لَدَيَّ مُحَمَّدٌ وَأَخُوهُ عَلِيٌّ وَمَنْ بَعْدَهُ الْأَئِمَّةُ الَّذِينَ هُمْ الْوَسَائِلُ إِلَى اللَّهِ فَلْيَدْعُنِي مَنْ هَمَّتْهُ حَاجَةٌ يُرِيدُ نَفْعَهَا أَوْ دَهَمَتْهُ دَاهِيَةٌ يُرِيدُ كَشْفَ ضَرِّهَا بِمُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ أَقْضِيهَا لَهُ أَحْسَنَ مَا يَقْضِيهَا مَنْ (تَسْتَشْفِعُونَ لَهُ) بِأَعَزِّ الْخَلْقِ إِلَيْهِ؛

خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید: ای بندگان من همین طور که شما در حوائج بزرگ خود نزد یکدیگر شفیع می‌برید و طرف شما به واسطه دوستی که به شفیع شما دارد درخواست شما را به جا می‌آورد، همچنین بدانید که پرارزش‌ترین مخلوقات و با فضیلت‌ترین بندگان نزد من محمد و علی و فرزندان این دو که امامان هستند می‌باشند ایشان وسیله‌های (شما نزد) منند، بدانید هر کسی بخواهد حاجتش روا شود یا بخواهد از گرفتاری و مصیبتش نجات پیدا کند باید مرا به این انوار مقدسه بخواند تا به بهترین وجهی حاجت او را روا و ناراحتی او را برطرف کنم.

۲۶. عریضه توسل را فراموش نکنید

امام صادق × می‌فرماید:

مَنْ قَلَّ عَلَيْهِ رِزْقٌ أَوْ ضَاقَتْ مَعِيشَتُهُ أَوْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ مُهِمَّةٌ مِنْ أَمْرِ دُنْيَاهُ وَ آخِرَتِهِ فَلْيَكْتُبْ فِي رُقْعَةٍ بَيْضَاءَ وَيَطْرَحْهَا فِي الْمَاءِ الْجَارِي عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ تَكُونَ الْأَسْمَاءُ فِي سَطْرِ وَاحِدٍ

[بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْمَلِكِ الْحَقِّ الْمُبِينِ مِنَ الْعَبْدِ الذَّلِيلِ إِلَى
 الْمَوْلَى الْجَلِيلِ سَلَامٌ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى وَفَاطِمَةَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ
 وَعَلَى وَ مُحَمَّدٍ وَ جَعْفَرَ وَ مُوسَى وَ عَلِيٍّ وَ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ الْحَسَنِ وَ
 الْقَائِمِ سَيِّدِنَا وَ مَوْلَانَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ رَبِّ مَسْنِي الضُّرِّ وَ
 الْخَوْفِ فَكَشِفْ ضُرِّي وَ آمِنْ خَوْفِي بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَسْأَلُكَ
 بِكُلِّ نَبِيٍّ وَ وَصِيٍّ وَ صِدِّيقٍ وَ شَهِيدٍ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ يَا
 أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اشْفَعُوا لِي يَا سَادَاتِي بِالشَّانِ الَّذِي لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنَّ لَكُمْ
 عِنْدَ اللَّهِ لَشَأْنًا مِنَ الشَّانِ فَقَدْ مَسَّنِي الضُّرُّ يَا سَادَاتِي وَ اللَّهُ أَرْحَمُ
 الرَّاحِمِينَ فَافْعَلْ بِي يَا رَبِّ!]

کسی که روزیش کم شده باشد یا زندگی بر او سخت باشد یا
 حاجت مهمی داشته باشد روی کاغذ سفید این کلمات را در یک
 خط بنویسد. سپس حاجت خود را بنویسد و هنگام طلوع خورشید
 در آب جاری بیندازد ان شاء الله حاجتش برآورده می شود.

۱. البلد الامین، ص ۱۵۷؛ بحار الأنوار، ج ۹۹، ص ۲۳۶، ح ۳: «این نامه ای است از جانب بنده ای خاکسار
 و ذلیل به حضور آقای گرامی و بزرگ. سلام بر محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و علی و
 محمد و جعفر و موسی و علی و محمد و علی و الحسن و القائم. آقا و مولای ما که درود خداوند
 بر همه آنها باد. ای پروردگار من! ضرر و ترس وجودم را فرا گرفته پس ضرر را از من برطرف
 نما و در این خوفی که دارم امان و امنیتم بده به حق محمد و آل محمد ^۸ و از تو می خواهم به
 حق هر نبی و وصی و صدیق و شهید که بر محمد و آل محمد ^۸ درود فرستی یا ارحم الراحمین.
 ای آقایان من! به واسطه مقام و منزلتی که نزد خدای متعال دارید شفاعت مرا بکنید چرا که شما
 شأنی بزرگ و منزلتی عظیم نزد او دارید همانا به من ضرر رسیده است ای آقایان من! و خدا ارحم
 الراحمین است پس حاجتم را روا کن ای پروردگارم!»

خاتمہ

وصیتی از امیرالمؤمنین X در باب دعا

حُسن ختام مبحث دعا، وصیتی از امیرالمؤمنین X در باب دعا که به امام حسن مجتبی X فرمودند را از کتاب شریف تحف العقول می‌آوریم.

«پسرم» بدان آنکه خزانه‌های دنیا و آخرت را در دست دارد به تو اجازه دعا داد. واجابتش را ضمانت کرد. و دستور سؤال و درخواست داده تا عطا کند و او رحیم و مهربان است. مترجمی در میان ننهاد، پرده‌ای در برابرت نیاویخته، ترا بدست میانجی و واسطه‌ای نسپرده، به هنگام خطا، از توبه جلوگیری نکرده و از بازگشت سرزنشت نکرده و در کیفیت عجله نکرده و آنجا که خود را در معرض رسوایی قرار داده‌ای، رسوایت نکرده در جرم خورده گیری ننموده. و از رحمت ناامیدت نساخته و در توبه سختگیری نداشته. دست کشیدن از گناه را حسنه (کار نیک) شمرده، و کار بد را یک سیئه قرار داده و کار و عمل نیک را ده حسنه به حساب آورده، و در توبه را به رویت گشوده، هر وقت بخواهی صدا و مناجات را می‌شنود تا حاجتت را به او برسانی، سرّ ضمیر خود را با او بازگویی کنی، غم و غصه ات را با او در میان بگذاری، بر کارها از او مدد بجویی، راز خود را که از مردم می‌پوشانی به وی اظهار کنی، کلید خزانه هایش را (به نام دعا) در اختیارت نهاده، مصرّانه درخواست و دعا کن و از تأخیر

اجابت نا امیدی به خود راه مده، که بخشش به قدر سؤال است، گاه اجابت به تأخیر افتد تا بیشتر دست به دعا برداری و عطایت فزونتر گردد و گاه آنچه را خواهی ندهند و به جای آن در حال و آینده (در دنیا و آخرت) چیزی بهتر دهند، و گاه به نفع تو اجابت نکنند که بسا خواسته ای، مایه تباهی دین است، باید سؤال و خواهش ارزنده و سودمند باشد چیزی که جمال و زیبائیش بماند و بالش نماند، مال دنیا برای تو نماند و تو هم برای مال، به زودی پایان کار خود را نیک یا بد خواهی دید، جز اینکه خدای بخشنده کریم از آن بگذرد.^۱

کتاب‌نامه

۱. قرآن کریم
۲. نهج البلاغه
۳. صحیفه سجادیّه.
۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، ۱۳۳۶هـ.ق، لسان العرب، بیروت، دارصادر.
۵. الهی خراسانی، محمد، ۱۳۸۴ هـ.ش، مروارید علم و عمل، مشهد، آستان قدس رضوی.
۶. امام عسکری، حسن بن علی X، ۱۴۰۹ هـ.ق، تفسیر الامام العسکری، قم، مدرسه امام مهدی X.
۷. تعدادی از نویسندگان المکتبه العلمیّه، معجم الوسیط، تهران.
۸. حرانی، حسن بن شعبه، ۱۴۰۴ هـ.ق، تحف العقول، قم، انتشارات جامعه مدرسین.
۹. حر عاملی، محمد بن حسن، ۱۴۰۹ هـ.ق، وسائل الشیعه، قم،

مؤسسہ آل البيت.

١٠. حلى، جمال الدين احمد بن محمد بن فهد، ١٤٠٧ هـق، عدّه الداعى، تهران، دار الكتب الاسلاميّة.
١١. حويزى، عبد على بن جمعه، ١٣٨٠ هـ ش، تفسير نور الثقلين، بيروت، مؤسسة التاريخ العربى.
١٢. ديلمى، حسن بن ابى الحسن، ١٤١٢ هـق، ارشاد القلوب، انتشارات شريف رضى.
١٣. ———، ١٤٠٨ هـق، أعلام الدين، قم، مؤسسہ آل البيت.
١٤. راغب اصفهانى، حسين بن محمد، المفردات فى غريب القرآن، تهران، المكتبة المرتضويّة.
١٥. راوندى، قطب الدين، ١٤٠٧ هـق، الدعوات، قم، مدرسه امام مهدي . X
١٦. سيد بن طاووس حلى، سيد رضى الدين على بن موسى، ١٣٦٧ هـ ش، اقبال الأعمال، تهران، دار الكتب الإسلاميّة.
١٧. سيد بن طاووس حلى، سيد على، ١٤١١ هـق، المجتنى من الدعاء المجتبى، قم، انتشارات دار الذخائر.
١٨. شهر آشوب مازندراني، محمد بن شهر آشوب، ١٣٧٩ هـق، المناقب آل ابى طالب، قم، انتشارات علامه.
١٩. شيخ بهايى، محمد، ١٣٠٨ هـق. شرح اربعين، ترجمه ابن خاتون

عاملى، چاپ سنگى بمبئى.

٢٠. صدوق، ابو جعفر محمد بن على بن حسين بن بابويه قمى، **علل الشرايع**، قم، انتشارات مكتبة الداورى.

٢١. _____، ١٣٦٤ هـ.ش، **ثواب الأعمال و عقاب الأعمال**، قم، انتشارات شريف رضى.

٢٢. _____، ١٣٦١ هـ.ش، **معانى الأخبار**، قم، جامعه مدرسين.

٢٣. _____، ١٣٩٨ هـ.ق، **التوحيد**، قم، انتشارات جامعه مدرسين.

٢٤. _____، ١٤٠٣ هـ.ق، **الخصال**، قم، انتشارات جامعه مدرسين.

٢٥. _____، ١٣٩٥ هـ.ق، **كمال الدين**، قم، دار الكتب الإسلاميه.

٢٦. _____، ١٤١٣ هـ.ق، **من لا يحضره الفقيه**، قم، انتشارات

جامعه مدرسين.

٢٧. طباطبايى تبريزى، محمد بن على، متوفى ١٣٢٥ هـ.ق. **الادباء و**

سمير السعداء، چاپ سنگى تبريز.

٢٨. طبرسى، رضى الدين حسن بن فضل، ١٤١٢ هـ.ق، **مكارم**

الأخلاق، قم، انتشارات شريف رضى.

٢٩. طبرسى، فضل بن حسن، ١٣٧٣ هـ.ق، **مجمع البيان فى تفسير**

القرآن، بيروت، مؤسسة الأعلمى للمطبوعات.

٣٠. طبرى، ابو منصور احمد بن على، ١٤٠٣ هـ.ق، **الإحتجاج**، مشهد

مقدس، نشر مرتضى.

۳۱. طبری، عماد الدین، ۱۳۸۳ هـ ق، بشاره المصطفی، نجف، کتابخانه
حیدریّة.
۳۲. طریحی، فخر الدین، ۱۳۶۷ هـ ش، مجمع البحرين، تهران، دفتر
نشر فرهنگ اسلامی.
۳۳. طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن، ۱۳۶۵ هـ ش، التهذیب، تهران،
دار الکتب الاسلامیّة.
۳۴. _____، ۱۴۱۱ هـ ق، مصباح المتہجد، بیروت، مؤسسة فقه
الشیعة.
۳۵. عسکری، حسن بن عبداللہ، ۱۳۷۰ هـ ش، معجم الفروق اللغویہ،
قم، مؤسسہ نشر اسلامی.
۳۶. عیاشی، محمد بن مسعود، ۱۳۸۰ هـ ق، تفسیر العیاشی، تهران،
چاپخانہ علمیہ.
۳۷. قرشی، سید علی اکبر، ۱۳۶۱، قاموس قرآن، تهران، دار الکتب
الاسلامیّة.
۳۸. کفعمی، ابراہیم بن علی عاملی، البلد الامین، چاپ سنگی.
۳۹. _____، ۱۴۰۵ هـ ق، مصباح کفعمی، قم، انتشارات رضی.
۴۰. کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب، ۱۳۶۵ هـ ش، الکافی، تهران،
دار الکتب الاسلامیّة.
۴۱. مالکی اشتری، ورام بن ابی فراس، مجموعہ ورام، قم، انتشارات

مکتبة الفقيه.

۴۲. مجلسی، محمد باقر، ۱۳۶۹ هـ ش، مفاتیح الغیب، مشهد مقدس، آستان قدس رضوی.

۴۳. _____، ۱۴۰۴ هـ ق، بحار الانوار، لبنان، مؤسسه الوفاء بیروت.

۴۴. معلوف، لویس، ۱۳۶۲ هـ ش، المنجد فی اللغة، تهران، اسماعیلیان.

۴۵. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۸۱ هـ ش، پیام قرآن، تهران، دار الکتب الاسلامیة.

۴۶. _____، ۱۳۸۳ هـ ش، تفسیر نمونه.

۴۷. ملکی میانجی، محمد باقر، ترجمه توحید الامامیة، تهران، مؤسسه نبأ.

۴۸. _____، مناهج البیان، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

۵۰. نعمانی، محمد بن ابراهیم، ۱۳۹۷ هـ ق، الغیبه، تهران، مکتبة الصدوق.

۵۱. نوری، میرزا حسین، ۱۴۰۸ هـ ق، مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل البيت.